

Barnevernets arbeid med barn og unge som har erfart vold og overgrep i nære relasjoner - en litteraturstudie

Bente Heggem Kojan, Marianne Nilsen, Anita Skårstad Storhaug, Tea Agerup, Graham Clifford og Willy Lichtwarck

**Barnevernets arbeid med barn og unge som har erfart
vold og overgrep i nære relasjoner - en litteraturstudie**
Bente Heggem Kojan, Marianne Nilsen, Anita Skårstad
Storhaug, Tea Agerup, Graham Clifford og Willy Lichtwarck

Rapportserie for sosialt arbeid, rapport nr. 3
ISSN 2535-32X

Illustrasjon forside Shutterstock

Layout & trykk Skipnes Kommunikasjon AS, Trondheim

Forord

Temaet for denne litteraturstudien er barneverntjenestens arbeid med vold og seksuelle overgrep. Studien utgjør modul 1 i et større FoU-opdrag som er et samarbeid mellom NOVA/OsloMet, NTNU ved Institutt for sosialt arbeid og NKVTS. Prosjektet ledes av Elisiv Bakketeig ved NOVA/OsloMet, og er finansiert av Bufdir. Ansatte ved Institutt for sosialt arbeid, NTNU har gjennomført litteraturstudien. Flere i forskergruppa i prosjektet har bidratt med sin kompetanse i form av innspill på aktuell litteratur og kommentarer til rapporten.

Litteraturstudien er gjennomført over en periode på 3 måneder fra desember 2019 til februar 2020. Formålet med litteraturstudien er å gi en oppsummering av hva vi vet og ikke vet om den norske barneverntjenestens arbeid med vold og overgrep. Hensikten har vært å sammenstille og analysere eksisterende litteratur som omhandler en norsk kontekst. Samtidig har vi støttet oss til internasjonal litteratur underveis i arbeidet, men da i innledningskapittelet, metodekapittelet og i drøftingskapittelet.

Det tematiske fokuset har vært på hva som kjenner-tegner kunnskapen vi har om barnevernets arbeid med vold og overgrep i forhold til barnevernets forståelse, beslutnings – og tiltaksarbeid samt samarbeid med andre tjenester. Vi har også sett på utfordringer som løftes frem i foreliggende litteratur og hvilke anbefalinger som er gitt i tidligere studier.

Ansvar for å forebygge og beskytte barn mot vold og seksuelle overgrep er et av barnevernets kjernemandat. Samtidig er det ikke barnevernet alene som har ansvar for å håndtere dette. Barnevernets samarbeid med andre tjenester er

inkludert i studiens fokus samt hvordan de forstår saker som de blir kjent med. Videre har fokus vært hva som finnes i eksisterende litteratur om barnevernets beslutningsprosesser - og tiltaksarbeid. Litteraturstudien gir ikke grunnlag for å si noe om de ulike tjenesters ansvarsområder.

Ut fra studien, har vi også identifisert ulike kunnskapsbehov som foreligger for fremtidig forskning. Litteraturstudien vil danne grunnlag for spissing av problemstillinger og design i det videre arbeidet med prosjektet *Barneverntjenestens arbeid med vold og overgrep*.

Nilsen og Agerup har hatt ansvar for å gjennomføre systematiske søk og håndøk. Storhaug og Kojan har også bidratt i dette arbeidet. Kojan og Agerup har skrevet kapittel 1, Kojan og Nilsen kapittel 2, Clifford, Lichtwarck og Kojan kapittel 3, Storhaug og Nilsen kapitlene 4-6 og Kojan, Storhaug og Nilsen kapittel 7.

Takk til alle i forskergruppa i prosjektet, Elisiv Bakketeig, Elisabeth Backe-Hansen, Anja Bredal, Kari Stefansen og Carolina Øverlien for innspill på litteratur. Flere i forskergruppa i prosjektet har også bidratt med sin kompetanse i form av fylldige og viktige kommentarer til rapporten. En særlig takk her til prosjektleder Elisiv Bakketeig og Elisabeth Backe-Hansen. Vi har også verdsatt innspill på empiriske studier i Norge om barnevernets arbeid med vold og overgrep fra forskerne Margrete Aadnanes, Øivin Christiansen og Milfrid Tonheim.

Trondheim, 09.03.2020

Innholdsfortegnelse

Forord	3
Oversikt over tabeller og figurer	5
Sammendrag	6
Kapittel 1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn	9
1.2 Formål og rapportens oppbygging	9
1.3 Begrepsavklaringer	10
1.4 Omfang og konsekvenser av vold og overgrep	12
Kapittel 2 Metode	15
2.1 Søkestrategier	15
2.1.1 Forskningsspørsmål og begrepsavklaringer	15
2.1.2 Identifisering av relevant litteratur	16
2.1.3 Selekttering av aktuell litteratur	17
2.1.4 Kartlegging, systematisering og sortering av dataene	17
2.1.5 Oppsummering og rapportering av resultater	17
2.2 Kjennetegn ved inkludert litteratur	17
2.3 Barnevernsstatistikk	21
Kapittel 3 Hva kan barnevernstatistikken si oss om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep?	23
3.1 Meldinger	23
3.2 Undersøkelser og tiltak	25
3.3 Oppsummering	27
Kapittel 4 Barnevernets forståelse av og kunnskap om vold og seksuelle overgrep	29
4.1 Barnevernets forståelse av vold og seksuelle overgrep	29
4.2 Hva vet vi om barnevernets kompetanse på vold?	31
4.3 Oppsummering	33
Kapittel 5 Barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid i saker som omhandler vold og overgrep	35
5.1 Arbeid med melding og undersøkelse i vold- og overgrepssaker	35
5.1.1 Hvilke fremgangsmåter brukes i undersøkelsene om vold og overgrep?	37
5.1.2 Barnets uttalelser som grunnlag for plassering	39
5.2 Barnevernets arbeid med minoritetsfamilier	40
5.3 Skal foreldrene anmeldes?	41
5.4 Hvilke metoder og tilnærminger er utviklet?	42
5.4.1 Tiltak i barneverntjenesten	42
5.4.2 Tverrfaglige tiltak	43
5.4.3 «Den dialogiske samtalen»	46
5.4.4 Klemetsrudmodellen	46
5.5 Oppsummering	48

Kapittel 6 Hva vet vi om betydningen av intern organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester?	51
6.1 Intern organisering	51
6.2 Samarbeid med andre tjenester.....	52
6.3 Oppsummering.....	54
Kapittel 7 Avsluttende drøfting og fremtidige kunnskapsbehov	57
7.1 Forskningsbaserte kunnskapsbehov.....	57
7.2 Begreper og differensiert forståelse av ulike former for vold.....	58
7.2.1 Begrepsbruk i statistikk og litteratur.....	58
7.2.2 Differensiering av vold i barnevernets forståelse og arbeid.....	59
7.2.3 Mangelfull innramming av voldens sosiale kontekst.....	59
7.3 Barnevernets samarbeid med andre, beslutningsprosesser – og tiltaksarbeid.....	59
7.3.1 Samarbeid med andre etater.....	59
7.3.2 Beslutningsprosesser og tiltaksarbeid.....	60
7.4 Mangler barnevernet kunnskap og kompetanse?.....	61
7.5 Hva skal være barnevernets ansvar?.....	61
7.6 Utviklingen i barnevernets arbeid i volds – og seksuelle overgrepssaker	62
7.7 Oppsummering.....	64
Referanser	65

Oversikt over tabeller og figurer

Tabeller

Tabell 1	Verdens Helseorganisasjons definisjoner av barnemishandling
Tabell 2	Oversikt over type litteratur inkludert i litteraturstudien, antall
Tabell 3	Oversikt over tema, metode og utvalg i empiriske studier
Tabell 4	Meldinger til barnevernet etter innhold i meldinga og år
Tabell 5	Innholdet i barnevernmeldinger sammenholdt med begrunnelser for vedtak etter fullført undersøkelser. Hele landet, 2015
Tabell 6	Begrunnelse for vedtak om tiltak 2013 og 2018

Figurer

Figur 1	Flytdiagram litteratursøk

Sammenheng

Litteraturstudien har vært å se på hva som finnes av kunnskap om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner i en norsk kontekst. Målene har vært å sammenstille eksisterende kunnskap, undersøke hvilke typer litteratur som er tilgjengelig samt identifisere sentrale kunnskapshull når det gjelder barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep mot barn. Studien er avgrenset til å se på ulike former for vold og seksuelle overgrep som barn erfarer i sine nære relasjoner. Studien omfatter fysisk mishandling (physical abuse), psykisk mishandling (emotional abuse), seksuelle overgrep (sexual abuse) og vitne til vold i nære relasjoner (witnessing domestic violence). Også det som kan ses som mer særegne former for vold, som negativ sosial kontroll og æresrelatert vold, kommer inn under flere av disse volds – og overgrepskategoriene.

Problemstillingene vi har hatt som utgangspunkt for gjennomgangen av litteratur er: Hva vet vi om barnevernets forståelse av og kunnskap om vold/overgrep? Hva sier foreliggende kunnskap om barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid i saker som omhandler vold og overgrep? Hva kommer frem i litteraturen i forhold til barnevernets organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester? Hvilke utfordringer/gode grep skisseres i forskning og utredninger? Hva kjennetegner eksisterende litteratur om barnevernets arbeid med vold og overgrep?

For å belyse disse problemstillingene har vi anvendt ulike søkestrategier. Vi har primært anvendt en systematisk søkestrategi for å innhente relevant litteratur. I tillegg har vi anvendt «snøballmetoden» samt brukt egen kunnskap og kunnskap fra andre fagpersoner for å finne relevant litteratur. De innledende søkene resulterte i 2699 treff. Etter screening av publikasjonene basert på sammendrag og titler, hadde vi 123 relevante publikasjoner. Etter gjennomgang av disse, ble 63 publikasjoner inkludert i litteraturstudien. I tillegg til litteratursøk, har vi anvendt data fra barnevernstatistikken til å belyse problemstillingene.

De mest sentrale funnene fra vår studie er:

1. Barnevernstatistikken viser at det er et stort sprik mellom omfanget av barn og unge som oppgir å ha erfart vold og overgrep i nære relasjoner, og barn og unge som er i kontakt med barnevernet. Mange barn og unge som lever med alvorlige volds – og

overgrepserfaringer er ikke i kontakt med barnevernet. Tallene vi har gått gjennom fra barnevernstatistikken kan ikke si noe sikkert om hvor mange av disse som faktisk er i kontakt med barnevernet, men dataene er solide nok til å trekke konklusjonen om at det er bare et mindretall av barn og unge med overgrepserfaringer som utgjør brukergruppen i barnevernet.

2. Gjennomgangen av barnevernstatistikken viser også at i forhold til barna som har volds – og overgrepserfaringer, og som kommer i kontakt med barnevernet, skjer det en trakteringsprosess på veien fra melding og undersøkelse til tiltak. Over 1 av 3 innkomne meldinger omhandlet en av voldskategoriene i 2018. Det er en tendens på landsbasis at barnevernet henlegger færre meldinger i volds – og overgrepskategoriene, 95 prosent av meldingene ble undersøkt i 2018. Samtidig var volds - og overgrepskategoriene grunn for tiltak i kun 12,7 prosent av alle tiltak som ble iverksatt for nye barn samme år. Forholdet mellom barnevernets sakstilfang på volds – og overgrepssaker og grunn for iverksettelse av nye tiltak er disproportjonalt.
3. Kvaliteten på litteraturen om barnevernets arbeid på området vold og seksuelle overgrep har begrensninger og mangler. Omfanget av empiriske studier som integrerer problemstillinger og kunnskap som foreligger fra voldsforskning – og barnevernfeltet er svært mangelfullt. Det er videre metodiske begrensninger ved forskningen som foreligger samlet sett. Kvantitative forskningsdesign om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep og longitudinelle forskningsdesign med barn og familier i kontakt med barnevernet på grunn av vold og seksuelle overgrep er mangelfull.
4. Det er få studier som involverer barn som har erfart vold og/eller seksuelle overgrep i nære relasjoner og som er/har vært i kontakt med barnevernet. Det er også få studier som involverer foreldre som har erfart vold og/eller overgrep i nære relasjoner og som er/har vært i kontakt med barnevernet, både voldsutøvere og offer for vold og/eller seksuelle overgrep.

5. Et lite dekket område i eksisterende litteratur er hvordan barnevernet forstår og håndterer saker med ulike typer vold. Det kan derfor være sentralt å få mer kunnskap om differensierte forståelser av vold i barnevernet samt hvilke beslutningsprosesser som er hensiktsmessige i forhold til å arbeide med ulike former for vold. Forståelse for voldens kontekst er mangelfullt og noe ensidig fokusert på minoritetsperspektiver i eksisterende litteratur. Det er fortsatt viktig å ivareta dette perspektivet, men det kan ses i en bredere sammenheng med blant annet levekår – og helseperspektiver. Andre temaområder som er lite dekket i litteraturen er barnevernets kunnskap om og kompetanse til å håndtere ulike former for vold og seksuelle overgrep, især er litteraturen om psykisk vold, seksuelle overgrep og særegne former for vold som æresrelatert vold og negativ sosial kontroll sparsom. Videre er barnevernets tiltaksarbeid mangelfullt beskrevet i litteraturen.
6. Når det gjelder litteratur om barnevernets samarbeid med andre instanser, er samarbeid med politiet et relativt godt dekket område sammenlignet med andre sektorer. Det er behov for mer kunnskap om samarbeidet mellom barnevernet og spesifikke tjenester, som for eksempel familievern, krisesenter, skolehelsetjeneste, sykehus, psykiatri, skole og barnehage. Mye av samarbeidslitteraturen omhandler samarbeid mellom de profesjonelle, og litteratur hvor de som er direkte involverte i barnevernets arbeid inkluderes, slik som barn, foreldre, utvidet nettverk er mer mangelfull.
7. Det finnes lite litteratur om barnevernets helhetlige beslutningsarbeid. Av de ulike fasene i beslutningsprosessen, finnes det mest litteratur om meldings – og undersøkelsesfasen, med hovedfokus på avdekking. Hovedinntrykket er at det er lite litteratur om hjelpetiltak både rettet mot barn, foreldre og familien som helhet. Særlig gjelder dette tiltak som har fokus på å hjelpe både offer for vold og voldsutøver, og tiltak som ivaretar barnet.
8. I gjennomgangen har vi vist til at flere offentlige utredninger og tilsyn med barnevernet reiser kritikk for manglende kompetanse i barnevernets arbeid med vold og overgrep. Vi fant imidlertid få vitenskapelige, empiriske studier som har undersøkt dette. I noen av kildene ble usikkerhet en dimensjon som knyttet til manglende kompetanse. Utøvelsen av barnevernsarbeid vil ofte, og særlig i alvorlige og sammensatte saker, skape usikkerhet. Det finnes sjelden ett «rett» svar. Det synes som om en del av litteraturen bærer preg av et rasjonelt syn på barnevernets arbeid, og de ansatte som rasjonelle aktører som kan læres opp til å finne de riktige svarene. Usikkerhet kan imidlertid også knyttes til at barnevernsarbeidet bærer preg av høy kompleksitet.
9. Litteraturen sett over tid, viser at barnevernets arbeid på dette området preges av en stadig mer autoritær og individualisert praksis. Litteraturen har på et overordnet nivå ofte et sterkt barnerettighetsperspektiv, og henviser til barnekonvensjonen. Samtidig problematiseres implikasjonene for det praktiske barnevernsarbeidet i mindre grad. Vi har snarere sett at de praktiske implikasjonene av barneperspektivet er mangelfullt og lite konkretisert i litteraturen. Den autoritære retningen understrekes også gjennom at en god del av publikasjonene har et strafferettslig fokus, blant annet barnevernets samarbeid med politi, og barnevernets anmeldelsespraksis. Mange kilder har fokus på barnevernets samarbeid med politi. Vi finner få publikasjoner som har fokus på samarbeid med helse/behandlingsystem eller arenaer som skole og barnehage. Flere av de nyere publikasjonene viser imidlertid tegn til at det har skjedd en bevegelse fra forståelsen «vold er vold», og alt skal anmeldes, til at det i nyere litteratur (primært masteroppgaver) i større grad problematiseres hvorvidt alt som omhandler vold skal politianmeldes, og om det er til barnets beste.

Kapittel 1 Innledning

1.1 Bakgrunn

De aller fleste barn og unge i Norge opplever familien som en trygg base i livet sitt. Samtidig er ikke hverdagslivet i familien slik for alle. Noen barn og unge erfarer alvorlig vold og overgrep eller er vitne til vold og overgrep i sine nære relasjoner. Dette kan ha store omkostninger for barn og familier, og voldens konsekvenser utgjør et alvorlig folkehelseproblem på samfunnsnivå (Kirkengen & Næss 2016; Lonne mfl. 2019).

Et sentralt mål i den norske velferdspolitikken er å forebygge vold og overgrep mot barn og unge, og ikke minst beskytte barn og unge mot slike erfaringer (BLD 2016). Gjennom nasjonalt og internasjonalt lovverk har Norge forpliktet seg til å forhindre at barn og unge opplever vold og overgrep. Blant annet omhandler barnekonvensjonens artikkel 19 forebygging og oppfølging: *Barn skal beskyttes mot alle former for fysisk eller psykisk vold, skade eller misbruk, vanskjøtsel eller forsømmelig behandling, mishandling eller utnyttning, herunder seksuelt misbruk, mens en eller begge foreldre, verge(r) eller eventuell annen person har omsorgen for barnet. Slike beskyttelsestiltak bør omfatte effektive prosedyrer for utforming av sosiale programmer som yter nødvendig støtte til barnet og til dem som har omsorgen for barnet, samt andre former for forebygging, påpeking, rapportering, viderehenvisning, undersøkelse, behandling og oppfølging av tilfeller av barnemishandling.*¹

Barnevernet har en sentral rolle i å bidra til å forebygge vold og overgrep mot barn samt å beskytte barn som erfarer dette. Av barnevernloven § 1-1 går det frem at det norske barnevernets mandat er å ta beslutninger som 1) sikrer at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp, omsorg og beskyttelse til rett tid og 2) sikre at alle barn og unge får gode og trygge oppvekstvilkår (lov om barneverntjenester av 1992). Formålsparagrafen i barnevernloven sier videre at barnevernet skal sikre at barn og unge møtes med trygghet, kjærlighet og forståelse.

Barnevernets arbeid med barn som utsettes for vold og overgrep kan ut fra barnevernets mandat anses å være en kjerneoppgave for tjenesten. Samtidig er vold og overgrep komplekse og krevende problemer å håndtere for tjenesteapparatet, også for barnevernet.

Fra starten av 2000-tallet har det vært en formidabel økning i norsk og internasjonal forskningsbasert kunnskap om vold og overgrep mot barn og unge. Voldsforskningsfeltet er i stadig utvikling når det gjelder begreper og kategoriseringer av ulike former for vold, systematisering av erfaringer barn og unge har med ulike former for vold, kontekster vold opptrer i, og ikke minst hvilke konsekvenser vold og overgrep har for barn og unge gjennom et livsløp. Det gjelder også hvordan håndtere ulike former for vold og tjenesteutvikling (Skjørten mfl. 2019).

1.2 Formål og rapportens oppbygging

Formålet med rapporten er å sammenstille og analysere litteratur om barnevernets arbeid med barn som utsettes for vold og overgrep i nære relasjoner, både når det gjelder tematisk innhold i publikasjonene samt hva slags type litteratur som finnes, primært i en norsk kontekst. Målet er å identifisere tema og problemstillinger som foreligger i eksisterende litteratur samt å identifisere eventuelle kunnskapshull.

Rapporten er strukturert i sju kapitler. Kapittel 1 tar for seg begrepsavklaringer og hvordan barns volds- og overgrepserfaringer i nære relasjoner kan defineres og forstås, omfang og konsekvenser av vold og overgrep for barn og unge. I kapittel 2 redegjør vi for den metodiske fremgangsmåten vi har benyttet i arbeidet med å søke etter, sammenstille og analysere eksisterende litteratur. I dette kapittelet fremgår også inklusjons- og eksklusjonskriterier. Til sist i dette kapittelet analyserer vi kjennetegn ved eksisterende litteratur, og ser særlig på hva som finnes av empiriske studier og hva slags design som er anvendt i disse studiene.

¹ FNs konvensjon om barnets rettigheter vedtatt av De forente nasjoner 20. november 1989, ratifisert av Norge 8. januar 1991

Kapittel 3 presenterer hva barnevernstatistikken viser om barnevernets arbeid med vold og overgrep. Kapittel 4-6 redegjør for, og oppsummerer innholdet i eksisterende litteratur om barnevernets arbeid med barn utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner innenfor følgende temaområder: Barnevernets forståelse av og kunnskap om vold og overgrep mot barn og unge i nære relasjoner; barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid i saker som omhandler vold og overgrep og barnevernets organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester. Vi har hatt særlig fokus på utfordringer og anbefalinger i gjennomgangen av litteraturen. Kapittel 7 drøfter sentrale problemstillinger og kunnskapsbehov for fremtidig forskning på barnevernets arbeid med vold og overgrep mot barn og unge.

1.3 Begrepsavklaringer

Med barneverntjenesten forstår vi her i hovedsak den kommunale barneverntjenesten, men studier som berører andre deler av barnevernet (stat, fylke og oppdragstakere av den kommunale barneverntjenesten) er også inkludert der de omhandler en eller flere av problemstillingene som litteraturstudien berører. I litteratursøkene og analysen er det litteratur som omhandler den norske barnevernkonteksten som er inkludert. Samtidig har vi benyttet internasjonal litteratur i andre deler av rapporten i definisjoner av vold, omfang av vold, konsekvenser av vold og i drøfting av resultater fra litteratursøkene og analysen.

Mens barneverntjenesten lar seg definere relativt enkelt, eksisterer større utfordringer når det kommer til begrepsavklaringer for ulike former for vold og seksuelle overgrep, hvor det finnes både nasjonale og internasjonale definisjoner. Vi har blant annet sett til Verdens Helseorganisasjons definisjoner av ulike former for vold og seksuelle overgrep i vår studie, i tillegg til supplerende definisjoner utviklet i en norsk kontekst. *Vold er forsettlig bruk av, eller trussel om, fysisk makt eller tvang, rettet mot en selv, andre enkeltpersoner, eller en gruppe. For å regnes som vold må handlingen resultere i, eller ha høy sannsynlighet for å resultere i død, fysisk eller psykisk skade, eller mangelfull utvikling* (WHO 2016; oversettelse av dinutvei.no 2020).

Fokuset for studien er ikke å ta for seg barnevernets arbeid med alle former for vold og overgrep som barn utsettes for, fokus på vold og overgrep, herunder seksuelle overgrep som barn og unge utsettes for, i sine nære relasjoner. Vi tar som utgangspunkt at begrepet også omfatter det å leve med vold i hjemmet (vitneerfaringer).

I den internasjonale terminologien er ingen begreper fullt ut dekkende for de formene for vold og overgrep som vi har fokus på i litteraturstudien. Det synes å være

begrepet child maltreatment som ligger tettest opp mot studiens fokus (Klika & Conte 2018; Meinck mfl. 2016). Ifølge Verdens Helseorganisasjon (WHO 2016) er *child maltreatment* (barnemishandling) *the abuse and neglect of people under 18 years of age. It includes all forms of physical and/or emotional ill-treatment, sexual abuse, neglect or negligent treatment or commercial or other exploitation. Four types of child maltreatment are generally recognized: physical abuse, sexual abuse, psychological (or emotional or mental) abuse, and neglect in the context of a relationship of responsibility, trust or power.*

Vår litteraturstudie inkluderer alle disse formene for vold og seksuelle overgrep, med unntak av det som defineres som vanskjøtsel. Vanskjøtselskategorien er imidlertid inkludert i gjennomgangen av barnevernstatistikken i kapittel 3.

Det er viktig å peke på at begrepet barnemishandling ikke er et dekkende begrep sett i lys av den norske konteksten. Begrepet kan assosieres med grov, systematisk vold, og en mister da også de mer «milde» formene for vold i forståelsen. Videre skiller seksuelle overgrep seg ut som fenomen, da denne typen overgrep kan være mer tabuisert (Søftestad 2003). I Norge og de skandinaviske landene har begrepet *omsorgssvikt* vært vanligere å anvende enn begrepet *barnemishandling* for de ulike formene for vold som er kategorisert i WHO's terminologi. Seksuelle overgrep har vært omtalt som en egen kategori (Backe-Hansen 2004; Egelund 1997; Killen 2015; Ottosen mfl. 2020). Aadnanes (2020, s. 34) skriver at skillet mellom vold og omsorgssvikt ikke er entydig i praksis: «All vold er omsorgssvikt, men ikke all omsorgssvikt kan defineres som vold».

Aadnanes (2020, s. 34-41) trekker veksler på WHO sin definisjon av vold i sitt arbeid. Samtidig viser hun også til Isdal (2000) sin definisjon av vold som retter mer fokus mot hvordan volden erfarer, altså hvilke konsekvenser handlingen har for den som utsettes for den: *Vold er enhver handling rettet mot en annen person, som gjennom denne handlingen skader, smerter, skremmer eller krenker, som får denne personen til å gjøre noe mot sin vilje eller slutte å gjøre noe den vil* (Isdahl sitert i Aadnanes 2020, s. 36). Isdals definisjon av vold nyanserer og utdyper WHO's terminologi. F.eks. trenger ikke fysisk vold å medføre skade for å forstås som fysisk vold ut fra denne definisjonen.

Det er ikke uvanlig at begrepsbruken i praksisfeltet henger noe etter begrepsutviklingen som foregår i forskningen. Det kan være en lang vei fra ny forskningskunnskap til anvendt forskningskunnskap. Dette kan særlig gjøre seg gjeldende innfor denne tematikken, hvor voldsforskningsfeltets utvikling har bidratt med mye ny kunnskap over et relativt kort tidsrom (Collin-Hansen 2007; Hafstad & Augusti 2019; Skjørten mfl. 2019).

Tabell 1 Verdens Helseorganisasjons definisjoner av barnemishandling (Meinck mfl., 2016)

Fysisk mishandling (physical abuse)	Physical abuse of a child is that which results in actual or potential physical harm from an interaction or lack of interaction, which is reasonably within the control of a parent or person in a position of responsibility, power or trust. There may be single or repeated incidents.
Psykisk mishandling (emotional abuse)	Emotional abuse includes the failure to provide a developmentally appropriate supportive environment, including the availability of a primary attachment figure, so that the child can develop a stable and full range of emotional and social competences commensurate with her or his personal potentials and in the context of the society in which the child dwells. There may also be acts towards the child that cause or have a high probability of causing harm to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development. These acts must be reasonably within the control of the parent or person in a relationship of responsibility, trust or power. Acts include restriction of movement, patterns of belittling, denigrating, scapegoating, threatening, scaring, discriminating, ridiculing or other non-physical forms of hostile or rejecting treatment.
Vanskjøtsel (neglect)	Neglect is the failure to provide for the development of the child in all spheres: health, education, emotional development, nutrition, shelter, and safe living conditions, in the context of resources reasonably available to the family or caregivers and causes (or has a high probability of causing) harm to the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development. This includes negligent behaviours such as the failure to properly supervise and protect children from harm as much as is feasible.
Seksuelle overgrep (sexual abuse)	Child sexual abuse is the involvement of a child in sexual activity that he or she does not fully comprehend, is unable to give informed consent to, or for which the child is not developmentally prepared and cannot give consent, or that violate the laws or social taboos of society. Child sexual abuse is evidenced by this activity between a child and an adult or another child who by age or development is in a relationship of responsibility, trust or power, the activity being intended to gratify or satisfy the needs of the other person.
Vitne til vold i nære relasjoner (witnessing domestic violence)	Any form of verbal or physical violence between a caregiver and his or her adult partner or expartner.

Videre bygger vår forståelse på at kategorier som fysisk vold, psykisk vold og omsorgssvikt både er tids- og kontekstavhengige. Det sosiale og kulturelle aspektet ved fenomenet fysisk vold er ikke, og kategoriseres heller ikke som det samme over tid (Kojan 2011, s. 22-23). I barnevernstatistikken er for eksempel kategorien 'vold i hjemmet' av nyere dato (innført i 2013). Fysisk mishandling, vanskjøtsel og psykisk mishandling er imidlertid kategorier som har eksistert i barnevernstatistikken i lengre tid. Vi har sett på statistikk fra 1980-tallet hvor disse kategoriene var med. Norge fikk et forbud mot fysisk avstraffelse av barn i 1972, og bevisstheten rundt fysisk mishandling av barn har kommet i moderne tid. Allikevel påpeker Collin-Hansen at det på slutten av 1980-tallet fortsatt i enkelte grupper i befolkningen var akseptert å bruke vold i hjemmet i oppdragelsesøyemed (Collin-Hansen 2007, s. 85). Dette til tross for at den normative effekten av et forbud har fremstått som virkningsfull. Dullum og Bakketeig (2017) påpeker at forbudet mot å bruke vold i oppdragelsen ser ut til å

ha bidratt til holdningsendringer i befolkningen. Det er særlig i forhold til de milde formene for vold hvor det har skjedd størst endringer. Lover og tiltak har i mindre grad bidratt til endringer for mer alvorlig og systematisk vold utøvd i familien (Løvgren mfl. 2017).

Tid er en faktor som innvirker på samfunnets og voldsutsattes subjektive opplevelse av vold. Men også kontekst innvirker. Det enkelte barns subjektive opplevelse av å utsettes for vold og overgrep kan variere (Borgen mfl. 2011). Dette viser også Aadnanes & Gulbrandsen (2017) i en studie om barn og unges voldserfaringer. Barn kan ha ulike forståelser av å bli utsatt for vold som avhenger av kontekstuelle og relasjonelle forhold (Aadnanes 2017a; 2020).

1.4 Omfang og konsekvenser av vold og overgrep

Det finnes ikke helt sikre tall på forekomst av vold og overgrep mot barn og unge på verdensbasis. I den internasjonale litteraturen brukes begrepet barnemishandling, og inkluderer ulike former for vold, neglisjering og seksuelle overgrep (se tabell 1). Verdens Helseorganisasjon anslår at rundt en av fire av alle voksne har erfart fysisk og/eller psykisk vold i løpet av sin barndom og at en av fem kvinner og en av tretten menn har erfart seksuelle overgrep som barn (WHO 2016). Gilbert mfl. (2009) fant i en systematisk kunnskapsoversikt over omfang av barnemishandling at mellom 4 prosent og 16 prosent av barna hadde erfart fysisk mishandling, og rundt 10 prosent hadde opplevd neglisjering eller psykisk vold. Disse tallene, som er et anslag på verdensbasis, synes ikke å være så ulike fra hva omfangsstudier om barn og unges volds- og overgrepserfaringer viser her til lands. Samtidig er det viktig å være oppmerksom på at ulike definisjoner nasjonalt og internasjonalt og sosiale, økonomiske og kulturelle forskjeller mellom ulike land gjør sammenligning av prevalens vanskelig.

Retter vi fokus mot den norske forskningen på forekomst av ulike former vold og seksuelle overgrep, er det gjennomført enkelte større omfangsstudier. De mest sentrale er UEVO- og UngVold-studiene (Løvgren mfl. 2017; Mossige & Stefansen 2016; Mossige & Stefansen 2007). Det finnes også noen eldre omfangsstudier (eks. Sætre mfl. 1986) men bruk av ulike metoder og utvalgsprosedyrer gjør sammenligning over tid vanskelig (Dyb mfl. 2016; Løvgren mfl. 2017). UEVO og UngVold-studiene skiller mellom mild og grov vold (Hafstad & Augusti 2019; Løvgren mfl. 2017; Mossige & Stefansen 2016). Forskerne framhever at all vold er skadelig, men at tiltak og strategier må ta høyde for grads- og artsforskjeller for å være treffsikre og effektive.

UngVold-studien omfatter 18-19-åringer, og er en skolebasert undersøkelse som nå gjennomføres i 370 kommuner. Den er blitt gjennomført i to omganger, i 2007 og i 2015. Disse to undersøkelsene er basert på samme type utvalg og omfatter mange av de samme spørsmålene om utsatthet for vold og overgrep. En av de ferskeste omfangsstudiene som er gjennomført i Norge, UEVO-studien, er også en skolebasert undersøkelse (Hafstad & Augusti 2019). Dette er en digital spørreundersøkelse hvor ungdommer i alderen 12-16 år selv samtykket til deltakelse, uten foreldresamtykke. Studien rapporterer på ulike former for vold: 1) fysisk og psykisk vold (herunder vold mellom andre familiemedlemmer); 2) omsorgssvikt og 3) seksuelle overgrep og krenkelser.

Alvorlig fysisk vold. I UEVO-studien oppga 5 prosent å ha erfart alvorlig fysisk vold fra nære omsorgspersoner. Denne typen vold kan dreie seg om slåing med knyttneve, sparking og juling. Dette samsvarer med tallene fra UngVold-studien som viste at 6 prosent hadde erfart grov vold fra minst en av foreldrene (Mossige & Stefansen 2016).

Mild fysisk vold. UEVO-studien viser at rundt 20 prosent hadde opplevd mild fysisk vold. UngVold-studiene fra 2007 og 2015 viser at det er en nedgang i mildere fysisk vold. I 2007 oppga 19 prosent mild vold fra mor, og 14 prosent fra far, mot 14 prosent fra mor og 12 prosent fra far i 2015. Når det gjelder mild fysisk vold kan det synes som om det er rapportert noe høyere omfang i UEVO-studien enn i UngVold for 2015.

Psykisk vold. I UEVO-studien oppga 18 prosent av ungdommene at de hadde opplevd psykisk vold gjentatte ganger fra sine omsorgsgivere. Skandinaviske omfangsstudier av psykisk vold viser prevalenser mellom 5 til 11 prosent (Kloppen mfl. 2015; Ottosen mfl. 2020, s. 31). Omfanget av psykisk vold er mindre undersøkt enn fysisk vold og det synes også som om definisjoner av psykisk vold spriker en del i ulike studier (Ottosen mfl. 2020). Det synes også å være mindre vanlig å differensiere mellom mild og alvorlig psykisk vold. Det er av disse grunnene vanskeligere å si noe om utviklingen over tid når det gjelder omfanget av psykisk vold som barn og unge utsettes for i nære relasjoner.

Vitne til vold i nære relasjoner/hjemmet. I UngVold-studien oppga 8 prosent at de hadde sett eller hørt en av foreldrene bli utsatt for fysisk partnervold. En av tre barn og unge oppga at de hadde opplevd at en av foreldrene hadde blitt utsatt for psykisk partnervold mot en av foreldrene. I UEVO-studien rapporterte 17 prosent om at de hadde opplevd at mor har vært utsatt for minst en form for fysisk eller psykisk vold, mens 13 prosent har opplevd at far har vært utsatt for dette. Når det gjelder fysisk vold mot mor var omfanget på vitneerfaringer 4 prosent, og 2 prosent hadde vært vitne til vold mot far.

Seksuelle overgrep. UngVold-studien viser at 9 prosent av jentene hadde opplevd voldtekt (bred definisjon), og 3 prosent av guttene (Mossige & Stefansen 2016; Stefansen, Løvgren & Frøyland 2019). UngVold-undersøkelsene i 2007 og 2015 viser at det har vært en liten nedgang i seksuelle overgrep over tid (Mossige & Stefansen 2016). Dette inkluderer overgrep utover de som begås i nære relasjoner. I UEVO-studien oppga 6 prosent å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep fra en voksen. Når det gjelder seksuelle overgrep som barn utsettes for av familiemedlemmer, viser en litteraturstudie at skandinaviske studier finner prevalens mellom 0,1-5 prosent for gutter og 0,7-15,2 prosent for jenter (Ottosen 2020, s. 31). Kloppen mfl. (2015) konkluderer med at det har vært en nedgang i seksuelle overgrep i nære relasjoner over en tyveårsperiode.

Det er også noen former for vold som er særegne, og som kan gå på tvers av kategoriene over. Begrepene «oppdragervold» og «negativ sosial kontroll» som assosieres med visse etniske minoritetsgrupper omhandles også i noe av litteraturen. Sammen med æresrelatert vold, tvangsekteskap og kjønnslemlestelse

reiser disse begrepene spørsmål knyttet til kulturell variasjon i volds- og familieleggiker (Aarset & Bredal 2018; Friberg & Bjørnset 2019; Haugen mfl. 2017).

Risikofaktorer for utsatthet for vold og seksuelle

overgrep. UngVold-studiene og UEVO-studien peker i samme retning hva gjelder omfang og risikogrupper. Til sammen gir forskningen et godt grunnlag for å konkludere angående dette. Det vi samlet sett kan trekke ut av UEVO og UngVold – studiene er at forekomsten av de alvorligste formene for fysisk vold holder seg relativt stabilt over tid. Når det gjelder mindre alvorlig fysisk vold, viser omfangsstudier at dette har gått noe ned. Mild vold fra foreldre mot barn har gått noe ned. Grov vold koplet til marginalisering og familieproblemer går imidlertid ikke ned, men er mer konstant (Løvgren mfl. 2017 Mossige & Stefansen 2016 Thoresen & Hjemdal 2014). Denne formen for vold kan bære mer preg av systematikk, og er også omtalt som systematisk familieterror (Van der Weele 2015). Mossige og Huang (2019) og Hafstad og Augusti (2019) påpeker at voldshendelser sjelden skjer isolert. I UEVO-studien oppga 1 av 5 som hadde opplevd en form for vold, også å ha opplevd andre typer vold.

Fleire nye studier som omhandler omfang av vold, viser at levekår og sosiale forhold henger sammen med forekomst av de alvorligste formene for vold (Hafstad & Augusti 2019; Patrick Lie Andersen under publisering; Løvgren mfl. 2017; Mossige & Stefansen 2017). Studiene viser videre at det også er en sammenheng mellom unges utsatthet for foreldrevold og foreldres landbakgrunn, men at det er sterkere sammenheng med familiens oppvekstvilkår. Hafstad og Augusti (2019, s. 16) oppsummerer: «Det er i all hovedsak familieøkonomi og foreldres vansker med rus, psykisk sykdom eller kriminalitet som henger sammen med å ha hatt volds- og overgrepserfaringer i oppveksten. Denne sammenhengen består også når man justerer for begge faktorene, og andre risikofaktorer som kjønn, foreldres innvandringsbakgrunn, og brudd i familierelasjoner.»

Når man ser på risikobildet for hvilke barn og unge som er utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner i Norge, er det viktig å forstå voldens kontekst. Som vist tidligere i dette kapittelet, viser omfangsstudiene at den milde volden har gått noe ned, men at den alvorlige og grove volden er mer konstant. Alvorlige former for vold er nært knyttet til marginalisering og opphopning av familieproblemer som psykisk sykdom, fysisk sykdom, rus, arbeidsledighet og fattigdom. Denne typen vold er ikke et isolert fenomen, men opptrer i bestemte sammenhenger. De alvorligste formene for vold utfordrer barnevernet mer enn mildere former for vold som oftere kan opptre som enkeltstående tilfeller som er mer situasjonsbetinget.

Konsekvenser av vold og overgrep for barn og unge

Kunnskapen om de sosiale og helsemessige skadelige konsekvensene av vold og overgrep er solid, og det er

bred konsensus på tvers av forskningsmiljø (Anda mfl. 2006; Aakvaag & Strøm 2019; Bidonde & Meneses 2017). Samtidig er det viktig å differensiere mellom konsekvenser av å erfare ulike typer vold og overgrep. Epidemilogiske studier som Adverse Childhood Experiences (ACE) viser at barndoms erfaringer med vold, overgrep og omsorgssvikt har innflytelse på livslang helse (Anda mfl. 2006). Det å oppleve vold og seksuelle overgrep, være vitne til vold i hjemmet og erfare annen omsorgssvikt i barndommen har en kumulativ stresseffekt som har sammenheng med alt fra sosiale, emosjonelle til kognitive problemer (Anda mfl. 2006; Briere mfl. 2008; Felitti mfl. 2019). Videre har det også en sammenheng med utvikling av helseskadelig adferd (Brown mfl. 2010; Felitti mfl. 2019; Fuemmeler mfl. 2009) som igjen fører til sykdom og uførhet og sosiale problemer i voksen alder (Anda mfl. 2006; Brown mfl. 2010; Dube mfl. 2009; Felitti mfl. 2019), i tillegg til betydelig nedsatt forventet levealder (Brown mfl. 2010).

Vi har noe kunnskap om hvorfor konsekvensene av vold og overgrep i barndommen er så store. Ser vi for oss barnets utvikling fra de er et foster i livmoren til de blir født, vil spedbarn som blir stimulert tilknyttet og reguleres av sine foreldre, søsken og omgivelser og utvikle ulik grad av trygghet i sine relasjoner med andre. Når de etter hvert utvider sine omgivelser med nye mennesker de møter, i barnehage, skole og på fritidsarenaer vil interaksjonene preges av graden av trygghet de har i sine tidlige relasjoner. Barnets sårbarhet er forbundet med de periodene de er mest avhengige av sine nære omsorgspersoner og det er i det tidlige livsløpet at barnet har raskest hjerneutvikling (Carrion & Wong 2012). Fra tidlig av formes toleransen for stimuli gjennom tilknytningskvaliteten med omsorgspersonene (Corrigan mfl. 2011). Det vil si at jo yngre barnet er jo mere sårbart er det, og jo flere ganger barnet opplever vold og overgrep, jo mere vil det prege barnets emosjonelle og kognitive utvikling (Eide-Midsand & Nordanger 2017). Når vold og overgrep oppleves som svært skremmende, smertefull og overveldende livstruende oppstår det traumer (Van der Kolk 2002). Disse traumene kan oppstå på ethvert tidspunkt i et menneskes liv, men på grunn av barnets kognitive utvikling oppleves og preges barnet ulikt når de er i forskjellige stadier i utviklingen sin (Eide-Midsand & Nordanger 2017). Desto alvorligere blir pregingen hvis vold og overgrep oppleves over tid. Da kan barnet utvikle komplekse traumer (Cloitre mfl. 2009; Roth mfl. 1997).

Traumer generelt og komplekse traumer og dets pregning av den emosjonelle, kognitive og sosiale utvikling i barn, ungdom og voksne er imidlertid reversibel (Van der Kolk 2002). Samtidig er enkle traumer lettere å behandle enn komplekse traumer (Lillevik & Jørgensen 2016; Taylor mfl. 2006). Derfor er det avgjørende for det enkelte barns livslange helse og livssituasjon hvor tidlig og hvor effektiv hjelpeapparatets og barnevernets arbeid er i forhold til å stoppe vold og overgrep i nære relasjoner.

2

Kapittel 2 Metode

Hensikten med en litteraturstudie er å få oversikt over eksisterende litteratur samt analysere litteraturstudien som foreligger. Fokuset for denne litteraturstudie har vært barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner. Vi har analysert både tematisk innhold i kildene samt foretatt en analyse av hva slags type litteratur som finnes. Et viktig mål har vært å identifisere tema og motsetninger som foreligger i eksisterende litteratur, samt å identifisere eventuelle kunnskapshull. Vi bygger videre på denne kunnskapen i forskningsprosjektet Barnevernets arbeid med vold og overgrep.

2.1 Søkestrategier

Siden de overordnede målene for denne rapporten er som følger; (1) sammenstille eksisterende kunnskap, (2) identifisere hovedkildene til den kunnskapen som foreligger, (3) undersøke hvilke typer av evidens som er tilgjengelig, (4) samt å identifisere sentrale kunnskapshull når det gjelder barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep mot barn, har vi primært anvendt en systematisk søkestrategi for å innhente relevant litteratur (Aveyard 2013; Forsberg & Wengström 2016; Jesson mfl. 2011). Vi har i stor grad støttet oss til trinnene for litteraturstudier skissert av Arksey og O'Malley (2005) som redegjort for under. Vi har i tillegg funnet en del litteratur ved hjelp av «snøballmetoden», samt brukt egen kunnskap og kunnskap fra andre fagpersoner på området for å finne relevant litteratur.

2.1.1 Forskningsspørsmål og begrepsavklaringer

Første ledd i kunnskapsgjennomgangen har vært å konkretisere og avgrense temaet. Fokuset vårt har vært *det norske barnevernets arbeid med vold og overgrep i nære relasjoner*. Vi legger til grunn en forståelse av ulike begreper som forklart tidligere i rapporten, se pkt. 1.3 «Begrepsforklaringer». Der diskuterte vi variasjonen i definisjoner av vold og overgrep. Dette spriket i terminologi både nasjonalt og internasjonalt er utfordrende for litteraturstudien. Metodisk innebærer det at det kan finnes litteratur om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep som ikke er blitt identifisert i våre søk, fordi litteratur innenfor ulike fagtradisjoner kan bygge på ulike definisjoner og begreper (Lillevik 2019). Samtidig er de ulike definisjonene og forståelsene i voldsforskningen en kilde til innsikt i seg selv for denne studien. Den gir en viktig fortolkningsramme for ulike begrepsbruk i litteraturen som er gjennomgått.

Litteraturstudien sammenstiller eksisterende kunnskap om følgende fem deltema:

- 1. Barnevernets forståelse av og kunnskap om vold/overgrep**
Hovedproblemstillingen her er hvilke voldsforståelser som ligger til grunn for barneverntjenestens arbeid, hvor de henter kunnskapen fra, og hvilke implikasjoner det har for arbeidet. Hva vet vi om barnevernets forståelse av vold/overgrep fra tidligere studier? Hva sier forskning om barnevernets kompetanse på vold?
- 2. Barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid i saker som omhandler vold og overgrep**
Hva vet vi om hvordan barneverntjenestene arbeider med vold og overgrep og hvordan barn og foreldre/familier opplever barnevernets arbeid og tiltak? Hva vet vi fra eksisterende litteratur om barnevernforløpet, inkludert avdekking, meldingsfasen, undersøkelse, hjelpetiltak/plassering, oppfølging og ettervern samt sikkerhetsarbeid i ulike faser? Hvilke metoder og tilnærminger er utviklet? Hvilke utviklingstrekk kan ses over tid?
- 3. Barnevernets organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester**
Hovedproblemstillingen her handler om under hvilke interne og eksterne rammebetingelser barneverntjenestens arbeid i saker om vold og overgrep pågår, samt hvordan barnevernet samarbeider med andre tjenester. Hva vet vi om betydningen av intern organisering og eksterne rammevilkår for voldsarbeidet?
- 4. Utfordringer og anbefalinger**
Hvilke utfordringer/gode grep skisseres i forskning og utredninger? Hvilke anbefalinger gis i litteraturen som foreligger? Er det forskjeller mellom anbefalinger for barnevernets arbeid med vold og overgrep gitt fra rapporter utgitt av myndigheter og vitenskapelige artikler forfattet av forskere?
- 5. Kjennetegn ved eksisterende litteratur om barnevernets arbeid med vold og overgrep**
Hva kjennetegner eksisterende litteratur? Hvilke kunnskapsbehov identifiserer vi ut fra litteraturgjennomgangen?

2.1.2 Identifisering av relevant litteratur

I denne fasen har vi hatt en bred tilnærming for å identifisere relevant litteratur, herunder typer kilder vi inkluderer. Publikasjoner som er vitenskapelige, som empiriske studier og teoretiske vitenskapelige arbeider, offentlige dokumenter, rapporter og regelverk er inkludert. Masteroppgaver er også inkludert. Kojan, Nilsen, Storhaug og Agerup har vært involvert i identifiseringen av relevant litteratur. Systematiske søk i elektroniske databaser er primært gjennomført av Nilsen, mens systematiske hånd søk er primært gjennomført av Agerup. Storhaug og Kojan har aktivt innhentet litteratur via sine faglige nettverk. Alle har vært involvert i screening for relevant litteratur, og utforming av sammendrag.

Ulike søkestrategier ble anvendt for å identifisere relevant litteratur. Søkene ble gjennomført i desember 2019 og januar 2020 og ga til sammen 2,699 relevante treff. Ingen av søkene er gjennomført for en begrenset tidsperiode. I innledende fase av arbeidet søkte vi i elektroniske databaser hvor vi tok utgangspunkt i studiens sentrale begreper.

Figur 1 viser et flytdiagram med oversikt over antall treff fra de ulike søkene, og hvordan disse er redusert etter ulike steg i utvelgelsesprosessen. Da studiens fokus primært var litteratur basert på norsk barnevern, gjennomførte vi søk i databasene IDUNN, ProQuest, Oria og Helsebiblioteket.no. Her ble begreper som *vold*, *rutiner*, *praksis*, *tiltak*, *beslutninger*, *bekymringsmelding*, *undersøkelse*, *vold i nære relasjoner*, *seksuelle overgrep*, *sosial kontroll*, *tvangsekteskap*, *æresrelatert vold*, *psykisk vold*, *fysisk vold*, *Klemetsrudmodellen* benyttet. Disse begrepene inngikk i søkene i ulike kombinasjoner. Begrepet *barnevern*

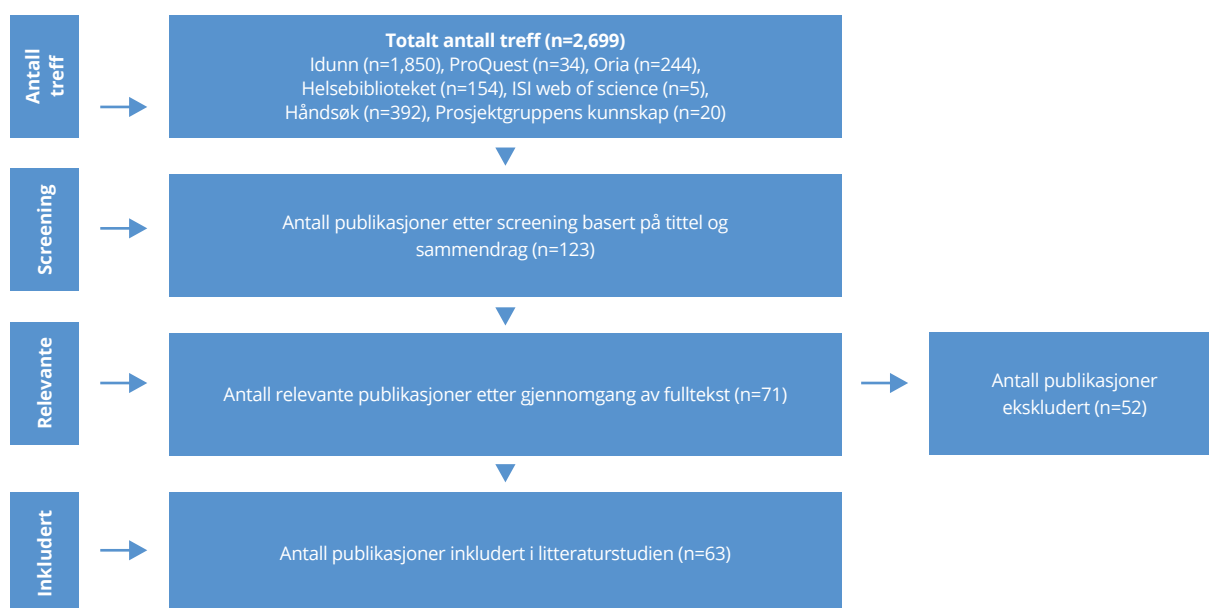
inngikk i alle søk, og vi tok høyde for ulike variasjoner i begrepsbruken, f.eks. *barneverntjenesten*, *barnevernet*.

I tillegg ble det gjennomført både systematiske og tilfeldige hånd søk på nettsteder ansett som relevante for litteraturgjennomgangen. Disse var *Statistisk sentralbyrå (SSB)*, *Helsetilsynet.no* (søk i tilsynsrapporter), *Regjeringen.no* (NOU-er og andre offentlige dokumenter), *bufdir.no* (*nettbiblioteket*), *nkvts.no*, *forandringsfabrikken.no*, *reddbarna.no*, *barnevernsbarna.no*, *barneombudet.no* og *scholar.google.com*. Ulike kombinasjoner av begreper som beskrevet ovenfor ble brukt.

Videre har noe av litteraturen blitt funnet underveis i prosessen ved hjelp av snøballmetoden. Ved gjennomgang av fulltekstdokumenter fant vi at referanselistene i publikasjonen vi hadde skaffet oss ga tilgang på nytt materiale (Gough mfl. 2012).

I tillegg til den systematiske fremgangsmåten for å søke etter litteratur, har vi også benyttet egen og andre eksperters kunnskap om litteratur som omhandler barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Underveis i prosessen har vi delt oversikt over litteraturen med en utvidet prosjektgruppe slik at alle kunne komme med innspill. Videre har vi delt en oversikt over empiriske studier med barnevernforskere som vi kjenner til har gjennomført empiriske studier innenfor dette feltet. I denne runden, som vi i Figur 1 benevner som «prosjektgruppens kunnskap» ble n=20 referanser lagt til. Vi ser også at det har vært stor overlapp mellom relevante treff i de ulike databasene. Hånd søk har imidlertid vært viktig for å fange opp de mest sentrale publikasjonene som tidligere er utgitt.

Figur 1 Flytdiagram litteratursøk

2.1.3 Selekttering av aktuell litteratur

Neste fase var å selektere den litteraturen som omhandlet barnevernets arbeid med barn og unge som erfarer vold og seksuelle overgrep i nære relasjoner spesifikt. I denne prosessen deltok også Nilsen, Storhaug, Agerup og Kojan. På dette stadiet i prosessen var det tematikken i litteraturen som utgjorde inklusjons- og eksklusjonskriteriet. Her ble eksklusjons- og inklusjonskriterier tydeliggjort. Overskrifter ble lest, og deretter sammendrag av de treffene vi fikk. Litteraturen ble kategorisert på bakgrunn av overskrift og sammendrag (n=123) direkte i deltema 1-3; (1) Forståelse av og kunnskap om vold/overgrep, (2) Beslutnings- og tiltaksarbeid, (3) Organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester. De ulike forskningsspørsmålene for hvert tema, som skissert innledningsvis i metodekapittelet, var sentrale i den første runde med utvelgelse av litteratur.

Inklusjonskriterier:

- Litteraturen omhandlet det norske barnevernets kontekst spesifikt
- Litteraturen omhandlet barn og unge utsatt for vold og overgrep i sine nære relasjoner
- Litteraturen må være utgitt i digitalt og/eller papirformat

Eksklusjonskriterier:

- Litteraturen hadde hovedfokus på en annen tjeneste/felt, f.eks. familievern, politi, sykehus
- Litteraturen omhandlet ikke vold eller seksuelle overgrep i barnets nære relasjoner, som vold mellom barn i barnehage eller skole eller seksuelle overgrep hvor barnet ikke kjenner voldsutøver/overgriper
- Litteraturen omhandlet barnevern i andre land enn Norge

I gjennomlesingen av litteraturen ble n=52 publikasjoner ekskludert. Litteraturen ble i hovedsak ekskludert fordi den ikke omhandlet barnevernets kontekst og/eller at litteraturen ikke fokuserte på barn utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner spesifikt. For eksempel ble litteratur hvor barn har blitt utsatt for seksuelle overgrep over nett som ikke har involvert barnets omsorgspersoner blitt utelatt. Et annet eksempel er artikler som i hovedsak tar utgangspunkt i en annen tjenestekontekst, eks. politiets arbeid med barn og unge utsatt for vold. Til sammen ble n=71 publikasjoner evaluert som relevante. Etter enda mer inngående gjennomgang av relevante referanser ble noen flere ekskludert på grunn av manglende relevans. En typisk grunn til ekskludering var at informanter fra barnevernet kun var representert med få antall blant mange andre tjenester slik at det ikke kom klart nok frem hva som handlet om barnevernet spesifikt. Totalt antall inkluderte referanser i litteraturgjennomgangen ble derfor n=63.

2.1.4 Kartlegging, systematisering og sortering av dataene

I denne fasen arbeidet vi systematisk for å kartlegge nøkkelinformasjon om barnevernets arbeid med vold og overgrep i nære relasjoner i litteraturen som hadde blitt inkludert. Vårt fokus var tosidig; både å sammenstille informasjon knyttet til deltemaene 1- 4 samt å beskrive kjennetegn ved eksisterende litteratur.

Etter kategorisering i de ulike deltemaene i pkt. 2.1.1, ble alle artiklene fordelt på forskerne som arbeidet med delstudien for gjennomlesning. For deltemaene 1-4 ble det skrevet sammendrag, basert på hvordan de svarte ut de ulike problemstillingene i fokus for litteraturgjennomgangen. For deltema 5, kjennetegn ved litteraturen, ble samtlige inkluderte publikasjoner gjennomgått. Inkluderte publikasjoner ble også kategorisert etter hvilken type kunnskap det var (forskningsbasert, erfaringsbasert, brukerkunnskap) (Helsebiblioteket 2020). Forskningsbaserte publikasjoner ble videre kategorisert etter om de var empiriske, teoretiske vitenskapelige publikasjoner eller masteroppgaver. For de empiriske studiene kategoriserte vi også forskningsdesign og metodisk fremgangsmåte som var brukt, samt utvalg. De erfaringsbaserte publikasjonene ble kategorisert som følger: fag/lærebok offentlig utredning (NOU) og annen offentlig publikasjon. Publikasjonene som baserte seg på brukerkunnskap ble kategorisert ut fra om de var utgitt av en brukerorganisasjon eller interesse/non-profit organisasjon.

2.1.5 Oppsummering og rapportering av resultater

Siste fase av litteraturstudien bestod i å oppsummere, syntetisere og beskrive resultatene fra litteraturen som var inkludert. Kapitlene 3-6 oppsummerer studiene ut fra deltemaene (se pkt 2.1.1). I kapittel 7, diskusjonskapittelet, har vi forsøkt å vurdere tversgående temaer i litteraturen. I dette kapittelet identifiserer vi også kunnskapshull og behov for fremtidig forskning.

2.2 Kjennetegn ved inkludert litteratur

Arbeidet med litteraturstudien har gitt oss muligheter til å analysere kjennetegn ved eksisterende litteratur om barnevernets arbeid med vold og overgrep. Her har vi sett særlig på omfanget av empiriske studier, og hvilke forskningsdesign som er anvendt i de ulike studiene.

Det er et uttalt mål og en satsing fra myndighetenes side at barnevernets praksis skal være kunnskapsbasert (BLD 2017). Kunnskapsbasert praksis er et begrep som bygger på tre kilder til faglig praksis: forskningsbasert kunnskap,

erfaringsbasert kunnskap og brukernes behov og ønsker (Helsebiblioteket.no 2020). Barnevernet er et komplekst praksisfelt, og et felt som bør bygge på ulike typer kilder til kunnskap for beslutninger (Backe-Hansen 2009; Christiansen & Kojan 2016). Selv om enkelte forskningsdesign som RCT og kohortstudier regnes høyt oppe i evidenshierarkiet er det relativt bred enighet om at flere typer forskning og praksisfeltets – og eksperters erfaring samt brukernes stemmer er nødvendig for å danne grunnlaget for en kunnskapsbasert praksis i barnevernet (Marthinsen 2004).

I litteraturgjennomgangen har vi inkludert et bredt tilfang av ulike kilder, også litteratur som ikke defineres som forskningsbasert. Det gjør at vi har hatt muligheter til å gjøre en analyse av hva slags litteratur som finnes om barnevernets arbeid med barn som er utsatt for vold og overgrep i nære relasjoner.

Tabell 2. Oversikt over type litteratur inkludert i litteraturstudien, antall

Type litteratur	Antall
Totalt inkluderte	64
Forskningsbasert kunnskap	
Empirisk studie	30
Annen vitenskapelig publikasjon	7
Masteroppgave	11
Erfaringsbasert kunnskap	
Fag/lærebok	3
Offentlig utredning (NOU)	3
Annen offentlig publikasjon	7
Bruerkunnskap	
Publikasjon fra brukerorganisasjon	2
Publikasjon fra interesse/non-profit organisasjon	1

Tabell 3 viser en oversikt over hva slags tematikk de empiriske studiene omhandler, samt studienes design og utvalg. Med empiriske studier forstår vi kunnskap som er innhentet ved hjelp av systematiske observasjoner og undersøkelser av barnevernets arbeid med vold og overgrep. Vi har ikke tatt med studier som mangler redegjørelse for metodisk fremgangsmåte, for eksempel gjelder det publikasjoner fra brukerorganisasjoner som mangler redegjørelse for hvordan datainnsamling har foregått. Heller ikke vitenskapelige publikasjoner som baserer seg på teoretiske overveielser og personlige erfaringer eller hvor det ikke er blitt redegjort for systematikken i innhentede observasjoner eller erfaringer. Fag/lærebøker og masteroppgaver er også utelatt fra oversikten.

Vi har sett på hva slags tematikk og problemstillinger som belyses i de empiriske studiene. Fem av studiene har et tydelig minoritetsperspektiv, 4 av studiene omhandler tverrfaglig samarbeid, 5 av studiene har fokus på barnevernets vurderinger i beslutningsprosessen, 7 av studiene fokuserer på tiltaksarbeidet og 3 av studiene har fokus på erfaringer og forståelser, 1 studie har fokus på (studenters) kunnskap om vold og overgrep.

Når det gjelder metodisk tilnærming og design, viser tabell 3 at det er en stor overvekt av kvalitative forskningsdesign når det gjelder studier som omhandler barnevernets arbeid med vold og overgrep mot barn i nære relasjoner. Fem av studiene har elementer av kvantitativ metode, og i alle disse studiene er det ansatte eller studenter innenfor barnevern og barnevernets samarbeidspartnere som er intervjuet. Hovedvekten av utvalgene i studiene utgjøres av kun ansatte (16 studier). I seks av studiene er det med perspektiver fra ansatte, foreldre og/eller barn. I fem av studiene er barn eller ungdom representert som informanter i utvalget.

Tabell 3 Oversikt over tema, metode og utvalg i empiriske studier*

Nr.	Studie	Tema/Problemstilling	Metode/design	Utvalg
1	Andrews, T.; Lindeløv, B. og Gustavsen, A. 2015	Interkommunalt samarbeid om barnevern i Norge. En kartlegging av erfaringer.	Tredelt design. Intervjuer, spørreundersøkelse, og registerdata	Intervjuer med 17 fylkesmannsembeter; Spørreundersøkelse med 50 barnevernledere og 77 rådmenn; registerdata (KOSTRA)
2	Bakketeig mfl., 2019	Tverretattlig samarbeid i saker om vold og overgrep	Kvalitativ	5 fokusgruppeintervjuer med en til to representanter for hver av de fire tjenestene tilstede i hvert intervju, til sammen deltok 19 informanter fra krisesentre, barnevern og familievern
3	Backe-Hansen, 2017	Litteraturstudie om det offentlige tjenesteapparatets håndtering av saker som omhandler vold, overgrep og omsorgssvikt mot barn	Systematiske søk og håndsøk	118 publikasjoner ble inkludert
4	Berggrav, 2013	Hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier	Kvalitativ	Intervjuer med profesjonelle fra helsestasjon, barnevernsansatte, minoritetsmødre og barn fra minoritetsfamilier
5	Bredal & Melby, 2018	Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll	Kvalitative intervjuer, hovedsakelig individuelle intervjuer	72 informanter: 12 unge kvinner med barneverns-erfaring; 10 kommunale barnevernstjenester; 10 fosterhjemstjenester; 10 inntaksenheter (Bufetat); 9 plasseringstiltak (fosterhjem og institusjon)
6	Bredal, A 2019	Sikkerhet og støtte i familievoldssaker. Følgeevalueringsstudie.	Dokumentstudie Kvalitative intervjuer	Skriftlig dokumentasjon fra prosjektet og andre kilder. Intervjuer med en rekke aktører (ansatte i Prosjekt November og medarbeidere i kommunale etater og tjenester i Oslo, inkludert NAV og barnevern. I tillegg Intervju med 10 brukere av Prosjekt November
7	Brottveit, 2014	Barnevernansattes forståelse av seksuelle overgrep, fokus på vurderinger av barnevernssak eller strafferettsak	Kvalitativ	35 barnevernansatte
8	Bufdir, 2010	Vold i nære relasjoner	Kvantitativ	Survey til alle 64 statlige og kirkelige familievernkontorene fra Bufdir i 2009, om hva som gjøres i familievernet i arbeidet med vold i nære relasjoner. 49 kontorer (76 prosent) deltok.
9	Christiansen, 2019	Barnevernets undersøkelsesarbeid	Dokumentstudie Kvalitative intervjuer	1123 barnevernsaker Tekstutdrag 69 saker Intervju med 14 ledere 6 fokusgrupper med til sammen 41 kontaktpersoner 7 fokusgrupper med til sammen 39 kontaktpersoner
10	Dahle & Hennum, 2008	Barnevernets håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep	Dokumentstudie og kvalitative intervjuer	73 saker fra 8 barneverntjenester
11	Edvardsen & Mevik, 2014	Hvordan ivaretas barns rettigheter i saker som omhandler vold i hjemmet	Kvalitativ	Intervjuer med ansatte i politi, familievern, barnevern og barnehus
12	Elvegård mfl., 2011	Evalueringsprosjektet til Konfliktrådet i Trondheim	Kvalitativ. Intervjuer og observasjoner	Tre informantgrupper; deltakere (9 ofre, 2 barn, uklart antall gjerningspersoner), uklart antall intervjuer med konfliktrådet og samarbeidspartnere og relaterte instanser
13-14	Haugen mfl., 2017; Haugen mfl., 2018	Barnevernets arbeid med vold i minoritetsfamilier	Kvalitativ og kvantitativ	Spørreundersøkelse med barnevernansatte (N 188) Intervjuer med ansatte i barnevernet og fagpersoner innen voldstematikk (N 18) Dybdeintervjuer med foreldre (N6), barn og unge voksne som har vært i kontakt med barnevernet (N 10)

15	Helsetilsynet 2019	Gjennomgang av barnevernsaker, plasseringer utenfor hjemmet (akutte og ordinære)	Dokumentstudie	106 barnevernsaker
16	Kjær & Mossige, 2013	Barnevernets henleggelse av meldinger som omhandler vold og seksuelle overgrep	Kvantitativ og kvalitativ Gjennomgang av henlagte meldinger (92) i 2004	Intervjuer med saksbehandlere
17	Lauritzen mfl., 2019	Barnevernets meldingsarbeid	Dokumentstudie Kvalitative intervjuer	1123 barnevernsaker intervjuer med ledere og saksbehandlere i barnevernet
18	Nordanger mfl., 2012	Erfaringer fra konsultasjonsteamene for vold og overgrep	Dokumentstudie	392 registreringsskjema for saker som ble drøftet i konsultasjonsteamene ble gjennomgått
19	Paulsen, 2011	Æresrelatert ekstrem kontroll	Kvantitativ	Spørreskjemaundersøkelse blant ansatte i politi, barnevern og skole (N58), ungdommer (9) og ansatte (35)
20	Røsdal mfl., 2017	Kompetanse i den kommunale barnevernstjenesten. Kompetansekartlegging og gjennomgang av relevante utdanninger	Gjennomgang av LUB'er i studieplaner 2 surveyer med hh barnevernsledernes og barnevernsarbeidernes Kvalitative intervjuer med brukerorg.	205 barnevernledere 1081 barnevernansatte 5 brukerorg.
21	Sentio Research/ Bufdir, 2017	Bruk av familieråd i vold- og høykonfliktsaker	Kvalitativ	18 dybdeintervjuer med saksbehandlere, barnevernledere og prosjektansvarlige i de 5 deltakerkommunene 1 fokusgruppeintervju med 6 deltakere (familieråds koordinatorene og 1 prosjektansvarlig)
22	Søftestad, 2003	Profesjonelles erfaringer fra å jobbe med overgrepsutsatte barn	Kvalitativ	Intervjuer med 2 ansatte i politiet, 2 barnevernansatte, 1 lege og 5 terapeuter
23	Talsethagen, 2005	Hva trenger barnevernet for å beskytte barn mot incest?	Kvalitativ	Systematisering av to organisasjoners erfaringer Intervjuer med ansatte i barnevern
24	Tonheim & Jakobsen, 2019	Evaluering av konsultasjonsteam for avdekking av vold og overgrep mot barn og unge	Kvalitativ Dokumentstudie	Spørreundersøkelse 15 kommunale konsultasjonsteam og 5 konsultasjonsteam Statens Hus Dokumenter fra opprettelse av 5 kommunale konsultasjonsteam Case studie 5 konsultasjonsteam 7 telefonintervju og 1 gruppeintervju med eksperter
25	Vorland & Skjørten, 2017	Samarbeid mellom barnevern og politi i krisesituasjoner	Kvalitativ	Delstudie 1: 38 informanter ved tre barnevernvakter og politikamre Delstudie 2: Intervjuer med 14 ansatte i politiet, og 14 ansatte ved de kommunale barneverntjenester.
26	Øverli & Moen, 2016	Kartlegging av studenters vurdering av egen kunnskap om vold og seksuelle overgrep	Kvantitativ	427 studenter ved 5 lærerutdanninger, 6 førskolelærerutdanninger, 5 barnevernspedagog-utdanninger
27-30	Aadnanes, 2017; 2019; 2020; Aadnanes & Gulbrandssen, 2017	Unge og barnevernansattes erfaringer fra saker som omhandler overgrep og mishandling Forholdet mellom sosial klasse og etnisitet i barnevernets vurderinger av overgrep og mishandling mot barn og unge	Kvalitativ	13 ungdommer og unge voksne som har opplevd vold i barndommen 10 barnevernansatte fra 2 barneverntjenester

Oversikten over empiriske studier viser samlet sett at det er sparsomt med studier i Norge som har fokusert på hvordan barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep foregår i praksis. Det er en klar overvekt av profesjonelles perspektiver i de studiene som finnes. Både foreldre – og barneperspektivene er svakt representert i foreliggende forskning om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Videre er det lite metodisk variasjon. Det er i all hovedsak kvalitative studier som er gjennomført, og dokumentstudier er relativt godt representert.

De empiriske studiene dekker ulike typer tema, men det er en klar overvekt av studier som har sett på tverrfaglig samarbeid/barnevernets samarbeid med ulike tjenester. 9 av de 30 publikasjonene som vi har funnet frem til, omhandler samarbeidstematikk. Fjorten av studiene tar for seg barnevernets forståelse og/eller håndtering av saker som omhandler vold eller seksuelle overgrep/incest. 2 av studiene har sett spesifikt på barnevernets (hvor den ene hadde et utvalg studenter) kunnskap og kompetanse på vold – og seksuelle overgrep.

Litteraturgjennomgangen baserer seg på ulike typer kunnskapskilder. En del av temaene er svært lite behandlet i empiriske studier eller tematisert i andre vitenskapelige publikasjoner. I forhold til barnevernets praktiske arbeid, og særlig barnevernets tiltaksarbeid, er en vesentlig andel av litteraturen masteroppgaver. Dette er et viktig bakteppe å ha med seg i lesningen av kapittel 4, 5 og 6 hvor vi går gjennom alle de inkluderte publikasjonene.

2.3 Barnevernstatistikk

Vi har også gjennomført søk i barnevernstatistikken, som blant annet gir tall for den kommunale barneverntjenesten. Tallene omfatter alle meldinger, undersøkelser og tiltak, og barna dette gjelder. Alle landets kommuner rapporterer inn data på barnevern årlig (<https://www.ssb.no/barneverng>). Barnevernstatistikken har en del begrensninger når det gjelder å si noe om barnevernets arbeid med vold og overgrep. Blant annet er det vanskelig å si noe sikkert om utviklingen over tid fordi statistikken og kategoriene det rapporteres på har endret seg noe. Når det gjelder barnevernets arbeid med barn og unge som har opplevd vold og overgrep i nære relasjoner, er det vanskelig å sammenligne endringer i meldings, undersøkelses – og tiltaksarbeidet over en lengre tidsperiode. Vi har derfor i hovedsak forholdt oss til datamaterialet i perioden fra 2013. Dette datamaterialet presenteres i kapittel 3.

3

Kapittel 3 Hva kan barnevernstatistikken si oss om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep?

Som nevnt i forrige kapittel, rapporterer alle landets kommuner rapporterer årlig inn tall som gjelder deres barneverntjeneste til Statistisk Sentralbyrå. I dette kapitlet ser vi samlet på hva barnevernstatistikken kan si oss om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep i lys av det arbeidet de gjør i forhold til andre typer saksforhold. Vi har særlig hatt fokus på disse kategoriene fra statistikken i volds- og overgrepskategorier: 1) Vold i heimen / barnet vitne til vald i nære relasjoner; 2) Barnet utsatt for vanskjøtsel; 3) Barnet utsatt for fysisk mishandling; 4) Barnet utsatt for psykisk mishandling; 5) Barnet utsatt for seksuelle overgrep. Kategorien høykonfliktsaker har vi ikke tatt med, da det er uklart hva begrepet høykonflikt egentlig rommer i barnevernets registrering av saksforhold.

3.1 Meldinger

Det kom over 57 000 meldinger til barnevernet i 2018. Sammenlignet med 2013 har antall meldinger økt med 8,5 prosent. I 2018 tilsvarer dette en meldingsrata på 45 pr 1000 personer 0-22 år, altså 4,5 prosent.² Meldinger til barnevernet har en sammensatt karakter. De varierer i uttrykk om bekymring, i mange tilfeller kan meldingene være preget av usikkerhet, og i andre tilfeller er det rapportering av konkrete forhold og hendelser som avsenderen mener at barnevernet må

få vite om. Foreldre selv melder til barnevernet, i andre tilfeller melder andre i samarbeid med foreldre, og omfanget av meldinger hvor foreldre er involverte har sannsynligvis vært underrapportert. Meldinger utløser ofte en ny vurdering av en sak som allerede er etablert hos barnevernet. Meldinger kan også gjerne ta med flere ulike forhold som det er knyttet bekymring rund.

I kommunene varierer meldingsratene fra 103 pr. 1000 og helt ned til 8 pr. 1000, og det er temmelig stor spredning med betydelige antall kommuner med både lave og høye rater. Meldingsratene for ulike aldersgrupper barn og unge er ikke veldig ulike; 48-49 pr. 1000 for aldersgruppene 3-5 år, 6-12 år og 13-17 år, og noe lavere (40) for barn 0-2 år. Det er rimeligvis svært få meldinger for aldersgruppen 18-22 år, i underkanten av 4 pr. 1000 personer.³

Tallet på meldinger gir ikke en pålitelig indikasjon på hvor mange barn og familier faktisk er meldt. En melding kan for eksempel gjelde flere barn i den ene familien. Mange meldinger dreier seg også om barn og familier som har vært meldt før. Thorpe (2012) fant at halvparten av meldingene i en norsk bykommune handlet om tidligere meldte barn og unge. Gjentatte meldinger av barn har vært tatt til inntekt for påstanden om at barnevernet ofte unnlater å ta problemene som meldes på alvor, og at meldte barn og familier ofte dukker opp senere med

² Meldingsrater for innvandrerbarn i 2015 var 47 pr. 1000 for innvandrerbarn 0-22 år med opprinnelse i EU-landene, Nord-Amerika og Australia, 89 pr. 1000 for barn fra Europa utenfor EU, Asia, Sør-Amerika og Afrika, og 53 pr. 1000 for norskfødte barn av utenlandske foreldre. Raten for barn ellers var 33 pr. 1000.

³ Tall fra 2015.

langt mer alvorlige vansker. Thorpe (2012) viste at dette ikke var tilfellet i den storbykommunen han undersøkte. Gjentatte meldinger dreidde seg ofte om midlertidige vansker og påkjenninger som rammet familier, og ikke vesentlig annerledes problemer enn det som hadde lagt til grunn for tidligere meldinger.

Barnevernstatistikken for hele landet og fylkene er blitt langt mer detaljert enn tidligere, men kategoriene som brukes hva angår meldingsinnhold reiser en del spørsmål. Undersøkelsen *Det nye barnevernet* (Fauske mfl. 2009) viste at mange meldinger hadde sin bakgrunn i diverse velferdsproblemer og midlertidig, ofte akutte, påkjenninger som ikke er tatt med i SSB-kategoriene. Eksempler på dette var dødsfall i familien, økonomiske vansker forårsaket av arbeidsledighet, alvorlig sykdom hos søsken, boligproblemer, barn og unges vansker i skolen, problemer relatert til flytting, fengsling av foreldre osv. Kategoriene som SSB anvender i statistikken er relevant, men bærer preg av en diskursavgrensning. Dette betyr at det er enkelte problemområder som ikke registreres. Levekår, fattigdom og eventuelle problemer barn møter på barnehage og skole er for eksempel ikke med i registreringer.

Barnevernstatistikken kan allikevel si oss noe om omfanget av innkomne meldinger til barnevernet som

omhandler vold – og overgrepskategoriene i forhold til andre saks kategorier. Av alle innkomne meldinger som er registrerte i barnevernstatistikken, er kategorien manglende foreldreferdigheter størst. Samtidig øker alle de fem volds – og overgrepskategoriene i statistikken. I antall saker er det kategorien *Vold i hjemmet/barnet vitne til vold i nære relasjoner* som er størst. Kategoriene *Barnet utsett for psykisk mishandling* og *Barnet utsatt for seksuelle overgrep* har hatt størst prosentvis økning i perioden 2013 til 2018. Samlet sett utgjorde de fem volds – og overgrepskategoriene til sammen 35 prosent av meldingene til barnevernet i 2018.

I underkant av en av fem meldinger til barnevernet henlegges uten videre undersøkelser. Årsakene til dette kan være flere: enkelte meldinger har ikke «rette adressen» i barnevernet, andre kan dreie seg om forhold som barnevernet eller samarbeidspartnere allerede kjenner til, og kanskje arbeider med, og det finnes meldinger som barnevernet ikke vurderer som relevante. 83 prosent av alle meldingene som kom inn i 2018, ble fulgt opp med en undersøkelse. Barnevernet har en vesentlig lavere henleggelsesprosent i saks kategoriene som omhandler vold og seksuelle overgrep enn for de øvrige saks kategoriene. I 95 prosent av tilfellene ble meldingene fulgt opp med en undersøkelse.

Tabell 4 (Statistikkbanken 10674): Meldinger til barnevernet etter innhold i meldinga og år

Meldinger	2013	2018	Prosentvis endring
I alt	52 553	57 013	9
Foreldre sin somatiske sykdom	667	860	29
Foreldre sine psykiske problem / lidinger	5 242	6 347	21
Foreldre sitt rusmisbruk	6 277	8 761	40
Foreldre sine manglende foreldreferdigheter	9 345	17 070	83
Foreldre sin kriminalitet	905	1 899	110
Høg grad av konflikt heime	5 359	8 587	60
<i>Vald i heimen / barnet vitne til vald i nære relasjonar*</i>	6 615	10 295	56
<i>Barnet utsett for vanskjøtsel</i>	1 134	1 168	3
<i>Barnet utsett for fysisk mishandling</i>	3 317	4 771	44
<i>Barnet utsett for psykisk mishandling</i>	1 139	2 262	97
<i>Barnet utsett for seksuelle overgrep</i>	778	1 487	107
Barnet manglar omsorgsperson	398	380	-5
Barnet har nedsett funksjonsevne	393	358	-9
Barnet sine psykiske problem / lidinger	1 802	3 080	71
Barnet sin rusmisbruk	890	1 648	85
Barnet sin atferd / kriminalitet	3 596	5 437	51
Barnet sine relasjonsvanskar	843	1 027	22
Andre forhold ved foreldre / familien	7 334	7 236	-1
Andre forhold ved barnet sin situasjon	5 329	7 726	45
Uoppgitt	10 258	12	-99

*Volds – og overgrepskategoriene i kursiv

Christiansen mfl. (2019) har vist at henlagte meldinger ofte dreier seg om såkalte «episodemeldinger», og at slike henlagte meldinger i hovedsak dreide seg om foreldrenes rus eller kriminalitet. Det kan hende at «episodemeldinger» knyttet til vold stiller seg annerledes enn annen type saksinnhold som rus eller kriminalitet hos foreldre, i den forstand at barneverntjenester har andre rutiner for å følge opp saker som omhandler vold eller overgrep. F.eks. er det kjent at flere barneverntjenester følger opp alle meldinger om vold med en undersøkelse (Kojan mfl. 2016). Det fremgår også tydelig av NOU 2016:16 (s. 116-117) at det er gjeldende rett å følge opp alle meldinger om vold med en undersøkelse. Dette kan forklare den lave henleggelsesprosenten i vold – og overgrepskategoriene.

3.2 Undersøkelser og tiltak

Barnevernet undersøker en stor andel (ca. 80 prosent) av barna og familiene som er meldt, men disse undersøkelsene er av ulik karakter og tyngde. Et viktig poeng er at kommunenes undersøkelser av barn og familier har ulikt omfang, dybde og innretning. For landet sett under ett har andelen meldinger som fører frem til en begrunnelse for tiltak fra barnevernet vært mindre enn 50 prosent. Denne prosentandelen varierer en god del fra kommune til kommune, og i 2015 var nedadgående i en del kommuner, og stabil eller økende i andre. Fylkesvise variasjoner er ikke så markante: Oslo lå lavest i 2015 med 33 prosent av meldingene som førte til vedtak, dernest var det lave prosentandelene i Finnmark (37), Nordland (38) og Akershus og Buskerud (begge 39 prosent). Høyeste prosentandel meldinger som førte til tiltak var i 2015 i Nord-Trøndelag (47 prosent). Sett under ett er det flest meldinger som fører til tiltaksvedtak i regionene Sør og Vest. Flest meldinger blir lagt bort etter undersøkelser i Oslo og i Region Nord. Det er svært sjeldent at en undersøkelse fører til direkte behandling av saker i Fylkesnemnda, i 1,4 prosent av alle undersøkelsessaker i 2015 med bare mindre forskjeller fra fylke til fylke.

Statistikken som SSB har ført etter 2013 bruker de samme kategoriene for meldingsinnhold og barnevernets begrunnelse for vedtak. Tabell 5 bruker disse kategorier for å vise sammenhengen mellom meldingenes innhold og barnevernets begrunnelser for vedtak om tiltak etter fullført undersøkelser. I 2015 utførte barnevernet 44 101 undersøkelser hvorav 19 845 (45 prosent) førte til tiltak. Tabell 5 anvender kategorier som er overlappende. Både meldinger og undersøkelser vil ofte bygge på vurdering av en sammensatt situasjon der flere sider ved barnets og familiens situasjon trekkes inn, og flere forhold kan ha innvirkning på barnevernets begrunnelse for tiltak, eller begrunnelse for henleggelse. Statistikken som er tilgjengelig gir ikke indikasjoner på alvorlighetsgraden i momentene som er blitt dratt inn i begrunnelsene for vedtak. Alle momenter kan ha en viktig eller bare en subsidiær innvirkning på et vedtak. Dette gjør at

kategoriene er på langt nær gjensidig utelukkende, og tallene og prosentandelene i tabellen nedenfor overstiger tallet på meldinger/undersøkelser. Likeledes vil prosentandelene ikke summerer til 100.

Et forbehold som er viktig i tolkning av tallene i tabell 5 er at barnevernvedtak ikke alltid baserer seg på en konstatering av at et problem foreligger, eller at alvorlighetsgraden blir fastslått. Tabellen bør ses som relevant for vurdering av samsvar mellom meldernes og barnevernets syn på barnas og foreldrenes situasjon, snarere enn en sammenligning mellom meldernes bekymringer og barnevernets entydige konklusjoner.

Vi ser at noen «tradisjonelle» elementer i det som omfattes som utrygge eller ikke-akseptable forhold for barn setter preg på meldinger. Foreldrenes omsorg, deres rusmisbruk og kriminalitet kan nevnes her. Vold i hjemmet, foreldres psykiske vansker, og barn og unges atferdsvansker har i senere tid vært i fokus i barnevernpolitiske og faglige sammenheng, og kan således representere mer «moderne» elementer i meldingene.

Barnevernets begrunnelser for vedtak vektlegger foreldrenes omsorgsferdigheter, deres psykiske helse, atferdsvansker, og barns psykiske vansker, i den rekkefølge. Rusmisbruk og foreldres kriminalitet har lavere frekvenser i begrunnelser for tiltak sammenlignet med meldingene. Vold i familien, overgrep og vanskjøtsel er på langt nær så ofte nevnt i begrunnelser for tiltak fra barnevernets side sammenlignet med meldingene, og dette samsvarer godt med Thorps tidligere omtalte funn (Thorpe 2012).

Det kan nærmest virke som om barnevernet har meget høye terskler for å konkludere med at skadelig vold, seksuelle overgrep og vanskjøtsel foreligger. En må selvsagt legge til at barnevernet ofte er tilbakeholden i sine vurderinger av overgrep fordi det kan være vanskelig å undersøke forholdene i slike saker, og det ofte ikke vil være lett å sikre bevis. Bare 1 av 10 saker der meldingen antyder vold eller seksuelle overgrep fører til tiltak begrunnet med disse forhold. En av ti meldinger om fysisk overgrep fører til tiltak og bare en av hundre fører til tiltak der meldingen går ut på mulig psykisk overgrep eller vanskjøtsel.

Statistikken som tabell 5 bygger på tar ikke med en rekke forhold som er sentrale i barnevernfaglig vurderinger, som for eksempel barns sosiale fungering, hjelp og støtte som både barn og familien kan trenge, barns prestasjoner og sosial fungering i skolen, familieøkonomien, samt foreldrenes og barnas sosiale integrering og nettverk. Disse er områder der langtidsklientfamilie, der barn er utsatt for risiko, møter store utfordringer (Clifford mfl. 2015).

Godt registermateriale om barnevernmeldinger og undersøkelser finnes ikke langt tilbake i tid. Statistikken

Tabell 5 Innholdet i barnevernmeldinger sammenholdt med begrunnelser for vedtak etter fullført undersøkelse. Hele landet, 2015

Saksgrunnlag	I meldingen	Som begrunnelse for tiltak	Meldingsinnholdet tatt med som begrunnelse for vedtak (prosent) 2015/2018
Foreldres rusmisbruk	8780	1500	(17) 16
Foreldres somatiske helse	723	555	(77) 74
Foreldres psykiske helse	6334	3253	(51) 45
Foreldres omsorgsferdigheter	13853	5399	(39) 39
Foreldres kriminalitet	2411	61	(3) 4
<i>Vold i hjemmet*</i>	8598	1062	(12) 8
<i>Konflikt i hjemmet</i>	7091	2089	(29) 25
<i>Vanskjøtsel</i>	1171	41	(4) 1
<i>Fysiske overgrep på barnet</i>	4118	244	(6) 4
<i>Psykiske overgrep på barnet</i>	1603	37	(2) 1
<i>Seksuelle overgrep på barnet</i>	1179	90	(8) 6
Barns psykisk helse	2428	579	(24) 21
Barns atferd	4676	551	(34) 11
Barns relasjonsvansker	866	178	(63) 17
Andre forhold ved foreldre	7829	1776	(23) 21
Andre forhold ved barnet	7433	907	(12) 9

*Volds – og overgrepskategoriene i kursiv

vi bruker her, ble bare publisert i serie i tidsrommet 2013-2016. Veksten i tallet på undersøkelser i barnevernet var 16 prosent over treårsperioden 2013-2015. Veksten i tallet på vedtak om tiltak ble derimot 12 prosent. Når en sammenholder materialet fra SSB som tabell 5 bygger på, med tilsvarende materiale fra 2013 (det første år disse registreringer ble publisert) ble begrunnelser for barnevernstiltak som ble de mest vanlige, forbundet med foreldres omsorgsferdigheter (29 prosent økning) og vold i hjemmet (26 prosent økning). Vanskjøtsel og fysiske overgrep som begrunnelse for tiltak gikk tilbake med 5 prosent hver, og psykiske overgrep med 23 prosent. Seksuelle overgrep mot barn ble noe oftere en begrunnelse for tiltak (8 prosent økning). Barns atferd ble ikke så ofte oppgitt som grunn til tiltak i 2015 (-10 prosent). Foreldres rusmisbruk ble oftere oppgitt som begrunnelse (+17 prosent). Enkelte begrunnelser ble brukt mer, men likevel holdt det ikke tritt med den generelle økning, de viste en relativ tilbakegang. Vanskjøtsel og fysiske overgrep mot barn, og psykiske overgrep mot barn var begrunnelser som ble tallmessig færre.

Selv om tallet på undersøkelser vokste med 5-6 prosent årlig etter 2012, ble en stor andel undersøkelser ikke fullført. Tallet på undersøkelser som ble lagt bort av barnevernet selv økte med 26 prosent i tidsrommet 2013-2015, de

Tabell 6 Begrunnelse for vedtak om tiltak, 2013 og 2018

	2013	2018
Totalt vedtak om tiltak	15883	18748
<i>Vold i hjemmet*</i>	850	842
<i>Barnet utsatt for vanskjøtsel</i>	40	11
<i>Barnet utsatt for fysisk mishandling</i>	204	177
<i>Barnet utsatt for psykisk mishandling</i>	47	21
<i>Barnet utsatt for seksuelle overgrep</i>	69	95
Manglende foreldreferdigheter	3877	6583

*Volds – og overgrepskategoriene i kursiv

som ble avsluttet etter ønske fra partene økte med 16 prosent, mens undersøkelser avsluttet på grunn av flytting viste en beskjeden vekst på 2 prosent.

Som det går fram av tabell 6 har det vært en prosentvis nedgang fra 2013 til 2018 i de fem kategoriene som omhandler vold/mishandling. Nedgangen har vært på 1,5 prosent fra 7,6 prosent i 2013 til 6,1 prosent i 2018. Sammenligner vi dette med begrunnelse om vedtak knyttet til kategorien «manglende foreldreferdigheter», økte denne med 10,6 prosent.

3.3 Oppsummering

Når det gjelder barnevernets kontakt med barn og unge som er utsatt for vold og overgrep, er vold i hjemmet den av voldskategoriene som har desidert størst omfang i barnevernstatistikken både i forhold til meldinger og ikke minst når det gjelder grunn for å iverksette tiltak (SSB, 2020). Samtidig er det en utfordring som synliggjøres i barnevernstatistikken, og som gjelder de tilfellene hvor barnevernet har fått melding om barn og unge som (potensielt) er utsatt for vold og overgrep.

Over 1 av 3 innkomne meldinger omhandlet en av voldskategoriene i 2018. Det er en tendens på landsbasis at barnevernet henlegger færre meldinger i volds- og overgrepskategoriene, 95 prosent av meldingene ble undersøkt i 2018. Samtidig var volds- og overgrepskategoriene grunn for tiltak i kun 12,7 prosent av alle tiltak som ble iverksatt for nye barn samme år. Forholdet mellom barnevernets sakstilfang på volds- og overgrepssaker og grunn for iverksettelse av nye tiltak er disproporsjonalt, og tallene tilsier at dette har vært en vedvarende utfordring for barnevernet over lengre tid. Det ser ut til å være en trakteringsprosess som skjer på veien fra melding og undersøkelse til tiltak.

Dette kan fortolkes i lys av at tersklene for å treffe vedtak etter undersøkelser er varierende i forhold til hvilke bekymringer som er meldt inn til barnevernet og/eller avdekt i undersøkelsesarbeidet. I volds- og overgrepssakene vil spørsmål om bevis ofte være sentralt. Dette gjelder i mindre grad for andre sakstyper, og da vil det også være enklere å begrunne vedtak om tiltak. Et viktig moment er altså dokumentasjonskravet som påligger barnevernet. Det kan være vanskelig å bevise at vold eller seksuelle overgrep har forekommet. Men det kan også henge sammen med at alvorlige vold- og overgrepssaker oftest ikke er isolerte fenomener, men opptrer oftere i familier som har opphopning av andre problemer og er sosioøkonomisk marginaliserte. Det er barn i familier som kan kjennetegnes ved sammensatte problemer, som rus, psykisk helse og vanskelige levekår. Det kan derfor være at noen av barna som meldes på bakgrunn av vold eller seksuelle overgrep, ikke forsvinner ut av barnevernssystemet, men ender opp med tiltak som er begrunnet i andre saksforhold enn dette i barnevernstatistikken. Vi vet ikke noe om hvorvidt barnevernsansattes opplevelse av å ha tilstrekkelige tiltak for denne typen problematikk har betydning for denne trakteringsprosessen, og ser behov for studier som undersøker dette.

Barnevernfeltet kan ikke sies å ha vært blind for vold og overgrep som barn og unge erfarer. Det er et tydelig trekk at barnevernet arbeider med flere barn og unge som erfarer vold. Barnevernstatistikken viser imidlertid at antall tiltak har stagnert noe etter 2013. Noe av forklaringen til dette kan være

overbelastning i barneverntjenesten på andre områder, av særlig betydning er veksten i antallet meldinger og undersøkelser.

Videre er det fortsatt et svært stort sprik mellom omfanget av barn og unge som oppgir å ha erfart vold og overgrep i nære relasjoner og barn og unge som er i kontakt med barnevernet. Med andre ord, omfanget av barn som lever med vold i nære relasjoner er mye større enn antallet tilfeller som barnevernet blir kjent med. Det betyr at det er mange barn og unge som lever med alvorlige volds- og overgrepserfaringer som ikke er i kontakt med barnevernet eller andre hjelpetjenester. Det er her en av de største utfordringene ligger.

Omfangsstudiene viser noe variasjon i prevalens av vold og overgrep blant barn og unge. Samlet kan man ut fra de norske studiene UngVold og UEVO si at mellom 5 til 10 prosent av av barn og unge i befolkningen lever med alvorlige volds og/eller overgrepserfaringer som de har blitt utsatt for av noen i sine nære relasjoner. Dette er et røft anslag og noe usikkert estimat, men mellom 55 000 – 110 000 barn og unge lever med slike erfaringer i Norge i dag.

Tallene vi har gått gjennom fra barnevernstatistikken kan ikke si noe sikkert om hvor mange av disse som faktisk er i kontakt med barnevernet, men tallene er solide nok til å trekke konklusjonen om at det er bare et mindretall av barn og unge med volds- og overgrepserfaringer som utgjør brukergruppen i barnevernet. UEVO-studien er i hovedsak en omfangsstudie, men ungdommene ble også spurt om de hadde hatt kontakt med hjelpeapparatet i forbindelse med erfaringer med vold og/eller overgrep. 1 av 5 som hadde erfart vold, oppga å ha vært i kontakt med hjelpeapparatet i forbindelse med slike erfaringer.

Thorpes studie utført i Norge viste en forekomst av ulike former for vold, vanskjøtsel eller seksuelle overgrep i barnevernets saksomfang på ca. 10 prosent (Thorpe 2012). Rundt 5 prosent av barna som ble meldt til barnevernet, og hvor det ble igangsatt undersøkelse, hadde påviselige skadevirkninger. Gilberts (2009) konkluderer med at barnevernet/andre deler av det offentlige hjelpeapparatet er i kontakt med kun en av ti barn og unge som utsettes for vold og overgrep. Parton (2019) hevder at dette har vært et vedvarende problem ved barnevernet i mange tiår, og at årsaken er knyttet til manglende anerkjennelse av, og en politikk for å håndtere de sosiale og strukturelle årsakene som ligger til grunn for barnemishandling og omsorgssvikt.

4

Kapittel 4 Barnevernets forståelse av og kunnskap om vold og seksuelle overgrep

I dette kapittelet gjennomgås litteratur fra en norsk kontekst som omhandler barnevernets forståelse av og kunnskap om vold og seksuelle overgrep. Følgende problemstillinger har vært i fokus: Hva vet vi om barnevernets forståelse av vold og overgrep fra norsk barnevernsforskning? Hva sier foreliggende litteratur om barnevernets kompetanse på vold? Spesifikke utfordringer og anbefalinger knyttet til disse spørsmålene som litteraturen identifiserer blir løftet frem underveis.

4.1 Barnevernets forståelse av vold og seksuelle overgrep

Hva vi forstår som vold er sosialt og kulturelt forankret, og nettopp den sosiale konteksten samt politiske føringer, har betydning for hvordan velferdstjenester og profesjonelle møter og forstår denne problematikken (Aadnanes 2020, s. 7). I flere av publikasjonene vi har gjennomgått (i hovedsak masteroppgaver) er man opptatt av om det er hensiktsmessig å skille mellom, og eventuelt hvordan man kan forstå, ulike typer vold. Dette ser videre ut til å ha betydning for barneverntjenestens videre arbeid med temaet, spesielt fordi det får betydning for hvordan man vurderer endringspotensialet i familien.

De tre barnevernsarbeiderne som ble intervjuet i forbindelse med Roberts (2014) masteroppgave i familierapi og systemisk praksis mener at all vold er skadelig uansett form. Samtidig ble det uttrykt at vold i oppdragelsen kunne være mer forståelig enn uprovosert vold, og en forståelse av at denne volden er mindre skadelig, fordi det er bedre for barnet å vite hvorfor det blir utsatt for vold. Informantene i denne undersøkelsen var mest opptatt av den fysiske volden, og hva dette gjør med

barnets indre liv, heller enn den psykiske volden. Dette kan henge sammen med at den psykiske volden er vanskeligere å se og dokumentere, noe som gjør den vanskeligere å håndtere for de profesjonelle (Aadnanes 2020, s. 38).

I Jakobsens (2018) masteroppgave, hvor det er gjennomført intervju med fire barnevernsarbeidere (fra barneverntjeneste og barnevernvakt), blir det uttrykt at det er viktig å erkjenne at det er grader av vold, og at det er viktig å kunne skille mellom ulike former for vold, for hvordan man skal arbeide videre. I tillegg hevdes det at foreldrene som erkjenner vold er noe barneverntjenesten kan jobbe videre med, og gjennom hjelpetiltak kan barneverntjenesten bidra ved å gi foreldrene nye verktøy.

Dahle og Hennem (2008, s. 9) finner også i intervju med saksbehandlere at tillit blir framhevet som sentralt når barnevernet vurderer foreldrenes endringsmuligheter. I disse vurderingene vil særlig foreldrenes måte å framtre som troverdige eller ikke på, deres selvinnsikt og mulighet for å forstå situasjonen fra barnas ståsted påvirke utfallet. «I saker med vold inngår også forklaringer på vold som et element i hvordan tillit skapes. Vold som begrunnes i rus/sykdom inngir for eksempel mindre tillit enn vold som forklares med oppdragsmetoder».

Wejden (2005) finner også i sin masteroppgave at hvilke forklaringer på fysisk vold saksbehandlerne bruker som tolkingsmodell påvirker deres tillit til foreldrene, og derigjennom vurderingen av endringspotensialet. Dersom saksbehandlerne anser at foreldres bruk av fysisk vold er et resultat av annen kulturell tilhørighet, fordi det i den aktuelle kulturen er slik barneoppdragelse foregår, gir det rom for utforskning av endringspotensialet

på en helt annen måte enn om saksbehandlerne anser volden som et uttrykk for (i hovedsak psykisk) sykdom og/eller rus. Sykdom og rus er en forklaring på individnivå, og beskriver fysisk vold som resultat av en slags egenskap ved personen som må behandles, og saksbehandlerne har ikke tillit til at de som utøver vold på grunn av sykdom eller rus erkjenner at fysisk vold er et problem før de har fått behandling. Og om de ikke erkjenner at det er et problem, evner de heller ikke å reflektere over det problematiske ved situasjonen eller gjøre noe med den (s. 63).

Wejden (2005, s. 67) finner at sosial arv er en forklaringsmodell blant barnevernsarbeiderne. Der saksbehandlerne opplever at foreldrenes fysiske vold gjennom habitus er kroppsliggjort og ureflektert, gjennom at de reproducerer den volden de selv har blitt utsatt for som barn, skapes også mistillit og sterk tvil til foreldrenes endringspotensial. Volden blir i disse tilfellene ikke forstått som et uttrykk for mangel på kunnskap som kan avhjelpes med veiledning, men som en automatisk og ureflektert reaksjonsform som vekkes når foreldrene kommer i pressede situasjoner. Det som er utslagsgivende for saksbehandlerne bedømmelse av foreldrenes endringspotensial, vil være foreldrenes evne til å reflektere rundt sin egen bakgrunn og hvordan den sosiale arven vil virke inn på egen omsorgsevne. Dersom saksbehandlerne skal vurdere foreldrene til å ha endringspotensial, må de vise en slik evne til refleksjon og problematisering. Saksbehandlerne er altså opptatt av foreldrenes endringspotensiale. Sentralt i dette er foreldrenes evne til refleksjon, at de oppriktig ønsker hjelp til forbedring og at dette følges opp av en reell endring i foreldrenes atferd.

Christiansen mfl. (2019) gjennomførte fokusgruppeintervju med vignetter (kasusbeskrivelser) som en del av sin studie om barnevernets undersøkelsesarbeid. Vignetten, som omhandlet en sak med mistanke om vold, hadde to varianter: Den ene varianten omhandlet en norsk familie, og den andre varianten omhandlet en familie fra Eritrea. Her ser det ut til at vold blir forstått og forklart på en annen måte i norske enn i minoritetsfamilier. «Når informasjonen i saken ble vurdert, ble vold og dynamikken i familien mer knyttet til kultur i familien fra Eritrea og mer individforklart i den norske familien» (Christiansen mfl. 2019, s. 8).

I Gaares (2016) masteroppgave, en undersøkelse av barnevernets oppstart av voldssaker hvor seks barnevernsarbeidere er intervjuet, kommer det frem at saksbehandlerne ikke vurderer oppdragervold på annen måte enn impulsiv vold når det gjelder akutte beslutninger. Informantene oppgir at det er omfanget av volden som har størst betydning i de akutte vurderingene, ikke intensjonen bak den. Det uttrykkes imidlertid at det kan være lettere å etablere samarbeid med foreldre i saker med vold i oppdragerøyemed, da det kan være lettere for

foreldre å erkjenne vold i oppdragerøyemed, og dermed å få satt inn endrende tiltak. De fleste informantene uttrykker også at det ikke er enkelt å skille vold i oppdragerøyemed fra impulsiv vold.

Barnevernsarbeiderne som ble intervjuet i Aadnanes' (2017) doktorgradsavhandling var også opptatt av begrepet oppdragervold. I saker med minoritetsetniske familier fikk etnisitet ofte implisitt betydning ved at barnevernet tilla konflikter og vold i familien kulturelle årsaker, og volden fremsto dermed tilsynelatende som noe annet enn vold i majoritetsetniske familier. Disse sakene ble ofte omtalt som «oppdragervold», selv om det også var knyttet stor motstand og ambivalens til begrepet hos barnevernsarbeiderne, da det vekket bekymring for at det kunne ha en formildende effekt på definisjonen av vold. Likevel var det vanskelig å unngå begrepet, ettersom det syntes å hefte ved den minoritetsetniske kategorien, selv om barnevernsarbeiderne også påpekte at volden i minoritetsfamiliene ofte hadde samme årsak som i majoritetsfamilier; ofte rusproblemer og psykiatri (Aadnanes 2017a, s. 54; Aadnanes 2017b).

Når det gjelder minoritetsjenter som blir utsatt for vold og sterk kontroll (omtalt som æresrelaterte saker), finner Bredal og Melby (2018) at «det er tendenser til at æresrelaterte saker defineres som farlige per se, og dermed utløser strenge beskyttelsestiltak» (s. 9). I denne undersøkelsen er både barnevernsarbeidere og unge kvinner intervjuet. Noen av de unge kvinnene opplever at hjelpeapparatet, inkludert barnevernet, ikke forstår hvor omfattende kontrollregimet i familien har vært.

Paulsen mfl. (2011) finner i sin undersøkelse om æresrelatert kontroll at barnevernet møter kritikk fra samarbeidspartnere, spesielt skoleansatte, knyttet til at saker ikke følges opp, manglende informasjon om hva som skjer i forhold til den unge etter at man har meldt bekymring, og manglende tilgjengelighet. Det rettes også kritikk mot barnevernet, både fra samarbeidspartnere og de unge selv, når det gjelder sikring av den unge i situasjonen, for eksempel ved at barnevernet tar kontakt med foreldre, som i noen tilfeller fører til at ungdommen utsettes for represalier. Måten barnevernet følger opp saken kritiseres også; blant annet at det tar lang tid fra melding til oppstart av sak, og måten de unge blir møtt på.

Ifølge Sommerfeldt og Øverlien (2016) vil barnevernets undersøkelse i en sak formes av den kategoriseringen barnevernsarbeideren, mer eller mindre bevisst, foretar av saken. Dersom den fra starten kategoriseres som en «voldssak», vil barneverntjenesten handle annerledes enn om bekymringen omhandlet andre tema, og finne det legitimt med inngripende undersøkelsesstrategier. Den respons og hjelp som blir utløst er altså ofte avhengig av vår forståelse og definisjon av vold (Aadnanes 2020, s. 39). Handlingsrommet vil påvirkes av den absolutte

nulltoleransen for og lovforbudet mot vold vi finner i Norden. Dette kan være til hjelp for å understreke alvorret og nødvendigheten av inngripen fra barnevernet, men kan også virke begrensende, ved at familien kan oppleve et begrenset rom for å kunne fortelle om voldshendelser, og til å nyansere og spesifisere dynamikken i familien. Det er dermed fare for at barneverntjenesten ikke får tilgang til nødvendig informasjon om barnets omsorgssituasjon (s.188). Det å kategorisere en barnevernssak i utgangspunktet som en voldssak, kan dermed virke forstyrrende for det å ha en åpen tilnærming, og å få frem flere perspektiver når barnevernsarbeideren skal vurdere barnets situasjon og behov (Sommerfeldt og Øverlien 2016, s.189).

4.2 Hva vet vi om barnevernets kompetanse på vold?

Offentlige utredninger og tilsyn framhever manglende kompetanse som en sentral svakhet ved barnevernets arbeid med vold og overgrep (Bufdir 2016; Helsetilsynet 2019; NOU 2017:12). I *Kartlegging av kompetansebehov i det kommunale barnevernet* (Bufdir 2018) viste innspillsrunden at manglende kompetanse på vold, seksuelle overgrep, rus og psykisk helse ble tematisert av flere. Det henvises særlig til Kriplos' sitt innspill som har «erfaring med at enkelte [i barnevernet] har vanskelig for å forstå omfanget og alvorligheten av vold og overgrep barn utsettes for». Videre kritiseres læringsutbyttebeskrivelsene i barnevernspedagogutdanningene for at «vold, overgrep, rus og psykisk helse ikke ses i sammenheng med vurdering av omsorgskompetanse hos foreldre. Når det gjelder utdanningene omtales disse temaene langt oftere i barnevernspedagogutdanningen enn i sosionomutdanningene» (Bufdir 2018, s. 37).

Barnevoldsutvalget (NOU 2017:12) fremhever at det er flere forhold som utgjør bakgrunnen for at det kan svikte i barneverntjenesten. Blant annet manglende kunnskap og kompetanse, og fravær av strategier og planmessighet i kunnskaps- og kompetansearbeidet. Utredningen er i liten grad konkret på hvilken kompetanse barnevernet mangler, men uttaler seg i hovedsak generelt om «tjenestene». Som oftest ser det ut til at det er andre relevante tjenester det er snakk om, som skole, helsestasjon osv. Det eneste konkrete som spesifikt blir fremhevet som områder det svikter på i barnevernet, er kompetanse og rutiner når det gjelder å snakke med barn om vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt, å avdekke og gjøre sikkerhetsvurderinger. I Myrvold mfl. (2011, s. 322) sin evaluering av forvaltningsreformen i barnevernet blir også behovet for faglig videreutvikling blant de barnevernsansatte, blant annet knyttet til oppfølging av voldsutsatte barn, understreket.

En av relativt få empiriske studier hvor kompetansen på vold og overgrep i barnevernfeltet inngår som et temaområde, er NIFUs undersøkelse fra 2017. 20 prosent av de ansatte og 12 prosent av ledere i barnevernstjenesten mener de/deres tjeneste kun i liten eller i noen grad kan identifisere omsorgssvikt og vurdere konsekvenser for det enkelte barn. Herunder inngår også kompetanse knyttet til voldsproblematikk. De som ble intervjuet mener at veiledning i det daglige arbeid er veien å gå (Røsdal mfl. 2017).

Øverlien og Moen (2016) har gjennomført en kartleggingsstudie blant kommende barnevernspedagoger, førskolelærere og grunnskolelærere. 121 studenter ved til sammen 5 barnevernspedagogutdanninger deltok i en spørreskjemaundersøkelse på slutten av siste (tredje) studieår, i 2015. Blant blivende barnevernspedagogstudenter oppgir 84 prosent at de ikke opplever å ha fått, eller ikke vet om de har fått, tilstrekkelig kunnskap og kompetanse om fysiske overgrep, og 87 prosent oppgir at de ikke har fått, eller ikke vet om de har fått, tilstrekkelig kompetanse om seksuelle overgrep med hensyn til fremtidig yrkesliv.

Tilsvarende undersøkelse ble også gjort i 2007, og undersøkelsen viser at det da var en lavere andel som opplevde at de ikke hadde, eller ikke visste om de hadde, fått tilstrekkelig kompetanse om fysiske overgrep (74 prosent) og seksuelle overgrep (71 prosent) i 2007. Studentene i 2015 opplever altså å ha mindre kompetanse om vold og overgrep enn studentene i 2007. Bufdirs (2019) utredning om kompetansehevingstiltak i barnevernet påpeker også at resultatet av en lav finansieringskategori⁴ for barnevernspedagogutdanningen er at studentene ikke får tilstrekkelig trening i helt sentrale ferdigheter, som å snakke med barn om vold og overgrep, og å gi foreldre de endringsverktøyene de trenger for å bli gode omsorgspersoner (*ikke spesifikt knyttet til vold*) (s.49). NOU 2009:8 påpeker også at mange barnevernspedagogutdanninger mangler eller har for lite pensum om vold og overgrep.

Både barnevernledere og Fylkesnemndledere som svarte på en spørreundersøkelse om interkommunalt barnevern (Andrews, Lindeløv og Gustavsen 2015) gir uttrykk for at barnevernet særlig har behov for kompetanseheving innenfor bl.a. voldsproblematikk (s. 8). Nemndsledere var opptatt av at barnevernets kunnskap om voldsproblematikk er for unyansert, blant annet når det gjelder å vurdere ulike typer og konsekvenser av vold.

I Maalens (2015) masteroppgave, hvor åtte barnevernsarbeidere er intervjuet, viste resultatene at barnevernsarbeidere kan være usikre rundt tema seksuelle overgrep og vold og hvordan man samtaleteknisk skal gå fram for å få frem mest mulig informasjon fra barn som opplevd overgrep og vold. Johansen, Svendsen og Sundet (2017) har også intervjuet barnevernsarbeidere, som uttrykker

4 Norske høyere utdanninger fordeles i dag på seks kategorier for finansiering, som gjenspeiler utdanningens lærer- og utstyrsintensitet (Silvola 2018)

usikkerhet knyttet til egen kompetanse, og et fravær av profesjonell selvtillit i saker som omhandler familievold. Denne usikkerheten var knyttet til om de hadde nok kompetanse til å snakke med barn som hadde opplevd vold, og mange uttrykte bekymring for om hjelpen de ga var god nok. Flere ga også uttrykk for at de ikke hadde tid til å oppdatere seg på faglitteratur, og dermed øke egen kompetanse.

Når det gjelder barnevernets arbeid med minoritetsjenter som opplever vold og sterk kontroll, viser Bredal og Melbys undersøkelse (2018) at når det gjelder sikkerhet, er det varierende kunnskap om dette i barneverntjenestene. De mener det er behov for mer kompetanse på risikovurdering og -håndtering, samt avklaring av samarbeid med politiet. Undersøkelsen viser også at det finnes betydelig kompetanse på denne type saker i barnevernet, men at kompetansen ofte er knyttet til enkeltpersoner, både innen og utenfor barneverntjenesten. Bredal og Melby (2018, s. 127) hevder også at selv om det etter hvert er opparbeidet betydelig kunnskap om æresrelatert vold i det norske samfunn, varierer det hvor godt forankret denne kunnskapen er i barnevernet. De «utelukker ikke at det er grunnlag for å omtale noen medarbeidere som naive med hensyn til sikkerhet. I kjølvannet av økt bevissthet og kompetanse, følger det imidlertid også en risiko for overdramatisering av fare».

Paulsen m.fl. (2011), som har gjennomført en survey blant barnevernsansatte om æresrelatert kontroll, finner at mange barnevernsansatte opplever at de har behov for mer kunnskap om temaet. De hevder det er behov for «kompetanse om prosessene rundt ekstrem kontroll, kollektivistisk familiekultur og hvor sterkt æresbegrepet kan være i enkelte saker» (s. 68).

Berggravs (2013) kartlegging av hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier viser også at barnevernsansatte opplevde å ikke ha god nok kompetanse til å håndtere disse sakene. Kunnskap om dette fra grunnutdanningen ble omtalt som særskilt mangelfullt. Det ble uttrykt et behov for mer «kulturkompetanse og kunnskap om familiestrukturer, kulturelle tradisjoner og oppdragspraksis hos de familiene de jobber med» (s. 7). Barnevernsarbeiderne opplever også at «ulike verdier og syn på oppdragelse gjør det vanskelig å forstå og sette seg inn i minoritetsforeldres situasjon», og flere uttrykker at de vegrer seg for å jobbe med saker med minoritetsfamilier.

I Hellerens (2013) masteroppgave i barnevern, hvor seks barnevernsarbeidere er intervjuet, uttrykker barnevernsarbeiderne at de har kunnskap om hvilke konsekvenser det å bli utsatt for fysisk vold hadde for barna. Ifølge Helleren ser det likevel ut til å være utfordrende for barnevernsarbeiderne å implementere denne kunnskapen i sin praksis; dette viste seg blant

annet ved at det ikke var integrert i arbeidsrutinene å vurdere barnas behov for helsehjelp for mulige traumer i etterkant av volden.

I flere av undersøkelsene som inngår i vår gjennomgang er det fokus på kompetanse når det gjelder avdekking av vold og seksuelle overgrep, og hvordan ulike metoder og prosedyrer kan bidra til økt kompetanse. Flere av barnevernsarbeiderne som ble intervjuet i Aadnanes' (2019) undersøkelse om avdekking og undersøkelse i saker som omhandler vold og overgrep, understreket betydningen av å ha tilstrekkelig med kunnskap til å gjenkjenne og identifisere tegn på mishandling, for eksempel uttrykt gjennom et barns atferdsproblemer eller aggresjon. Det ble hevdet at bedre avdekkingsmetoder nå er integrert i undersøkelsene, og at den økte oppmerksomheten mot barnemishandling og omsorgssvikt, som dermed har økt bevisstheten blant barnevernsarbeiderne, har bidratt til bedre identifisering av barn som blir utsatt for vold og overgrep. Flere av barnevernsinformantene påpekte imidlertid behov for trening i spesifikke avdekkingsprosedyrer eller -metoder, og i ferdigheter til å identifisere om et barns historie virkelig handler om vold.

De tre barnevernsarbeiderne som er intervjuet i Ekra (2017) masteroppgave opplever også at de har begrenset kompetanse og liten opplæring av metoder når det gjelder å snakke med barn som er utsatt for vold og overgrep. De ønsket seg mer konkrete metoder for hvordan de kan gjennomføre utfordrende barnesamtaler, og ressurser til å øke sin kompetanse, da de var bevisst på at deres nåværende kompetanse var mangelfull.

Maalens (2015) masteroppgave viser også at barnevernsarbeiderne som ble intervjuet, opplever at det å innføre spesifikke fremgangsmåter for saker som omhandler seksuelle overgrep og vold (Klemetsrudmodellen og den dialogiske barnesamtalen blir fremhevet som sentrale i arbeidet med seksuelle overgrep og vold), bidrar til å videreføre ny tilegnet kunnskap de har fått gjennom videreutdanning, og sørge for at dette blir en del av faste rutiner. Dette bidrar til at kunnskapen ikke forsvinner med de barnevernsansatte hvis de slutter. Et mål med å nedfelle Klemetsrudmodellen og annen tilegnet kunnskap i rutinehåndbøker og saksprosedyrer oppfattes av informantene som et forsøk på å få kunnskapen innarbeidet slik at barnevernsarbeiderne blir mer komfortable, sikre og effektive i måten å arbeide med og håndtere saker med seksuelle overgrep og vold.

I følge Aadnanes (2020) har profesjonelle i det norske barnevernet i dag god kunnskap om risikofaktorer for å oppleve vold, mulige skadevirkninger av å bli utsatt for vold som barn, og hvilke symptomer barna kan vise. Dette er likevel ikke nok, hevder Aadnanes: Profesjonelle trenger å styrkes og støttes i å ta i bruk kritisk analytisk kunnskap om både det individuelle, strukturelle og systemiske i voldssaker (s. 17 og 22).

4.3 Oppsummering

Publikasjonene som omhandler barnevernets forståelse av vold og seksuelle overgrep, omhandler kun fysisk vold; vi finner ingen studier som tematiserer psykisk vold eller seksuelle overgrep knyttet til dette. I publikasjonene finner vi ulike forståelsesmodeller når det gjelder vold som kommer til uttrykk hos informantene: Vold som uttrykk for kulturell tilhørighet (omtalt som oppdragervold) var blant annet et tema i flere av publikasjonene, og her kom det frem ulike oppfatninger av hvordan dette skal forstås. Det blir hevdet blant noen informanter i studiene som er omtalt at barnevernsarbeidere ikke vurderer såkalt oppdragervold annerledes enn andre typer vold, og at det kan være vanskelig å skille mellom ulike typer vold. Flere har et ambivalent forhold til dette begrepet, mens andre uttrykker at oppdragervold kan være mindre skadelig og mer forståelig, og har større endringspotensiale enn vold som har andre årsaker og intensjoner, som sosial arv eller uttrykk for sykdom eller rus. Foreldrenes endringspotensiale er et gjentakende tema, og ser ut til å vurderes på bakgrunn av årsak til volden, og foreldrenes evne til å reflektere rundt egen situasjon, og deres ønske om hjelp og forbedring.

Offentlige utredninger og tilsyn fremhever manglende kompetanse i barnevernet når det gjelder arbeid med vold og overgrep. Dette gjelder å snakke med barn, avdekke og gjøre sikkerhetsvurderinger, og følge opp barn som er utsatt for vold og overgrep. Sisteårsstudenter i barnevern opplever også at de ikke har tilstrekkelig kompetanse om dette, og offentlige utredninger viser at studentene får for lite trening og pensum om disse temaene. Barnevernsarbeidere selv uttrykker også behov for mer kunnskap og kompetanse, spesielt når det gjelder å snakke med barn om vold og overgrep, avdekking av vold og overgrep, og vold mot barn i minoritetsfamilier.

5

Kapittel 5 Barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid i saker som omhandler vold og overgrep

I dette kapittelet ser vi på barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid. Vi har sett på hvordan barneverntjenesten går frem i arbeidet med meldinger, undersøkelser og tiltak. Hvordan har barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep blitt tematisert i offentlige dokumenter? Hvilke spesifikke metoder er utviklet, og hvilke utviklingstrekk over tid kan vi se? utfordringer og anbefalinger knyttet til disse spørsmålene som litteraturen identifiserer blir presentert underveis.

5.1 Arbeid med melding og undersøkelse i vold- og overgrepssaker

Kjær og Mossige (2013) har gjennomført en undersøkelse av barneverntjenestens henleggelse av meldinger som omhandler vold og seksuelle overgrep. Undersøkelsen omfatter både saker hvor barn er direkte utsatt for, og vitne til vold og seksuelle overgrep. Det spesifiseres imidlertid ikke om den kun inkluderer vold og overgrep i familien/nære relasjoner. 21 prosent av meldingene som omhandlet vold og/eller seksuelle overgrep ved 9 barnevernskantor i 2004, ble henlagt uten undersøkelse (87 prosent av de henlagte meldingene omhandlet vold og 13 prosent seksuelle overgrep). Studien viser svært ulik praksis i ulike kommuner når det gjelder henleggelse av meldinger som omhandler vold og overgrep. Blant annet ser man at større kommuner eller bydeler, med

et folketall på over 30.000, oftere ser ut til å henlegge meldinger. Undersøkelsen viser også at meldinger som kom fra naboer, anonyme, og fra barnas far, i minst grad ble åpnet undersøkelse på, mens meldinger fra helsestasjon, barnevernet selv, mor eller skole i størst grad førte til undersøkelse. Flest meldinger var registrert fra politiet. Tre av kommunene hadde utviklet en praksis hvor barnevernvakta gikk gjennom politiloggen daglig, og kunne sørge for at hendelser med et visst innhold ble registrert som meldinger fra politiet. De tre grunnene som oftest ble nevnt for henleggelse, var 1) at andre instanser bør inn, 2) at foreldrene selv ivaretar situasjonen, og 3) at meldingen ikke var alvorlig eller reell. Ingen av vurderingene var imidlertid knyttet til barnevernlovens normer, ifølge forfattere, men heller til normer som barnevernet selv hadde utviklet i sin praksis. I flere av sakene fant forfatterne ingen begrunnelse eller dokumentasjon av utøvelse av skjønn knyttet til henleggelsen.

Når det er bekymring for vold eller overgrep er det et relativt tidkrevende arbeid som må til for å bringe på det rene hvordan barnets omsorgssituasjon faktisk er. Forfatterne understreker at «når barnevernet i forholdsvis mange saker velger å avstå fra en slik undersøkelse og heller stoler på at foreldrene greier jobben eller at det er tilstrekkelig at andre instanser bør inn, er det nærliggende å stille spørsmålet om dette innebærer en ansvarsfraskrivelse i strid med lovens vilkår, med fare for at barn som behøver beskyttelse og hjelp ikke får det» (Kjær & Mossige 2013, s.104). Det hevdes også at det gir

grunn til bekymring for om barnevernets vurderinger er faglig forankret eller er bygget på tilfeldigheter, når undersøkelsen viser store variasjoner i hvordan saker med høy alvorlighetsgrad vurderes, og at lovens vilkår for når undersøkelse skal åpnes ikke ble fulgt. Studien viser, ifølge forfatterne, at hvorvidt barn og unge får nødvendig hjelp og omsorg gjennom barneverntjenesten, i for stor grad kan bero på vilkårlighet, og de indikerer at barnevernets arbeid med saker som omhandler vold og seksuelle overgrep er uforutsigelig dersom deres resultater kan generaliseres til barneverntjenester generelt. De skisserer to løsninger på problemet; en måte kan være å legge forvaltningsloven til grunn, ved å definere denne typen beslutninger som enkeltvedtak som må begrunnes. En annen måte, som de mener er den beste, er å formulere barnevernloven § 4-3, 1. ledd som et pålegg om å åpne undersøkelser i alle saker som omhandler vold og overgrep, med unntak av når man har en konkret og saklig grunn til å la være. Kjær og Mossige (2013) mener at med løsningene de skisserer ovenfor sikrer man at barnevernet følger opp de alvorligste sakene, og man tvinger frem en begrunnelse av eventuell henleggelse.

Lauritzen mfl. (2019) fant imidlertid i sin gjennomgang av barnevernsjournaler/mapper at meldinger om vold har høy terskel for henleggelse, men at denne terskelen reduseres noe hvis mistanke om vold forekommer sammen med bekymring for sosioøkonomiske belastninger i familien (s. 64). Dersom familien har innvandrerbakgrunn, blir imidlertid terskelen høyere (s. 58). Forskerne fant at episodiske meldinger om fysisk mishandling henlegges i 7 prosent av tilfellene, seksuelle overgrep 6 prosent, og at barnet har vært vitne til vold i hjemmet i 9 prosent (s. 57). En annen publisasjon fra samme studie har fokus på barnevernets arbeid med melding og undersøkelse i saker som omhandler vold (Christiansen mfl. 2019). De finner at meldinger som omhandler vold i hjemmet (det skilles ikke på vold mot annen forelder og direkte vold mot barnet) påbegynnes raskere enn andre meldinger. De endte imidlertid ikke oftere med tiltak enn undersøkelser. Undersøkelsen viser også at dersom meldinger omhandler «vold i hjemmet», brukes Kvellomalen oftere i undersøkelsen enn for andre bekymringstema (s.115).

I Bredal og Melbys (2018) studie av minoritetsjenter som har opplevd vold og sterk kontroll, finner forfatterne at bekymringsmeldingene som regel kommer fra skolen etter at jenta har fortalt om sine problemer. Det er gjennomgående at Barnevernet snakker kun med jenta først, mens det varierer hvorvidt de kontakter foreldrene med én gang, eller om de bruker mer tid bare med jenta.

Når det gjelder undersøkelser, finner Helsetilsynet (2019) i sin gjennomgang av saker at alvorlig bekymring, blant annet om vold, og viktige opplysninger i meldingene om dette ikke følges opp. I noen av sakene håndteres

ikke viktig informasjon overhodet, mens i de fleste sakene blir informasjonen et tema når alvorret i saken blir mer fremtredende, som for eksempel ved Fylkesnemndbehandling. I nesten halvparten av sakene finner helsetilsynet mangler ved undersøkelsene; først og fremst ved at bekymringstemaene fra meldingene ikke ser ut til å bli tema for undersøkelsen. I flere saker er det snakk om alvorlige temaer som vold (s. 34). I flere saker følger ikke barneverntjenesten opp det barnet forteller i tilstrekkelig grad. De finner flere eksempler på at uttalelser som burde vekket stor bekymring, som utsagn om vold, ikke blir tatt opp igjen i videre samtaler med barnet eller blir gjenstand for tolkning og videre bearbeidelse (s. 41). Alvorlige uttalelser fra barnet om vold og omsorgssviktsituasjoner glipper dermed, selv i omfattende kartlegginger (s. 44).

Mangler ved barnevernets undersøkelsesarbeid blir også påpekt i Barnevoldsutvalgets offentlige utredning «Svikt og svik» (NOU 2017:12) hvor barnevernets bruk av sakkyndige blir problematisert. Det ble vist til eksempler hvor bruk av sakkyndig vurdering var med på å svekke barneverntjenestens arbeid og forlenge barnas eksponering for skadelige omsorgsbetingelser. «Utvalget så eksempler på at den sakkyndiges anbefalinger var basert på et for dårlig undersøkelsesgrunnlag, hvor for eksempel foreldres omsorgsevne ble vurdert uten at egnet metodikk for slike vurderinger lå til grunn, eller hvor det ikke var gjennomført samtaler med barn for å undersøke eventuell utsatthet for vold, seksuelle overgrep eller omsorgssvikt» (s.75).

I 2017 leverte BarnevernsProffene innspill til Barnevoldsutvalget for hvordan de ønsket at voksne i systemene generelt skulle forholde seg til barn og ungdom som hadde opplevd vold og overgrep. De fremhever at voksne må gi mer av seg selv, og vise følelser om man ønsker at barn og unge skal fortelle om vold og overgrep. Det er også viktig at barna har tillit til de voksne, og dette fremmes gjennom å la barna bruke den tiden de trenger, avklare hva som skal skje videre i prosessen og hvem andre som skal få kjennskap til informasjonen som barnet deler, og bruk av «snakke-teknikker» kan føre til at erfaringer om vonde ting ikke kommer fram. Voksne må heller ikke snakke med hverandre (eks. barnets foreldre, barnevern, politi eller psykisk helsehjelp) over hodene på barna, fordi dette kan svekke tilliten til hvordan de voksne forvalter den informasjonen barna har gitt (Forandringsfabrikken 2017). I en masteroppgave basert på intervju med 25 barn og unge (8-12 år) som har opplevd vold i familien uttrykte flere av informantene at de hadde ønsket mer, og tidligere hjelp fra barnevernet. (Steen 2012) Både anmeldte og uanmeldte hjemmebesøk var noe barna trakk frem som ønskelig.

Aadnanes' (2018) undersøkelse viser at ungdommene og barnevernsarbeiderne som ble intervjuet om sine erfaringer med saker som omhandler vold og overgrep, har ulikt fokus når det gjelder å gi og ta imot hjelp. Ungdommene fortalte om komplekse livssituasjoner og fokuserte på de profesjonelles evne til å snakke med og lytte til dem på en måte som gjorde at de følte seg forstått og trodd. Det å få informasjon og forutsigbarhet ble også vektlagt, samt at foreldrene deres fikk hjelp gjennom å bli introdusert for alternative oppdragelsesmetoder. Saksbehandlerne fokuserte imidlertid hovedsakelig på å identifisere og avdekke vold/mishandling gjennom standardiserte tilnæringer og prosedyrer. Flere av barneverninformantene forteller at de bruker Klemetsrudmodellen i arbeid med saker hvor det er bekymring for vold. Fokuset så ut til å i hovedsak være på risikovurdering.

5.1.1 Hvilke fremgangsmåter brukes i undersøkelsene om vold og overgrep?

Flere av barnevernsarbeiderne som er intervjuet i undersøkelsene som inngår i denne gjennomgangen beskriver at de bruker Klemetsrudmodellen i arbeidet med saker som omhandler bekymring for vold. Arnesen og Diesen (2008) beskriver at modellen brukes i saker med bekymring for at barnet utsettes for vold, enten direkte eller at det foregår vold mellom barnets omsorgspersoner. To av masteroppgavene beskriver også dette som en metode som brukes ved bekymring for seksuelle overgrep (Vega 2019; Maalen 2015). Vega (2019 s. 69) skriver i sin masteroppgave at «av de 215 barneverntjenestene som besvarte RBUPs spørreundersøkelse i 2017, svarte 45 prosent at de benyttet Klemetsrudmodellen i sitt undersøkelsesarbeid. Klemetsrudmodellen kan derfor sies å være en av de mest utbredte arbeidsmodellene for undersøkelsesarbeidet i voldssaker i barneverntjenesten». Denne spørreundersøkelsen (Olafsen under vurdering) er fortsatt ikke publisert, men Vegas masteroppgave er tilknyttet et av flere delprosjekter hos RBUP Øst og Sør som omhandler Klemetsrudmodellen. Modellen ser ut til å være utbredt i barneverntjenestene, og vi vil derfor gjennomgå denne kort, med grunnlag i dokumentet som barneverntjenestene bruker (Arnesen & Diesen 2008). Vi vil senere i kapittelet (5.4.3) se på publikasjoner som evaluerer erfaringer med Klemetsrudmodellen, med hovedvekt på Vega (2019), som er omtalt over.

Klemetsrudmodellen er en erfaringsbasert modell utviklet i Søndre Nordstrand (tidligere Klemetsrud) bydel i Oslo i 2002, etter flere års arbeid med vold i nære relasjoner, og har utviklet seg til å bli en modell for barneverntjenestens arbeid med vold i nære relasjoner. Den beskriver to ulike fremgangsmåter; en når bekymringen omhandler vold mellom omsorgspersoner, og en når det omhandler vold mot barn. Når meldingen omhandler vold mot

barn, skal meldingen avklares og saken fordeles raskest mulig. Barnevernstjenesten snakker først med melder og får nødvendig informasjon, og informerer melder om hva som skal skje videre dersom de skal ha en rolle i det videre arbeidet (i hovedsak skole eller barnehage omtales i beskrivelsen av modellen). Barnet blir snakket med først, og det fremheves at det er viktig at barnet har med seg en person det kjenner, for å støtte barnet. Deretter snakker man med foreldrene. Det understrekes at samtalen med barnet og foreldrene må skje på samme dag. Her gjennomgås meldingen, og hovedtrekkene i det barnet har fortalt, og foreldrene inviteres til dialog omkring det som har kommet frem. Barnet er med på siste del av samtalen sammen med foreldrene. Barnets sikkerhet og hva som bør skje videre vurderes kontinuerlig gjennom dagen. Det understrekes også at det er viktig at barneverntjenesten følger opp med videre undersøkelse så raskt som mulig, eller setter inn umiddelbare tiltak.

I forbindelse med Dirks (2012) masteroppgave i psykososialt arbeid om barnevernskonsulenters beskyttelsesstrategier for barn som er utsatt for vold i familien, ble fire barnevernsarbeidere intervjuet. Her kommer det frem at barnevernkonsulentenes strategier i saker som omhandler vold i stor grad dreier seg om å posisjonere seg, slik at man får mulighet til å identifisere barnets behov for beskyttelse. Klemetsrudmodellen brukes ikke som betegnelse på disse strategiene, så det er uklart om de er inspirert av denne, eller har utarbeidet egne lignende rutiner. Forberedelsene før samtalen med barnet var svært viktig for barnevernkonsulentene, og de forestilte seg ulike scenarioer om barnets situasjon. Videre dreide planlegging i forkant av samtalen seg også om å tenke på sikkerhet for barnet, og ikke velge en tilfeldig dag for samtalen, men sikre oppfølging av barnet i etterkant. Flere av barnevernkonsulentene mente det var viktig å komme raskt i posisjon til barnet, med tanke på at barnet ville lukke seg om det gikk for lang tid. Det fremkom en antakelse om at barnet er mer åpen om å fortelle rett etter en hendelse, eller etter at det har formidlet til andre om sin situasjon.

Parallele familiesamtaler gjennomføres spesielt når det er bekymring for vold og overgrep; det skiller i oppgaven ikke på fremgangsmåter når det er snakk om vold eller overgrep. Her intervensjoner flere barnevernkonsulenter samtidig i forhold til familien. Dette innebærer at barnet og foreldrene har samtaler parallelt. Samtalene er nøye planlagt, også i forhold til om barnet har behov for å ha med seg en støtteperson i samtalen. Skolen er kontaktet på forhånd, dersom barnet går der, og samtalene skjer ofte der. Grunntanken bak valget av å ha samtale med barnet på skolen er at barnet ikke skal bli påvirket av sine foreldre, ved å involvere foreldrene først. Foreldrene har ingen påvirkningskraft eller mulighet for å avverge at barnevernkonsulentene snakker med barnet deres.

Barnevernkonsulentene erfarte at barnet kunne komme i lojalitetskonflikt overfor foreldrene både når foreldrene var til stede under samtalen, men også når de ikke var til stede. De så også at det kunne skape vanskeligheter for barnet å snakke med foreldrene til stede, men mente at det uansett ikke var mulig å løse barnet fra lojalitetskonflikten overfor foreldrene. Barnets troverdighet i barnesamtalen var et gjennomgående tema, og ble opplevd som en utfordring for barnevernkonsulentene. Det oppleves også som vanskelig å tolke små barn, som ikke har språk for å formidle erfaringer med vold og overgrep, men det ble uttrykt at de da legger vekt på barnets kroppsspråk.

I Maalens (2015) masteroppgave, hvor åtte barnevernsarbeidere er intervjuet, beskrives også en spesifikk fremgangsmåte med visse kjerneelementer som man retter seg etter i arbeid med disse sakene. Klemetsrudmodellen blir ikke brukt som begrep i beskrivelsen, men den tilsvarer elementene i denne modellen. Her vektlegger informantene at det gjelder å snakke med barnet samme dag som det har betrodd seg til en voksen, for så å få tak i foreldre og snakke med dem. Hvis en av foreldrene er mistenkt for overgrep eller vold mot eget barn blir det beskrevet som særlig viktig å separere foreldrene før samtale. Deretter gjøres det en samlet vurdering før man tar det opp med leder for å diskutere hva man gjør videre, eksempelvis om man skal flytte barna ut av familien og eventuelt hvor man da skal plassere barna. De barnevernsansatte forteller at inngripen i disse sakene er mye større og ofte mer krevende enn i andre saker. Det blir mye sterke følelser og vanskelige avgjørelser som må fattes, og dermed blir disse sakene ofte opplevd som mer dramatiske enn andre saker.

I Gaares (2016) masteroppgave beskriver alle informantene at de ved bekymringsmelding om vold tar høyde for at utfallet av oppstarten kan bli at det må fattes akuttvedtak, og at barna må flyttes i etterkant. Barneverntjenestene tar derfor kontakt med Bufetat i forkant med forespørsel om bistand til å skaffe beredskapshjem. Informantene beskriver at det i hovedsak er to måter å starte en undersøkelse ved bekymring for vold. Det ene er at saken anmeldes og en starter i samarbeid med politi, det andre er at barnevernet starter opp på egen hånd, uten politi. Felles for begge måtene å starte opp på er at hverken barn eller foreldre er forberedt eller kjent med at det er meldt bekymring til barnevernet. Dersom saken anmeldes ut fra meldingens innhold, etableres det et tett og koordinert samarbeid med politiet, der barna bringes til barnehuset, og avhør gjennomføres. Barnets saksbehandler i barnevernet er da til stede og observerer avhøret. Politiet gjennomfører avhør av foreldre samme dag, alt dette før barnevernet snakker med barn og foreldre. Barnevernet foretar vurderinger underveis med tanke på tiltak og

sikring av barna, og gjennomfører så sine samtaler med familien i etterkant av avhørene. De er da kjent med hva foreldrene har sagt i avhør hos politiet. Dersom saken ikke anmeldes, starter barnevernet opp ved å dra ut på barnets arena, skole eller barnehage, for å snakke med barna. Parallelt med dette kontaktes foreldrene, og de kalles inn til samtale samme dag. I noen tilfeller drar barnevernet hjem til foreldrene og snakker med dem.

Flere av kommunene som omfattes av undersøkelsen forsøker å benytte en saksbehandler med utdanning i «Den Dialogiske Samtalemetoden» (DCM) i samtale med barnet. Dette er en metode som er utviklet på bakgrunn av kunnskap om problemer barn har med å avsløre vanskelige hendelser. Metoden ligger til grunn for avhørsmetodene som politiet benytter, og er videreutviklet for å passe til samtaler med barn i barnevernet (Langballe 2011). Barnet kan ha med seg en trygghetsperson i samtalen ved behov; en som kjenner barnet fra før, gjerne en lærer eller en barnehageansatt. Dagen koordineres vanligvis av ledelse eller fagledelse som er på kontoret. Det fremheves som et poeng at den som koordinerer ikke er involvert i det direkte arbeidet med familien, da en ved å stå utenfor bedre kan se det totale bildet, uten å bli farget av egne følelser som oppstår i møte med partene, som førsteinntrykk, antipatier eller sympatier med de involverte i saken.

Ifølge Gaares (2016) informanter drøftes beslutninger underveis etter som ny informasjon i saken kommer frem. Dersom utfallet av dagen er at barna skal hjem til foreldrene, har alle informantene rutiner på at barnevernet har kontroll på det første møtet mellom barn og foreldre, ved at de ofte er til stede når dette skjer. Alle beskriver at familiene følges opp i etterkant, gjerne med hjemmebesøk. Utfallet av dagen kan også bli at det fattes akuttvedtak og at barna må flyttes på bakgrunn av de opplysningene som har kommet frem. Flere av informantene beskriver at de etter en flytting av barna etablerer en samarbeidsrelasjon til foreldrene, der en setter inn hjelpetiltak med målsetting om at barna skal tilbakeføres. Ingen av informantene bruker Klemetsrudmodellen som betegnelse når de beskriver sine fremgangsmåter, men Gaare påpeker at deres beskrivelser har mange likheter med modellen. Som barnevernfaglig begrunnelse viser alle informantene til at rutinene sikrer at de får snakket med barnet uten at foreldrene har fått mulighet til å påvirke ved å instruere eller true barnet i forkant. Informantene er altså opptatt av at barnets stemme best kommer frem ved at foreldrene ikke på forhånd er kjent med samtalen. Gaare (2016) påpeker at det kan skje at de prosessene politi og barnevern setter i gang i familien gjennom denne fremgangsmåten forsterker risikoen for barnet, og at barnet dermed må beskyttes mot ny vold som følge av barnevernets intervensjon. Gaare (2016) påpeker at det at barnevernet indirekte kan bidra til at det oppstår en

akutt situasjon for barnet, betyr at det må stilles høye krav til de faglige vurderingene i en beslutningsprosess.

I Lurie mfl.s (2015) undersøkelse, hvor barnevernsarbeidere er intervjuet om arbeidet med undersøkelser, blir det beskrevet at i saker med bekymring for vold og overgrep, var det vanlig at barnevernet og politiet samarbeidet, og de fordelte oppgavene seg imellom. Flere informanter fortalte at dette kunne medføre at barnevernets undersøkelse ble satt på vent mens politiets etterforskning av foreldrene pågikk. Dette skjedde ofte inntil politiet hadde arrangert et dommeravhør av barnet; for eksempel ved Barnehuset. Flere hadde opplevd å måtte vente i flere måneder før avhøret ble gjennomført. Forfatterne understreker at barnevernet har et selvstendig ansvar for å beskytte barnet, og eventuelt å flytte barnet bort fra voldelige foreldre, uten å vente på politiets etterforskning. Informantene hadde imidlertid ulike erfaringer med dette. Informanter i denne undersøkelsen fortalte også om rutiner etter Klemetsrudmodellen, som de kaller «aksjonsdager», hvor barnevernet arbeidet med å få tatt en beslutning i løpet av dagen. Mange barneverntjenester som omfattes av undersøkelsen hadde faste samarbeidsrutiner med politi og sykehus når det var bekymring for vold eller seksuelle overgrep. I slike saker kunne også barnehagen eller skolen bli involvert; blant annet i forhold til å være støtteperson for barnet i dommeravhør eller ved undersøkelser på sykehus. Noen barneverntjenester hadde utarbeidet faste rutiner for samarbeid med skoler og barnehager om dette (Lurie mfl. 2015).

Gjennom dokumentgjennomgang og intervjuer med barnevernsansatte kommer det fram i Christiansen mfl.s (2019) undersøkelse at meldinger som omhandler vold/overgrep mot barn eller mistanke om dette, i mange barneverntjenester medførte at undersøkelsene startet annerledes enn det som var vanlig. Tjenestene benyttet egne rutiner, «voldsrutiner», mer eller mindre i tråd med Klemetsrudmodellen. Undersøkelsene har i disse sakene en etterforskningsmessig karakter, og er mer risikoorienterte enn behovsorienterte. Hensikten er avdekking av spesifikke farer mer enn en helhetlig kartlegging av barnas situasjon og behov. Forfatterne hevder at «det er grunn til å tro at denne type prosedyrer kan sikre både effektiv og forsvarlig undersøkelse i mange saker der meldingen gir mistanke om at barnet opplever alvorlig vold eller mishandling. Det er samtidig grunn til å diskutere når og i hvilket omfang meldinger med tema vold bør utløse denne type «voldsrutine»» (s. 239). Forfatterne stiller spørsmål ved om det er etablert en «voldsdiskurs», og sikter for det første til at voldsbegrepet hyppig tas i bruk, uten at det har en tydelig definisjon eller avgrensning. Dette er en utfordring både for myndigheter, praktikere og forskere. For det andre sikter de med diskursbegrepet til at voldsbegrepet i

barnevernskonteksten forbindes med noen spesifikke handlingsvalg. «Voldsrutinene» vil mest sannsynlig oppleves invaderende og skremmende for de involverte, både ut fra det alvorlige innholdet, men også fordi det går svært kort tid fra de blir kjent med at det er sendt melding til barnevernet, til de skal stille på møter. Undersøkelsens funn om utfallet av «voldsmeldingene» aktualiserer diskusjonen ytterligere. Selv om undersøkelsene noe oftere enn hva som var vanlig konkluderte med tiltak når meldingen omhandlet vold, gjaldt det bare i halvparten av sakene. Av de 187 sakene der meldingen omhandlet fysisk mishandling mot barnet, ble halvparten henlagt og kun 14 hadde plassering som beslutning. Det klart vanligste i slike saker er altså at kontakten med barnevernet avsluttes eller at undersøkelsen etterfølges av hjelpetiltak. For det siste utfallet, er potensiale for en samarbeidsrelasjon et viktig anliggende (s. 238-239).

En utfordring som løftes frem av Aadnanes (2017a) i barneverntjenestens arbeid med undersøkelser og videre arbeid med tiltak, handler om høystatusfamilier. Disse sakene var spesielt utfordrende når det gjaldt å avdekke vold. For det første fordi foreldrene kunne mobilisere for å hindre innsyn i familien. Dermed ble også vurderingen og definisjonen av mishandling vanskelig. Noen ganger ble disse sakene omdefinert til å handle om barnets atferdsproblemer, og de ble ofte henlagt eller glapp for barnevernet. Saksbehandlerne stilte også spørsmål ved om noen av disse sakene ikke nådde frem til barnevernet i det hele tatt, fordi andre offentlige instanser virket redde for å melde bekymring for høystatusfamilier. Et annet tema som var gjentakende var forekomsten av psykiske problemer og rusmisbruk blant ungdommer og foreldre i disse familiene. På grunn av manglende innsyn i familien ble definisjonen av vold mer diffus, og saksbehandlerne beskrivelser av sakene i høystatusfamilier skled over i skildringer av omsorgssvikt, med mentalt og fysisk fraværende foreldre. Manglende omsorgsevne ble i disse familiene ofte begrunnet med rusmisbruk og psykiske problemer (Aadnanes 2017 a, b).

5.1.2 Barnets uttalelser som grunnlag for plassering

I Gaares (2016) masteroppgave kom det frem at det som ble vektlagt av argumenter for å akutt plassere i startfasen av saker som omhandler vold og overgrep var:

- At det beskrives systematisk vold som har pågått over tid
- At barna er klare og tydelige i flere kontekster i sine beskrivelser av vold
- At barna uttrykker at de er redde for hva som kan skje etter å ha fortalt
- At foreldrene benekter, bagatelliserer eller skylder på barna for volden
- At barnehuset kom med sterke tilrådinge om å plassere

Argumenter som talte for å ikke flytte barna var:

- At barna ikke forteller om vold til politi eller barnevern eller er uklare i sin forklaring
- At søsken har motstridende versjoner av situasjonen
- At det er andre ting enn en plassering som vurderes å kunne beskytte barna
- At foreldre har troverdige forklaringer til påstand om vold
- At foreldre erkjenner å ha brukt vold og/ eller ønsker hjelp til endring
- At foreldre er åpne for barnets perspektiv (s. 73-74).

Det så ut til å være avgjørende for om det skulle bli en akutt plassering, at barna selv hadde fortalt om vold til barnevern eller politi. Undersøkelsen viser at det ser ut til å være av stor betydning at barn i møte med myndighetsutøvere som politi eller barnevern kan gi gode beskrivelser av sin egen situasjon.

Søftestad (2005) problematiserer tendensen til å ansvarliggjøre barn i saker som omhandler seksuelle overgrep, spesielt incest. Det er en utfordring at barnets uttalelser i saker av og til blir stående alene. Dette kan være et problem om barnet trekker uttalelsen tilbake, eller endrer denne for å beskytte sine foreldre. Ifølge Søftestad må man innhente informasjon om opplevelsene til alle medlemmene av familien, og skaffe seg en forståelse av relasjonelle bånd, tilknytning og familieatmosfære for å bygge vurderinger på et bredere grunnlag. Det er et viktig tiltak for å unngå at forklaringene fra barn er eneste kilde til informasjon, og at de følgelig blir sittende med hele ansvaret alene. Hun påpeker videre at det er viktig at barnevernsarbeideren ikke dytter barna foran seg som et alibi for avgjørelsen. Hun stiller spørsmål ved om barn, i saker hvor det er vanskelig å komme frem til en tilfredsstillende løsning, blir presset til å ta en avgjørelse de voksne ikke makter å ta? Blir barnets fortellinger brukt for å unnlate å ta stilling? (Søftestad 2005).

5.2 Barnevernets arbeid med minoritetsfamilier

Utfordringen med at barns forklaringer om vold og overgrep trekkes tilbake sees også i arbeidet med unge minoritetsjenter (Bredal 2018). Tilbaketrekking av forklaringer kan skje enten tidlig i saksforløpet eller etter plassering, og det er en stor utfordring å hindre at dette skjer som følge av press fra familie eller mangel på støtte fra hjelpetjenestene (Bredal 2018). Det kan være en utfordring for barnevernet å komme i en hjelpeposisjon i slike tilfeller da man har begrenset mulighet til å gripe inn ovenfor andre familiemedlemmer og slektninger (Bredal 2018). Det fremheves i rapporten at det er spesielt viktig å skaffe seg en grundig forståelse av jentas posisjon i familiehierarkiet. Barneverntjenesten må i slike saker være oppmerksomme på at kontroll og voldsutøvelse kan utføres av andre slektninger enn foreldrene. Om

en far har flyttet ut av hjemmet, kan søsken få en større rolle i omsorgsutøvelsen. Det er derfor viktig med økt fokus på søsken også når det gjelder utøvelse av vold og kontroll, noe som må få større oppmerksomhet både når det gjelder avdekking og tiltak. Hvordan barnevernet skal håndtere saker hvor søsken er voldsutøveren er et viktig spørsmål. Når det gjelder møter og dialog mellom barnevern, foreldre og jenta, anbefales det i slike saker å ikke være for raskt ute med slike tiltak da det kan være vanskelig for henne å stå imot eventuelt press fra foreldrene (Bredal 2018). Barneverntjenesten har ved flere tilfeller henlagt slike hvis jenta trekker tilbake sin forklaring, eller bagatelliserer det hun har sagt tidligere. Det gis konkrete anbefalinger om økt samarbeid mellom skole og barnevern for å støtte jenta, samt fokus på familiearbeid som et ledd i sikkerhetsarbeidet. Om saker må henlegges, bør de henlegges med bekymring slik at de kan gjenopptas etter seks måneder. Det anbefales også å samarbeide med politiet for å finne realistiske løsninger i hver enkelt situasjon (Bredal 2018).

Haugen, Paulsen og Caspersen (2018) har gjennomført en undersøkelse om barnevernets forebyggende arbeid mot vold i minoritetsfamilier. De finner at 55 prosent av barneverntjenestene som svarte på en surveyundersøkelse oppgir at de jobber forebyggende med vold i minoritetsfamilier. Jo større kommunen er, jo flere jobber forebyggende. Eksempler på forebyggende arbeid mot vold som blir oppgitt er deltagelse på ulike informasjons- og foreldremøter hvor de informerer om barnevernet og barneoppdragelse, hvor også tema som tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og vold inngår. Gjensidig dialog fremheves som viktig, og at man må bidra til å spre informasjon om bruk av alternative metoder enn vold i barneoppdragelsen. Mange forteller at de informerer på voksenopplæring eller at de har tett samarbeid med introduksjonsprogrammet, mens andre jobber sammen med ulike innvandrereforeninger og organisasjoner. Mange kommuner oppgir at de har tilbud om ICDP-kurs⁵, eller andre foreldreveiledningskurs. En god erfaring som noen barneverntjenester har, er brukt av dialoggrupper hvor det legges til rette for gjensidig utveksling mellom barnevernet og minoritetsmiljøer (Haugen, Paulsen og Caspersen 2018). Bredal (2018) anbefaler også å gjennomføre ulike former for informasjons- og tillitsskapende tiltak hvor spesielt barn og unge med innvandrerbakgrunn er målgruppen. Van der Weele (2011) beskriver hvordan samtaler med foreldre kan være en viktig tilnærming i familier hvor det er anvendt «oppdragervold». Å snakke med foreldre om konsekvenser vold for barn og unge er et viktig element i samtaler. Videre å veilede foreldre til å anvende bedre alternativer i oppdragsesøymed.

Fleire av barneverntjenestene som ikke jobber forebyggende, oppgir at det handler om et kapasitetsproblem, og at de overlater forebyggende arbeid til andre enheter i kommunen (Haugen, Paulsen og

Caspersen 2018). De aller fleste kommunene har et utbredt samarbeid med en rekke andre instanser knyttet til forebygging. I tillegg til helsestasjon, politi, skole og barnehage (som er de hyppigste samarbeidspartnere som nesten alle samarbeider med), samarbeider syv av ti med flyktningetjenesten, litt mer enn halvparten med introduksjonsprogrammet og litt under halvparten med asylmottak. Flere av barnevernstjenestene la vekt på at faste møtepunkter og faste kontaktpersoner var viktig for å få til et godt samarbeid om forebyggende arbeid.

I kvalitative intervju som ble gjennomført med barnevernsarbeidere, uttrykker informantene at det å minske frykten for barnevernet er en viktig del av det forebyggende arbeidet (Haugen, Paulsen og Caspersen 2018). Dette gjøres blant annet gjennom jevnlig informasjon om barnevernet både på asylmottak, introduksjonsprogram og på andre arenaer. I flere av de kvalitative intervjuene kommer det frem at det jobbes mer med forebyggende arbeid rettet mot familier med minoritetsbakgrunn enn andre (Haugen, Paulsen og Caspersen 2018).

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementets handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlestelse og alvorlige begrensninger av unges frihet (2013–2016) vektlegger at når barnevernet inngår i et samarbeid med andre tjenester, som politiet, kan det bidra til at kontroll, tvang og overgrep i større grad avdekkes på et tidlig tidspunkt, og kan bidra til at ungdom som er i risikozonen fanges opp (s.16).

5.3 Skal foreldrene anmeldes?

Et spørsmål som er sentralt i flere av undersøkelsene, er hvorvidt barneverntjenesten skal politianmelde foreldre eller ikke. Dette beskrives i flere undersøkelser som et dilemma for barnevernsarbeiderne; blant annet fordi de opplevde at en anmeldelse kunne utgjøre en ekstra belastning for familien, det skaper potensielt et tillitsbrudd med foreldrene, og kan virke negativt inn på endringsarbeidet i familien. Samtidig kunne det være hensiktsmessig å anmelde fordi det virker avskrekkende for utøver, og for å kunne få voldsutøveren ut av familien (Kjær og Mossige 2008; Weiden 2005).

Intervju med saksbehandlere i Wejdens (2005) masteroppgave viser at praksis er ulik mellom ulike barneverntjenester som inngår i utvalget. De ønsker å hjelpe barna gjennom å hjelpe foreldrene til å bli bedre foreldre, og dette ser de på som vanskelig om anmeldelse oppleves som tillitsbrudd og straff. I Gaeres (2016) undersøkelse beskriver flere av informantene at de tidligere anmeldte flere saker, men at erfaringer med politianmeldelse har bidratt til at de i dag i større grad bruker skjønn med tanke på om en sak skal anmeldes tidlig i prosessen.

Informantene beskriver i hovedsak to momenter som sentrale i vurdering av om en sak skal anmeldes. Det ene er at det ikke er sikkert at en best får hjulpet barnet og familien ved å anmelde foreldrene, da det kan være lettere å komme i en hjelperposisjon uten at politiet er koblet inn. Det andre er at en ved å komme tettere på familien gjennom hjelpetiltak kan en få bedre innsikt i problematikken. En eventuell anmeldelse på et senere tidspunkt kan dermed gi politiet flere opplysninger til å bygge en sak.

Ødegård (2017) finner også i sin masteroppgave, som er basert på intervju med fire barnevernsansatte, at på grunn av at de vektlegger et godt samarbeid med foreldrene, velger de i noen saker å prøve ut egne metoder og tiltak for å bedre familiens situasjon. De opplever at det å anmelde i noen tilfeller ødelegger for deres videre oppfølging av familien fordi familiens tillit til dem svekkes, og at det ikke alltid er til det beste for barnet at foreldre blir satt i fengsel. De barnevernsansatte ønsker at politiet skal være mer tilgjengelige for å drøfte saker på telefon, og at dette kunne bedret samarbeidet.

I Edvardsen og Meviks (2014) undersøkelse uttales også skepsis hos barnevernsarbeidere til å anmelde saker som omhandler vold med en gang, og at det er bedre at barneverntjenesten undersøker saken først, da det øker sannsynligheten for at familien vil ta imot hjelp også etter en eventuell anmeldelse. Man får dermed bedre sikret barnet den hjelpen det har behov for ved å vente med anmeldelsen. Det uttrykkes også erfaringer med at rettsprosesser har ført til at barn har fått det verre, og ikke bedre. Barns liv blir stående på vent i lange rettsprosesser som ofte tar flere år. Utfallet av mange saker er også henleggelse eller frifinnelse. Da må barna som varslet om volden fortsatt leve med voldsutøveren uten å få nødvendig hjelp (Edvardsen & Mevik, 2014).

I Jakobsens (2018) masteroppgave er fire ansatte i politiet og fire barnevernsansatte intervjuet. I denne undersøkelsen er også spørsmålet om anmeldelse eller ikke sentralt. Barneverntjenesten og politiets holdninger til vold og om og når det bør anmeldes varierer, både mellom og innad i profesjonsgruppene. Barneverntjenesten vektlegger at de vurderer fra sak til sak om det bør anmeldes. Flere av informantene i barneverntjenesten opplever det som sin plikt å hjelpe foreldrene til å finne alternative løsninger og måter til å oppdra barnet på. Dersom de kan bidra til at volden opphører ved hjelp av egne tiltak så uttrykkes det at de ikke nødvendigvis behøver å anmelde saken til politiet. Det blir også fremhevet at politiet som oftest henlegger saker som blir anmeldt og at det er ytterst få saker som kommer opp i rettssystemet. Likevel beskriver noen av informantene i barneverntjenesten at det er uenigheter om dette innad på kontoret og at det foregår faglige

drøftinger før det besluttes om forholdet skal anmeldes eller ikke. Noen mener at alt som omhandler vold uansett alvorlighetsgrad skal videre til politiet. Andre mener at det ikke nødvendigvis er det beste for barnet og familien, og at de ikke systematisk kan politianmelde alle forhold som omhandler vold mot barn. Flere av politiinformantene mente det er problematisk at barneverntjenesten setter i gang en undersøkelse, nærmest en etterforskning, uten at de er involvert, og at det kan ødelegge for deres arbeid. Det uttrykkes spesielt skepsis til barneverntjenestens arbeid etter Klemetsrudsmodellen. Mens andre mener barneverntjenesten bør undersøke mer før de vurderer om det er grunnlag for å anmelde. Det blir også uttrykt av barnevernsansatte at det ofte kan være uenigheter mellom barneverntjenesten, politi og ansatte ved barnehuset om hva som skal skje videre med barnet. Politiinformanter uttrykker at de noen ganger skulle ønske at barneverntjenesten var litt modigere i beslutningene sine, og at det ikke oppleves som optimalt at et barn som har fortalt om vold blir plassert tilbake hos familien samme dag.

Ifølge Jakobsen (2018) er det behov for tydeligere rammer og retningslinjer knyttet til hvilke saker som må anmeldes, og hvilke saker barnevernet tar tak i selv. For å utarbeide disse må man fremme god kommunikasjon og dialog mellom politi og barneverntjeneste. De må bli enige om hvilke vurderinger som skal ligge til grunn for en politianmeldelse av volden, herunder hvordan man definerer ulike former for vold, og hva man legger til grunn for hva som er barnets beste. Jakobsen (2018) mener at dette kan bidra til at begge tjenestene utvikler en felles forståelse for hverandres roller og ansvar, noe som vil føre til en bedre rollefordeling i samarbeidet. Dersom sakene blir anmeldt til politiet, gjennomføres det som en del av politiets etterforskning tilrettelagte avhør av barn under 16 år. Ifølge barnevernsansatte og politi som ble intervjuet i Ekra (2017) masteroppgave, har dette førte til en positiv utvikling, som sikrer at avhørene gjennomføres av personer med høy kompetanse på samtaler med barn, og har bidratt til at en større andel av kriminelle handlinger mot barn avdekkes.

Ifølge Barne- og familiedepartementets veileder «Formidling av opplysninger og samarbeid der barn utsettes for vold i familien» (2005, s.24), er barneverntjenestens primære oppgave nettopp å beskytte barn mot mishandling og overgrep. Plikten til å anmelde til politiet vil derfor først inntre dersom barneverntjenesten ikke kan avverge alvorlige forbrytelser mot barnet ved å igangsette egne tiltak. Vi finner ingen studier som eksplisitt undersøker hvilken betydning avvergeplikten har for barneverntjenestens vurderinger knyttet til anmeldelse. Studier knyttet til andre instansers kunnskap om og praksis knyttet til avvergeplikten, og betydningen dette har for å melde bekymring til barneverntjenesten ser vi også behov for.

5.4 Hvilke metoder og tilnærminger er utviklet?

Helsetilsynet (2019) påpeker i sin gjennomgang av saker (som ikke kun omhandler vold og overgrep) at det i mange saker ikke er samsvar mellom alvorlighetsgraden og bekymringstemaene i saken, og de tiltakene som settes inn. Som eksempel nevner de en sak hvor det er bekymring for vold i hjemmet, mens tiltaket er oppfølging av barnet på skolen. Ifølge Dahle og Hennem (2008, s.9) er avgjørelser om intervensjoner i familiene "basert på vurderinger av hva som er godt for barna på kort og lang sikt". Ifølge saksbehandlere som ble intervjuet handler arbeidet på kort sikt "først om å vurdere om et barn fortsatt kan bo hjemme eller om det må akutt plasseres, og om å få vold og seksuelle overgrep til å opphøre umiddelbart". De fremhever også at god praksis i saker om vold og seksuelle overgrep handler om en utstrakt bruk av relasjonsarbeid. Dette handler både om at barneverntjenesten er tydelig i samtaler på hva som er formålet med fremgangsmåter, og at de er opptatt av å ivareta familierelasjoner, enten mens barnet bor hjemme eller er plassert utenfor hjemmet.

Vi finner få beskrivelser av hvordan barneverntjenesten jobber med tiltak og konkrete metoder i arbeidet med barn som er utsatt for vold og overgrep. Dette gjelder også sikkerhetsvurderinger; som hvilken praksis og hvilke vurderinger barneverntjenesten gjør når det gjelder sperret adresse, trygghetsplaner og andre nødvendige tiltak for å ivareta barnets sikkerhet. Ifølge Bidonde og Menseses (2017) har vi fortsatt lite kunnskap om virkningsfulle tiltak for barn som har vært utsatt for vold.

Vi finner flere publikasjoner som inneholder beskrivelser av tiltak som andre deler av hjelpeapparatet bruker i arbeid med barn som er utsatt for vold og overgrep, som ulike typer terapi i barne- og ungdomspsykiatrien. Her fokuserer vi på metode og tiltak som blir brukt enten med barnevernet som hovedaktør, eller som samarbeidspartner med andre instanser.

5.4.1. Tiltak i barneverntjenesten

Et av de få konkrete tiltakene vi finner nevnt som barneverntjenesten anvender i saker som omhandler vold, er tilsyn i hjemmet. Helsetilsynet (2019 s.53) finner at dette ofte blir brukt som en sikkerhetsventil for barnet ved alvorlig bekymring for vold. Barnevernvakt er en samarbeidsinstans som ofte brukes i dette tiltaket (s.53). Dette kan ses i lys av det Dahle og Hennem (2008, s.9) finner at saksbehandlere vektlegger som god praksis i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep; nemlig at man er på vakt når det gjelder "mulighet for at vold mot mor og/eller barn kan blusse opp igjen, eller at seksuelle overgrep ikke opphører. God praksis innebærer dermed også bruk av makt om nødvendig".

Et tiltak som barneverntjenester i Bufetats region øst har prøvd ut gjennom et pilotprosjekt, er familieråd i volds- og høykonfliktsaker (Bufdir og Sentio research 2017). Dette har vært gjennomført i saker hvor barnet enten har vært vitne til vold, og/eller vært direkte utsatt for vold. Disse familierådene skiller seg ikke i stor grad fra ordinære familieråd, bortsett fra bekymringstema, risikovurderinger som må gjøres og eventuelle sikkerhetstiltak som må iverksettes. I tillegg har saksbehandler en mer aktiv rolle enn i ordinære familieråd. Evalueringen av pilotprosjektet viser flere positive effekter: De involverte partene får muligheten til å eie sine problemer; nettverket får høre hvordan barnevernet jobber og oppdateres på saken, og de får informasjon om voldens skadevirkninger. Videre får barneverntjenesten mulighet til å bli kjent med familien og nettverket, som kan være nyttig kunnskap med tanke på å vurdere potensielle omsorgspersoner for barnet. Det trekkes også frem at barnet opplever å bli sett og tatt på alvor. Dette fordrer imidlertid at familien og nettverket er motiverte og samarbeidsvillige, og har fokus på barnets beste. Det er også viktig at familierådskoordinator forbereder nettverket godt på forhånd, at problemstillingene som behandles er konkrete og tydelige, og at handlingsplanen som blir laget i familierådet er detaljert og spesifikk. Barnet, som i utgangspunktet skal være med, men har mulighet til å sitte i et annet rom, må skjermes fra konflikter, og bør ha med seg en støtteperson. Alle informantene som ble intervjuet (deriblant 17 saksbehandlere i barnevernet som hadde deltatt i slike familieråd) mente at dette var et tiltak som var positivt, og som burde videreføres. Det ble fremhevet behov for samarbeid med politiet, når det gjaldt å nyttiggjøre seg deres kompetanse om vold og sikkerhet.

5.4.2 Tverrfaglige tiltak

5.4.2.1 Konsultasjonsteam

Nordanger mfl. (2012) har gjennomført en gjennomgang av registreringsskjema for saker som blir drøftet i konsultasjonsteamene for vold og overgrep på Vestlandet. Konsultasjonsteamene er et lavterskeltilbud hvor fagfolk i spekteret av tjenester som har med barn å gjøre kan henvende seg ved bekymring for at et barn utsettes for vold eller seksuelle overgrep. Konsultasjonsteamet består av en tverrfaglig og tverretattlig gruppe fagpersoner med kompetanse på slike spørsmål. Rådsøker vil kunne legge frem sin mistanke i anonymisert form, og få råd og veiledning om hvordan en best kan gå videre med saken. Teamene er sammensatt av representanter fra tjenester som barnevern, kommunehelsetjeneste, PPT, BUP, familievern, politi, med flere. De fleste teamene har vært koordinert av den kommunale barnevernstjenesten, siden de oftere enn andre har eller får en aktiv rolle i sakene. Teamene møtes jevnlig, som oftest én gang per måned, men kan også ha ekstraordinære møter ved akutt innkalling.

RVTS Vest, som har initiert flere konsultasjonsteam på Vestlandet, har som regel deltatt i

konsultasjonsteamene det første året, som veileder og støttespiller. Målsettingen med oppbygningen av konsultasjonsteamene er å bidra til økt avdekking og forebygging av vold og overgrep mot barn og unge, samt å øke kompetansen vedrørende vold og overgrep på lokalt nivå. I løpet av 2010 var barneverntjenesten representert i teamet i hele 97,4 prosent av sakene som ble drøftet. Barnevernet meldte i 2010 inn 30,4 prosent av sakene som ble drøftet i teamene, og var med det også den hyppigste brukeren.

I undersøkelsen finner Nordanger mfl. (2012) at det vanligste rådet konsultasjonsteamene gir de rådsøkende tjenestene, er å gå tilbake til barnet for å ha en avdekkende samtale med henblikk på å få utfyllende informasjon om hva barnet har opplevd. Dette hevder forfatterne må antas å reflektere at konsultasjonsteamene tjener sin tiltenkte funksjon og blir et forum hvor bekymring kan tas opp på et tidlig stadium. I arbeidet med NOU 2017:12, er fagpersoner som har erfaring med saker som omhandler vold og overgrep mot barn intervjuet. De som hadde benyttet seg av konsultasjonsteam opplevde det å kunne rådføre seg med noen i vanskelige saker som nyttig. Samtidig kom det frem at flere hadde unnlatt å gjøre dette, da de var usikre på lovligheten i informasjonsdelingen. Det ble hevdet at reglene knyttet til taushetsplikt og deling av informasjon tolkes forskjellig innad i tjenestene og i ulike sektorer. Dette skaper utfordringer for tjenestene som må samarbeide (s. 56).

Tonheim, Danielsen og Jakobsen (2019) har gjennomført en evaluering av tverrfaglige konsultasjonsteam knyttet til saker med mistanke om vold eller overgrep mot barn. Sett i forhold til det omfanget man frykter at vold og overgrep mot barn og unge har i Norge, konkluderer evalueringen med at konsultasjonsteamene per i dag, i liten grad fungerer avdekkende. Denne konklusjonen baseres på flere funn. For det første eksisterer det et fåtall team på landsbasis, og det er store variasjoner i den geografiske utbredelsen av teamene. For det andre har de fleste eksisterende team et svært begrenset antall saker i året. For det tredje dreier en relativt stor andel av konsultasjonssakene seg om komplekse og gjerne langvarige saker hvor det tidligere har vært vold og overgrepssproblematikk. Årsaken til kontakt med teamet handler da ofte om at tjenesten som 'sitter med' saken har gått seg fast, og trenger hjelp til å komme videre. Vanligvis er det barneverntjenesten som er rådsøker i denne typen saker. For det fjerde, finner vi at noen saker synes å være så opplagte at den tverrfaglige konsultasjonen bare blir en bekreftelse på det rådsøker allerede vet, nemlig at saken må meldes til barnevernet eller politi. I slike saker kan en konsultasjon i teamene bli en forsinkelse som kan medføre at ansatte bryter melde- og avvergeplikten og at barn får hjelp uker eller måneder senere enn nødvendig.

Samtidig viser evalueringen at konsultasjonsteamene utvilsomt svarer til et behov for støtte, tverrfaglige vurderinger og et eksternt blikk på veien videre når yrkesutøvere opplever bekymring eller strever i saker der barn og unge potensielt er utsatt for vold eller overgrep. Således har de en viktig funksjon i å hjelpe yrkesutøvere med vanskelige og alvorlige saker. Rådsøkere, som hovedsakelig kommer fra barnehager, skoler og barnevern, gir uttrykk for at de er svært fornøyde med sin erfaring med konsultasjonsteam og at bekreftelsen og rådene de får, er en god hjelp. Noen ganger gir teamene rådsøkere trygghet til å ta saken videre til barnevernet eller politi. En konsultasjon kan dermed være essensiell i forhold til at enkeltsaker blir avdekket og kan bidra til gode løsninger for barn og unge (s. 2-3).

5.4.2.2 TVERS: tverrfaglig tiltak for barn utsatt for seksuelle overgrep

Søftestad mfl. (2006) presenterer i en fagartikkel et tilbud spesielt tilrettelagt for familier hvor det har foregått seksuelle overgrep mot barn og/eller der barn har begått overgrep mot andre barn, som kalles TVERS. Dette tiltaket er fortsatt i drift, og er et tverretattlig tilbud som består av tre terapeuter fra barne- og ungdomspsykiatrien, voksenpsykiatrien og familiekontoret. Det praktiseres en integrert tilnærming hvor behandling og barnevernarbeid er nært knyttet sammen, og det er en forutsetning at en kommunal barnevernarbeider deltar i TVERS-teamet under behandlingen av den familien de har henvist. Dette innebærer at all informasjon er tilgjengelig for familien, barnevernet og terapeutene.

Målet er at mønsteret med fortielse og taushet brytes, og å hjelpe familien til større åpenhet om overgrepserfaringer, grenseoverskridelser og seksualitet.

Åpenheten praktiseres og gjennomsyres alle deler av behandlingen. For det første får terapeutene innsyn i barnevernets kunnskap om og kjennskap til familien, til barnevernets dokumenter i saken, samt til legeundersøkelser, politirapporter og dommeravhør. For det andre bidrar barnevernets deltakelse til at informasjon i og mellom samtalene kan tilflytte alle involverte direkte.

Arbeidet er preget av: 1) prinsippet om åpenhet om overgrepene, både innad i familien og mellom familien og fagfolk, slik at overgrepene kan bli en psykologisk realitet for alle berørte personer; 2) verdien av å behandle familien samlet, for å endre destruktive familiemønstre og bearbeide samspill og relasjoner; 3) en tilnærming der barnevernets kontroll og hjelp knyttes til den terapeutiske prosessen i behandlingen. Overordnet målsetting for arbeidet er: å hindre nye overgrep; å hjelpe hele familien til å bearbeide overgrepserfaringene; å finne samværsformer som tar vare på hvert enkelt familiemedlem.

Ved henvisningen presenterer barnevernet de tema som de ønsker at TVERS skal arbeide med. Teamet er også fleksible i forhold til familiemedlemmenes behov. Dette innebærer at terapeutene har to hovedoppdragsgivere: barnevernet og familien. ABUP (avdeling for barn og unges psykiske helse, Kristiansand) har administrativt og faglig ansvar, og barna blir registrert som klienter i ABUP-systemet. Fordi henvisning skjer fra barneverntjenesten skal det foreligge et vedtak fra barneverntjenesten på tiltaket.

Med barnevernets informasjon og rapporter som utgangspunkt, kommer man raskt til sentrale behandlingstema. Et hovedtema i TVERS-behandlingene har vært «virkeliggjøring» av overgrepshistorien. Det har vist seg at konkrete forhold i forbindelse med overgrepene sjelden er snakket om i familien, og heller ikke mellom familie og barnevern. Erfaring tilsier også at selv om overgrepene har blitt «virkeliggjort» for familien, er det vanskelig for de fleste å holde fast ved overgrepshistorien over tid. Noen barn blir heller ikke trodd på sine fortellinger om overgrep. Fordi historien ikke er et tema i familien, faller familien ofte inn i samme mønster som tidligere, det vil si i et atferds- og relasjonsmønster som kan åpne for nye overgrep. Familiesamtaler i TVERS kan bidra til å støtte barnet i dets virkelighetsforståelse. I forbindelse med samtaler om seksuelle overgrep avdekkes ofte en rekke andre forhold som preger familiens samliv. De fleste familiene som henvises til TVERS har multiproblematikk og trenger omfattende tiltak som økonomisk bistand, hjelpetiltak i hjemmet eller veiledning på foreldrefunksjon. Overgrepshendelsene i familier med incest anses som deler av et større forstyrret relasjonsmønster, og flere sider ved relasjoner og kontekst har betydning for bearbeiding og nyorientering. Et bredere fokus gir dermed større mulighet for at tilstrekkelig endring kan finne sted. De tre siste årene har TVERS i større grad enn tidligere tatt konsekvensen av at arbeidet ofte foregår i multiproblemfamilier. Tilnærmingen har endret seg, ved at terapeutene har samarbeidet tett med barnevernet, tatt initiativ til iverksetting av hjelpetiltak og brukt miljøterapeutiske intervensjoner.

Barnevernets hovedoppgave i tiltaket er å sikre barnet mot nye overgrep, og saksbehandler fra den kommunale barneverntjenesten utøver kontrollfunksjonene ved å delta i behandlingen uten å ha terapeutisk ansvar. Formålet med barnevernets medvirkning i behandlingen er at saksbehandler kan få:

- utvidet kunnskap om og kjennskap til barnet og familien, noe som kan danne grunnlag for videre arbeid med familien mellom/utenfor behandlingene og etter at behandlingen er avsluttet.
- bredere grunnlag for å vurdere om tiltakene de har iverksatt virker etter hensikten
- økt kunnskap om seksuelle overgrep mot barn.

- praktisk erfaring i terapeutisk intervensjon, spesielt i samtaler om tabuiserte tema.
- barnevernets deltakelse kan bidra til at terapeutene kommer raskere til behandlingstema ved at barnevernet bringer inn informasjon om de seksuelle overgrepene.
- terapeutene blir orientert om hva som skjer i familien mellom behandlingstidene, slik at dette kan integreres i behandlingen.
- barnevernet støtter opp om behandlingen, og motiverer familien for deltakelse.

Elementer fra systemisk familierapi dominerer tilnærmingen og er terapeutenes felles referanseramme. Elementer fra strukturell og strategisk familierapi benyttes for å klargjøre nødvendigheten av tydelige grenser mellom foreldre og barn.

Et godt familiesamarbeid er svært viktig i de tilfeller hvor barnet får terapeutisk behandling (Cohen, Berliner, & Mannarino 2000; Elliott & Carnes 2001 sitert i Øverland, mfl. 2010). I saker hvor barnevernet er involvert kan det imidlertid være en utfordring å få til en god involvering av, og samarbeid med foreldre (Øverland, Braarud, & Voss 2010). Når barn henvises til behandling kan det være et godt grep at barnevernet undersøker i hvilken grad foreldre kan være en støtte for barnet, og om man finner at foreldrestøtten er lav kan barnevernet gå inn med kompensatoriske tiltak, eksempelvis en miljøarbeider i hjemmet med spesielt fokus på barnets behandling, transport til og fra behandling, støttekontakt eller lignende (Øverland et al., 2010).

5.4.2.3 Prosjekt November

Et annet prosjekt som er basert på tverrfaglig samarbeid, er Prosjekt November, som er «en samarbeidsmodell i saker om vold i nære relasjoner» (Bredal 2019, s. 7). Prosjektet var en utprøving av en samarbeidsmodell fra Sverige. Formålet er at politiet og øvrig tjenesteapparat gir bedre bistand og oppfølging til utsatte for vold i nære relasjoner og deres pårørende, gjennom bedre samarbeid mellom politi og øvrig tjenesteapparat. Dette skal redusere belastningen for utsatte og pårørende, gi bedre sikkerhet, og bidra til å redusere risiko for nye voldshandlinger. Tiltaket ligger på Stovner politistasjon, og består av et tverrfaglig team med politi/familievoldsanalytikere, psykolog, og sosialfaglig personell. Det er «utviklet en tverrfaglig arbeidsmodell med tett kobling mellom politisjere beskyttelsestiltak, praktisk bistand og psykososial oppfølging» (s. 8). Prosjektet har en samarbeidsavtale med barneverntjenesten på Nordstrand, og sammen gjennomgår og drøfter de aktuelle saker. Det er også satt i gang et utviklingsarbeid i samarbeid med Grorud barneverntjeneste om risikovurdering i saker om vold mot barn, gjennom utprøving av risikovurderingsverktøyet CARE (Child Abuse Risk Evaluation), som brukes når politiet gir

beslutningsstøtte til barneverntjenesten. Prosjektet ble videreført etter prosjektperioden (Bredal 2019).

5.4.2.4 Familievold, forsoning og forebygging

På bakgrunn av regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011, ble pilotprosjektet «Familievold, forsoning og forebygging» startet opp i januar 2008, med konfliktrådet i Sør-Trøndelag som prosjektansvarlig. Prosjektet foregikk til 2011, og er evaluert av Elvegård, Frigstad og Thorsgård (2011). Konfliktrådet får tilsendt saker som omhandler familievold fra politi og kritesenter, og deltakelse i prosjektet er basert på frivillighet. Familievoldssaker skal i utgangspunktet håndteres av to meglere, en mann og en kvinne. Vervet som meglere i konfliktrådet er frivillig og personer som har fylt 18 år kan oppnevnes som meglere. Det kreves altså ingen utdanning knyttet til problematikken. Dette problematiseres av flere av informantene (fagfolk fra ulike instanser som samarbeider med konfliktrådet i prosjektet). Tre målsetninger for prosjektet er: 1) Lage rutiner for godt tverretattlig samarbeid ved å gi informasjon til involverte etater rundt den enkelte familie, involvere etater rundt familien ved behov og avdekke dilemmaer/problemstillinger rundt et tverretattlig samarbeid. 2) Fokus på barn i familievoldssaker ved å gi tilretteleggere kunnskap om de «usynlige barna», varsle og/eller involvere barnevernet når familien har barn, samt gjøre barnet til selvstendig part med eget saksnummer. 3) Innføring av «restorative justice» som metode i familievoldssaker ved å legge til rette for dialog mellom offer og gjerningsperson, få i stand en avtale mellom offer og gjerningsperson som gjør relasjonen mellom partene forutsigbar, og involvere familiens nettverk der dette er hensiktsmessig.

Barnevernet fremtrer som den mest sentrale instans i det tverretattlige samarbeidet rundt familievold. Ved positive erfaringer med samarbeid om familievoldssaker vektlegges god informasjonsflyt fra tilretteleggere, trygg håndtering av sakene og godt planlagte møter der barnevern ble forberedt i forkant. Samtidig stiller enkelte seg spørsmål om roller og ansvarsfordeling i forhold til oppfølgingen av barna og om mangel på et koordinert ansvar kan medføre at instansene hviler på hverandre når flere er inne i saken. Flere av informantene uttrykte også skepsis knyttet til en slik type megling i saker med familievold, i hovedsak på grunn av det ofte skjeve maktforholdet mellom partene, og faren for at volden opprettholdes. Elvegård og Paulsen (2013, s. 10) hevder at man bør være tilbakeholden med å bruke konfliktråd i de mest alvorlige familievoldssakene. Barnevernet blir kritisk omtalt i samarbeidet rundt noen av familievoldssakene, på grunnlag av manglende intervensjon overfor barna (Elvegård mfl. 2011).

5.4.3 «Den dialogiske samtalen»

Flere av kommunene som omfattes av Gaares (2016) undersøkelse forsøker å benytte en saksbehandler med utdanning i «Den Dialogiske Samtalemetoden» (DCM), også kalt «Barnesamtalen», i samtale med barnet om vold og overgrep. Dette er en metode som er utviklet på bakgrunn av kunnskap om problemer barn har med å avsløre vanskelige hendelser. Metoden ligger til grunn for avhørsmetodene som politiet benytter, og er videreutviklet for å passe til samtaler med barn i barnevernet (Langballe 2011). Denne metoden gjennomføres nå (siden 2012) som et kompetansehevingsprogram for barnevernet. En stor andel kommuner over hele landet har ansatte som har deltatt.

Langballe, Gamst og Jacobsen (2010) har gjennomført intervju med 12 barnevernsarbeidere som har gjennomført kurs i «Barnesamtalen» samt analyser av samtaler som er gjennomført med barn. Resultatene viser blant annet at denne metoden frembringer mer kvalitativ informasjon fra barna enn vanlig praksis har gjort, og at barnevernskonsulentene i høy grad erfarer at det er nyttig å ha fått et verktøy for samtaler med barn når barnets omsorgssituasjon skal undersøkes, og når igangsatte tiltak skal følges opp. Det er enighet blant alle informantene om at samtalemetodikken i rendyrket form egner seg godt i utredningsfasen i barnevernarbeidet, i det de omtaler som avdekkingsamtaler. Metodens inndeling i faser, med en innledende fase hvor man bruker tid på å motivere barnet til samtalen, gi oversikt og struktur og avklarer den voksnes rolle, vurderes som nødvendige og meningsfulle, da man ofte ikke kjenner barnet i særlig grad (s. 60).

Flere av de politiansatte som ble intervjuet i Vorland og Skjørtens (2017) undersøkelse om samarbeidet mellom politi og barnevern i akutte situasjoner som omhandler vold og alvorlig omsorgssvikt, var kritiske til barneverntjenestens bruk av «Barnesamtalen» som metode når de samtaler med barn om krenkelser og voldshendelser. Det er den samme metoden politiet systematisk benytter i tilrettede avhør av barn. Denne metoden har et sterkt fokus på teknikker og ferdigheter rettet mot å etablere kontakt og vinne barnets tillit. Det legges vekt på at det ikke skal stilles ledende spørsmål, men at barna fritt og åpent kan fortelle om kritiske og traumatiske hendelser de har vært en del av. Målet er å skaffe til veie informasjon om barnets egne følelser og erfaringer. I barnevernet benyttes barnesamtalen som et verktøy for å undersøke og sikre at barnets situasjon blir hentet frem og barna lyttes til i alle ledd av saksbehandlingen. Flere av politiinformantene er sterkt kritiske til at barnevernet benytter en samtalemetodikke som er mer eller mindre identisk med den metoden de selv benytter i avhør av barn. Det fremkommer også kritikk av måten barneverntjenestene bruker denne samtalemetodikken på. Politiet har en formening om at barnevernet går for fort og for detaljert til verks om de

enkelte voldshendelsene. I tillegg kan barnesamtalenes spesielle spørreformuleringer være gjenkjennelige for barna når de skal svare på lignende spørsmål hos politiet. Slike forhold kan forsterke barnets reservasjon mot å snakke med dem.

5.4.4 Klemetsrudmodellen

Tidligere i kapittelet har vi vist til hvordan barneverntjenesten konkret jobber med voldssaker på grunnlag av Klemetsrudmodellen, eller lignende rutiner. Nå rettes fokus på hvilke erfaringer barneverntjenesten har, og deretter hvordan politiet erfarer barneverntjenestens bruk av denne modellen i saker hvor barnevernet og politiet samarbeider.

Vega (2019) har i sin masteroppgave gjennomført en evaluering av klemetsrudmodellen. Analysen har vist at Klemetsrudmodellen er sentrert rundt barnets fortelling og barnets sikkerhet, noe som bidrar til å ivareta et tydelig barneperspektiv også i møte med foreldrene. Analysen har imidlertid også vist at de skjulte aktivitetene og den konfronterende fremgangsmåten i modellen har betydelige omkostninger for relasjonsetableringen med foreldrene som kan forringe det videre arbeidet i familien. Dette er et av flere dilemmaer der den barnevernansatte må vurdere hvilket hensyn som skal veie tyngst med de konsekvensene det innebærer. Det ser også ut til at de barnevernansatte er usikre på hvorvidt det er riktig å bruke en så inngripende modell i flere av voldssakene de håndterer. Dette kan ifølge Vega peke mot et behov for økt kompetanse i differensiering av voldssaker i barneverntjenesten slik at man i større grad sikrer «mildeste effektive inngrep».

Alle informantene har vektlagt betydningen av å snakke med barnet først. Ifølge informanter handler det om at det er barnets fortelling som blir toneangivende for barneverntjenestens videre tilnærming til saken. Flere av informantene beskriver møtet med barnet som betydningsfullt. Samtalen med barnet gjør inntrykk og beveger den barnevernansatte. Det fremstår som viktig for informantene å bære med seg barnets perspektiv og formidle dette på en troverdig og levende måte. Informantene uttrykker at de opplever samtalen med foreldrene som spesielt krevende når bekymringen dreier seg om vold mot barnet. Flere fremhever at fremgangsmåten i Klemetsrudmodellen oppleves som svært problematisk for kontaktetableringen med foreldrene. Noen av informantene gir uttrykk for at Klemetsrudmodellen som inngripen overfor foreldrene oppleves som mer legitim dersom barnets uttalelser taler for at barnet kan ha et beskyttelsesbehov. Når barnets uttalelser ikke signaliserer dette, eller barnets uttalelser uteblir, kan fremgangsmåten bli vanskelig å forsvare både for foreldrene og kanskje også for en selv. Flere av informantene gir uttrykk for et ambivalent forhold til å snakke med barnet uten at foreldrene får kjennskap

til det, samtidig som de fremhever betydningen av å snakke med barnet uten påvirkning fra foreldrene. Det blir tydelig at en slik fremgangsmåte ikke er uten konsekvenser for det videre samarbeidet med foreldrene, da den kan oppleves som skremmende, og i noen tilfeller fungerer som en aktiv komponent i å bryte ned tilliten mellom barneverntjenesten og foreldrene, og vanskeliggjør prosessen med å komme i posisjon til å hjelpe. Metoden oppleves også som at den kan bidra til å forsterke negative antakelser om barneverntjenestens arbeid. Flere uttrykker et ønske om åpenhet omkring barneverntjenestens arbeid i møte med foreldrene.

Flere av informantene gir uttrykk for at de kan få sterke reaksjoner fra foreldrene når de kommuniserer barnets uttalelser. Den mest omtalte responsen fra foreldrene er at den barnevernsansatte blir møtt med benektelse. Flere av informantene gir uttrykk for at samtalen med foreldrene preges av foreldrenes behov for å forsvare seg og at man havner i en kamp om sannheten. Videre opplever flere av informantene foreldrenes manglende erkjennelse som vanskelig å forholde seg til. Dersom en bekymringsmelding er diffus, og barnets uttalelser er uklare, oppleves det som spesielt vanskelig å gå inn i samtalen med foreldrene.

Informantene uttrykker at avveiningene mellom barnets og foreldrenes fortellinger er en svært viktig del av det å jobbe med Klemetsrudmodellen. Dilemmaet mellom rollen som talerør for barnet og det å fremstå som en hjelper for foreldrene fremkommer tydelig i dette scenariet. De vektlegger at det blir en drakamp mellom perspektiver, og flere uttrykker en uro for at foreldrenes sterke reaksjoner og fortvilelse farger barnevernsansatte i en slik grad at de vil kunne bli tilbøyelige til å distansere seg fra barnets opplevelse. Denne bekymringen som informantene i ulik grad trekker frem, er særlig knyttet til de situasjoner der barnets og foreldrenes fortellinger avviker fra hverandre. Flere av informantene argumenterer for å vise ydmykhet og undring i møte med foreldres forsvar, og en oppfatning om at foreldrenes forsvar må sees i den sammenheng det oppstår i. Informantene er i denne sammenheng særlig opptatte av at foreldrene skal ha et eierskap til problematikken.

Arnesen og Disen (2008) presiserer betydningen av å gi familien rask hjelp etter gjennomføringen av Klemetsrudmodellen. De påpeker at krisesituasjonen som familien befinner seg i når volden har blitt kjent, gir en unik mulighet til å nå frem med hjelpetiltak. Studien påpeker at foreldrenes motivasjonen for å motta hjelp, kan være skjør og midlertidig. Flere av informantene opplever det derfor som vanskelig å motivere foreldre til å motta hjelp. Andre uttrykker bekymring for at foreldrene kan føle seg tvunget til å ta imot hjelp. Informanter opplever at «Klemetsrudmodellen vekker frykt i foreldre og at frykt oppleves som en dårlig drivkraft

for motivasjon til reell endring».

Vega (2019) hevder at Klemetsrudmodellens styrke ligger i designet om å holde fokus på det tabubelagte og det ubehagelige – noe som inngår som en viktig del av endringsprosessen. Gjennomføring av modellen krever imidlertid av den barnevernsansatte en særlig forståelse og toleranse for den motstand og fortvilelse som utløses i familien når det tabubelagte gjøres kjent. Slik flere har påpekt vil kontakt med barneverntjenesten innebære det offentlige innsyn i familien med følgende tap av kontroll for familien og er noe som må prosesseres før et endringsarbeid kan påbegynnes» s. 66. Informantene uttrykker også en bekymring for hva Klemetsrudmodellen «setter i gang» hos familien. De beskriver uroen de opplever av å ikke kunne ivareta barnet og familien godt nok etter en slik intervensjon. Modellen er ment for å redusere risiko for den voldsutsatte, men strekker seg ikke utover denne ene dagen, da modellen munner ut i en ordinær undersøkelse allerede på dag to.

Ifølge Vega (2019) er det særlig de relasjonelle dimensjonene av kontakten med familiene som ser ut til å prege informantenes opplevelse av å bruke modellen. Den strukturelle makten den barnevernsansatte har tilgang til blir i større grad synliggjort ved blant annet at samtale med barnet blir gjennomført uten forvarsel til hverken barnet eller foreldrene, samt at foreldrene bes møte hos barneverntjenesten samme dag. Flere av informantene gir uttrykk for at de opplever arbeidsmodellen som svært inngripende overfor foreldre og at gjennomføring av modellen oppleves av flere som ubehagelig bruk av makt. Informantene oppfattes som splittet mellom behovet for å ivareta barnets sikkerhet og ubehaget for det de oppgir kan oppleves som et overtramp mot foreldrene.

Til tross for at informantene i stor grad har uttalt hvordan Klemetsrudmodellen oppleves som problematisk for foreldrene, har samtlige informanter gitt uttrykk for at modellens styrke ligger i hvordan den holder barnets perspektiv høyt, samt at den oppleves som ivaretagende med tanke på barnets sikkerhet.

Vega (2019, s.71) stiller også spørsmål ved hvorvidt man kan omtale «saker som omhandler vold mot barn» som en ensartet type saker og som det kan brukes en konkret tilnærming til. Videre blir spørsmålet hvorvidt Klemetsrudmodellen er riktig å bruke i *alle* voldssaker, eller om det bør være en større differensiering av voldssakene i barneverntjenesten. Vega understreker at vi trenger mer kunnskap om hvilken virkning Klemetsrudmodellen som intervensjon har på familiene; hvorvidt denne intervensjonen er treffsikker med tanke på ivaretagelse av barnets sikkerhet og hvorvidt modellen fremmer eller hemmer endringsarbeidet i saker som omhandler vold mot barn».

Vorland og Skjørten (2017) har intervjuet 25 barnevernsarbeidere (fra barnevernvakt og barneverntjenester) og 23 politiansatte om samarbeidet mellom politi og barnevern i akutte situasjoner som omhandler vold og alvorlig omsorgssvikt. Variasjoner av Klemetsrudmodellen ble benyttet ved de fleste av barneverntjenestene i denne undersøkelsen. Saksbehandlere opplyser at de som regel, men ikke alltid, informerer og involverer politiet når de foretar slike aksjoner. Enkelte i politiet formidler imidlertid i intervjuene at de reagerer negativt på bruken av denne metoden. Både fordi barneverntjenestene bruker en aksjonsform som har store likhetstrekk med politiets reaksjonsformer, men også ved at barnevernet samler hele familien til en felles samtale der foreldrene konfronteres med opplysninger og hendelser barnet har fortalt om. Sett med politiets blick blir barnets uttalelser og bevis lagt åpne for foreldrene før barnet er formelt avhørt av politiet. Politiets representanter uttrykker en oppgitthet over at saker kan «legges døde» fordi bevisene allerede er forelagt foreldrene. Ofte legges det et lokk over barnas uttalelser i samtaler med politiet og barnets historie forblir taus. Flere av politiinformantene mente imidlertid at det var uproblematisk at barneverntjenestene benytter Klemetsrudmodellen og «barnesamtalen» som metode i familievoldssaker, og så på barneverntjenestens verktøy som både naturlig og forståelig.

Et sentralt fokus i litteraturen er spørsmålet om foreldrene (voldsutøver) skal anmeldes eller ikke, og her trekkes blant annet frem at barnevernsarbeiderne i større grad enn tidligere vurderer fra sak til sak om det skal anmeldes. En opplevd konflikt mellom hensynet til barnet og endringsarbeid i familien og hensynet til beskyttelse mot og straff av gjerningspersonen blir trukket frem som dilemma. I mange saker blir det imidlertid vurdert at anmeldelse ikke er den beste løsningen for barnet.

5.5 Oppsummering

Litteraturen om barnevernets arbeid med vold og overgrep handler i stor grad om arbeid med melding og undersøkelse, med fokus på avdekking. Klemetsrudmodellen og Den dialogiske samtalen er sentrale når det gjelder dette temaet. Vi finner lite litteratur om hvordan barnevernet fokuserer på denne problematikken når barnet er plassert i fosterhjem/institusjon, eller når det gjelder hjelpetiltak. De tiltakene som beskrives er i hovedsak tverrfaglige tiltak hvor barnevernet er med som en samarbeidspartner, men hvor andre instanser er hovedaktør. Publikasjonene trekker frem flere sider ved barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid som utfordrende. Meldinger om vold og overgrep blir i noen tilfeller henlagt uten undersøkelse, og flere faktorer blir fremhevet som å ha innvirkning på valg om henleggelse, som størrelse på bydel eller kommune, samt hvem som er melder. Terskelen for henleggelse er også lavere når det gjelder familier med lav sosioøkonomisk status, og høyere for familier med innvandrerbakgrunn. Det fremheves at valget om videre undersøkelse av en melding om vold eller seksuelle overgrep virker vilkårlige, og det stilles spørsmålsteget ved hvorvidt barn og unge får en forsvarlig oppfølging.

6

Kapittel 6 Hva vet vi om betydningen av intern organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester?

Dette kapittelet omhandler barnevernets organisering, rammevilkår og samarbeid med andre tjenester. Problemstillinger her er: Hva vet vi om betydningen av intern organisering og eksterne rammevilkår for voldsarbeidet? Og hvilke utfordringer og anbefalinger fremheves i litteraturen når det gjelder disse spørsmålene?

6.1 Intern organisering

Når det gjelder barnevernets interne organisering viser litteraturen til flere faktorer som kan hindre eller fremme at saker som omhandler vold og seksuelle overgrep mot barn får en mest mulig effektiv og grundig saksgang til det beste for de involverte barna og deres familier. Det er fire aspekter ved den interne organisering som fremstår som mest sentrale, og det er betydningen av leders involvering, tidsressurser, mulighet for kompetanseheving og opplevelsen av den individuelle belastningen i arbeidet med denne typen saker.

I en masteroppgave basert på intervju med 8 barnevernsansatte, vektlegger informantene viktigheten av en tydelig og tilstedeværende leder for å håndtere saker som omhandler vold og seksuelle overgrep på en god måte (Maalen, 2015). Dette er fordi slike saker ofte er spesielt ressurskrevende og uforutsigbare, og informantene

uttrykker at dette er saker som frembringer sterke følelser hos dem, i tillegg til at vanskelige avgjørelser må fattes. Informantene opplever også at det er en utfordring å innhente informasjon fra barna, spesielt i saker som omhandler seksuelle overgrep, da dette er et mer abstrakt tema sammenlignet med utøvelsen av fysisk vold. Utfordringer med belastninger på barnevernansatte i voldssaker generelt kommer også klart frem av en annen masterstudie. Roberts (2014) viser til at arbeid med barn som opplever vold kan være frustrerende, og frembringe følelser av motløshet. Spesielt er en slik frustrasjon knyttet til motsetningen mellom å være i en rolle hvor barn skal ivaretas på best mulig måte, men at man samtidig må frembringe bevis hva gjelder barnets omsorgssituasjon (Roberts 2014).

Maalen (2015) viser til to hovedtema knyttet til leders rolle som bidrar til at barnevernsansatte blir mer sikre og effektive i sin måte å håndtere slike saker på, nemlig at leder er opptatt av, samt er en pådriver for kunnskapsutvikling, og at vedkommende er direkte involvert i denne typen saker. Hva gjelder kunnskapsutvikling fremheves det som viktig for de ansattes trygghet og effektivitet at man har etablert spesifikke fremgangsmåter (f.eks. Klemetsrudmodellen) for håndtering av voldssaker, samt at man jobber aktivt med å implementere ny kunnskap

som ansatte tilegner seg gjennom kurs/videreutdanninger i eksisterende rutiner. Behovet for en leder som er direkte involvert i sakene og tilstede handler om at vedkommende har det øverste ansvaret i slike saker, og viktige avgjørelser kan da tas i fellesskap, så man slipper å stå alene. Videre kan leder fordele ressurser og bidra til å styre saksgangen, og det påpekes at planmessighet i arbeidet også legger til rette for gode rutiner og implementering av ny fagkunnskap (Maalen 2015).

I en bok om barnevernets arbeid med familievold er det også skissert utfordringer med familievoldssaker hva gjelder spesifiserte rutiner vs. individuelt tilpasset praksis (Heltne 2011). Forfatteren hevder at det er en utfordring om hjelpeprosesser i voldssaker blir lite systematisert, og uten rutiner. Heltne vektlegger betydningen av at rutiner tilpasses situasjonen, og at man organiserer arbeidet med vold internt i tjenesten, slik at sikkerhetsarbeid integreres i hjelpearbeidet. Det innebærer bl.a. at man raskt kommer i kontakt med familien, vurderer alvorlighetsgrad og risiko, og at man forstår benekting og bagatellisering uten å gi opp. Det anbefales også å implementere samtaleformer som kan redusere behovet for benekting (eks. Klemetsrudmodellen). Videre påpekes betydningen av at arbeidet med vold er tydelig forankret i ledelsen.

Hva gjelder ressurser og tid brukt på arbeidet i barnevernet fremkommer det også av en masteroppgave basert på fire intervju av barnevernsarbeidere at man ofte føler seg presset på tid i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep, og man er redd for at fokus på tidsfrister og press på å ta vanskelig avgjørelser fører til at man kan sette barn i fare (Dirks 2012). Videre fremkommer det at dårlig tid til barnesamtaler kan føre til at man ikke fremskaffer nok detaljer om barnets situasjon (Dirks 2012).

Nok ressurser til kompetanseutvikling er også trukket frem som et sentralt tema for den interne organiseringen i barnevernet i forbindelse med vold- og overgrepssaker, og spesielt gjelder det kompetanse på å samtale med barn. I en masteroppgave basert på intervjuer av barnevernskonsulenter og politiet fremkommer det at barnevernskonsulenter ikke opplever å få nødvendig opplæring eller nok ressurser til å heve sin faglige kompetanse når det gjelder samtaler med barn som er utsatt for vold og seksuelle overgrep. Informanter fra politiet i samme undersøkelse uttrykker at det hadde vært en fordel at også ansatte i barnevern hadde kompetanse i å gjennomføre tilrettelagte avhør slik at nødvendige samtaler blir utført innen lovpålagte frister. Ved å gi ressurser til lik kompetanseheving på tvers av etater, vil man ifølge informantene også sikre lik kvalitet ved alle avhør (Ekra 2017).

Barnevernskonsulenter som arbeider med vold og overgrep finner dette arbeidet svært belastende. Ikke bare er dette komplekse og uoversiktlige saker, men i en studie rapporteres utfordringen med å være vitne til at barn lider, samtidig som man ikke klarer å fremskaffe nok dokumentasjon for omsorgssituasjonen til et eventuelt fremlegg til Fylkesnemnda (Roberts 2014). Frustrasjon og motløshet når man står fast i slike saker er noe som rapporteres blant barnevernskonsulenter. Det beskrives som belastende om f.eks. et barn må vente i flere måneder for avhør på Barnehuset, og der man ser at barnet reagerer negativt på å måtte gjennomføre samvær (Roberts 2014). Talsethagen (2005), som har gjennomført intervju med barnevernsansatte, finner også at incestsaker oppleves som mer skremmende, provoserende og vanskelige enn andre saker, og at de skaper redsel og usikkerhet. Det uttrykkes også at flere opplever å mangle støtte, veiledning, kunnskap og mulighet til kompetanseheving, og i noen tilfeller motarbeidet av kollegaer og ledelse når det gjaldt å gå videre med en incestsak. Ifølge Søftestad (2003) opplever barnevernsarbeidere det som spesielt utfordrende å jobbe med saker som omhandler seksuelle overgrep, og at faglig og personlig støtte fra kollegaer har vært avgjørende for at de over tid greier å håndtere å jobbe med disse sakene.

Barnevernstjenester er ulikt organisert, når det gjelder generalist- eller spesialistorganisering, og ulike teamorganiseringer. Dette kan ha betydning for barneverntjenestens praksis. Blant annet finner Christiansen m.fl (2019) at tjenester med generalistorganisering i større grad henlegger meldinger knyttet til familiekonflikter og foreldres psykiske vansker. Vi har imidlertid ikke funnet noen studier som omtaler betydning av organisering av tjenesten når det gjelder saker om vold og overgrep. Dette er noe vi ser behov for. Flere av undersøkelsene vi har gjennomgått vektlegger betydningen av at leder er tilstede og involvert i disse sakene. Vi finner imidlertid ingen studier som ser på hvilken betydning organisering av ledernivå i tjenestene har for dette arbeidet.

6.2 Samarbeid med andre tjenester

Flere av de gjennomgåtte publikasjonene tematiserer betydningen av tverrfaglig samarbeid i arbeidet med vold og overgrep. Poli og barnehus er de mest omtalte samarbeidspartnerne. Dahle og Hennum (2008, s.9) fremhever også at god praksis i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep fordrer samarbeid med andre instanser. Særlig må barneverntjenesten forholde seg til politiet og til straffeloven. Samarbeid med politiet gir i mange saker barneverntjenesten den nødvendige autoritet for å kunne gjennomføre arbeidet sitt. God praksis innebærer å være tydelig på at et tiltak fra barneverntjenesten ikke er en erstatning for en eventuell dom i saken. Videre innebærer god praksis å kunne vurdere når barneverntjenesten må ta hensyn til faglige vurderinger

eller gi avkall på dem i møte med påtalemyndigheter. I noen saker vil for eksempel terapeutiske hensyn veie tyngre enn en underretning om et straffbart eller mulig straffbart forhold.

En artikkel basert på intervju av 19 informanter ansatt i barnevern, krisesenter, barnehus og familievern viser at informantene opplever at samarbeid mellom tjenestene kan bidra til å sikre familiene et mer helhetlig hjelpe-tilbud, men at det kan oppstå utfordringer når kontrollinstanser som politi og straffeapparat kobles på (Bakketeig, Dullum, & Stefansen 2019). Studien viser at samarbeid om saker som omhandler vold i nære relasjoner har vært i endring; fra å ha et mer tydelig skille mellom hjelp og kontroll, til at dette skillet er visket ut. Forfatterne kaller dette en «hybridisering av hjelpetjenestene». Med dette menes at tjenester med et primært hjelpe- og omsorgsmandat har blitt mer kontrollorienterte, f.eks. med standard prosedyre å anmelde alle saker som involverer vold, mens det samtidig har blitt et større fokus på hjelp i kontrollapparatet. Et eksempel på det er opprettelsen av barnehusene med en hensikt å sikre en mer barnevennlig rettshåndhevelse. Fordelen med en slik hybridisering kan bidra til at arbeidet med saker som omhandler vold og overgrep blir mer målrettet og effektiv, men en utydeliggjøring av de ulike tjenesters rolle kan også bidra til at brukerne blir mer usikre, og en frykt for å bli meldt til politi eller barnevern kan bidra til at vold forblir mer skjult (Bakketeig mfl. 2019).

I en masteroppgave basert på 8 intervju med ansatte i politi, barnevern og barnevernvakt om samarbeid mellom politi og barnevern i saker om vold mot barn i nære relasjoner, viser også resultatene at en manglende problemforståelse av den annen parts mandat kan skape utfordringer for samarbeidet (Jakobsen 2018). Politiet på sin side rapporterer at barnevernet i noen tilfeller starter med undersøkelser uten å involvere politiet, samt akutt plasserer barn, noe som skaper utfordringer for politiets etterforskning. Barnevernet på sin side opplever at de ofte får beskjed om tilrettelagte avhør kort tid i forveien, noe som er utfordrende rent praktisk, også med tanke på avstand til barnehusene. Ansatte i barnevernet rapporterer at de i tillegg kan føle seg hindret i å igangsette sosialfaglige tiltak, da de må vente på at politiet gjør ferdig sitt arbeid. At politiets arbeid med en sak oppleves å ta for lang tid fremheves også i en annen studie å være til hinder for å igangsette barnevernfaglige tiltak med en gang, og det uttrykkes også at det i noen tilfeller fører til at frister som barnevernet har etter barnevernloven blir brutt (Ekra 2017). Manglende kapasitet på barnehusene til å gjennomføre tilrettelagte avhør oppleves også å virke begrensende på en effektiv saksgang. Likevel opplever informantene at med opprettelsen av barnehusene har det tverrfaglige samarbeidet blitt bedret, gjennom at barnevern og politi har blitt mer opplyst om hverandres roller, oppgaver og ansvarsområder (Jakobsen 2018).

En utfordring som fremheves i litteraturen er at barnevern og politi/påtalemyndighet har ulike lowverk man forholder seg til i sitt arbeid. Mens barnevernet i all hovedsak skal handle ut ifra barnets beste, handler politi og påtalemyndigheter ut ifra straffeprosessuelle prinsipper i etterforskning av en mulig straffesak. Slike motsetninger kan skape utfordringer for det barnevernsfaglige arbeidet hvor man har mest fokus på hva som er barnets beste. I tillegg til forskjeller i hvilke lowverk som samarbeidende tjenester primært forholder seg til, peker Oppedal (2008) på en potensiell utfordring med at dommere i barnefordelingssaker ikke har en plikt til å opplyse barnevernet om saker som omhandler vold og seksuelle overgrep. Oppedal påpeker at det kan innhentes uttalelser fra barneverntjenesten, noe som fører til at barneverntjenesten blir gjort kjent med saken. Spørsmålet er om dommerne likevel i praksis gjør dette i tilstrekkelig grad, eller om de tvert imot fortsetter å håndtere saken innen barnefordelingsspørsmålets ramme. Oppedal påpeker at det er svært uheldig at aktiviteten i domstolene skjer så isolert fra forvaltningsapparatet, som har bekjempelse av vold og overgrep mot barn som sentralt i sitt mandat. Han mener derfor at det bør «overveies å pålegge domstolene en plikt til å varsle barneverntjenesten og be denne tjenesten om å utrede påstandene om vold og overgrep i samarbeid med andre instanser» (Oppedal 2008, s.121).

I saker som omhandler seksuelle overgrep mot barn har det ifølge Brottveit (2014) utviklet seg et mer forpliktende samarbeid mellom det norske barnevernet og politi- og påtalemyndigheten. Et ledd i målsetningen om et bedre utviklet etatssamarbeid var opprettelsen av Barnehusene, og Brottveit argumenter for at dette har ført til en dreining mot en mer strafferettslig tenke- og handlingsmåte i barnevernet. En slik dreining ansees ikke som udelt positiv, og det argumenteres for at den strafferettslige prosessen innebærer en risiko for at barnevernets arbeid marginaliseres. Ved at det fokuseres mindre på det barnevernfaglige, er det fare for barnevernet svekker sin posisjon for å etablere kontakt med familier som er rammet, og at de dermed ikke får den hjelpen de har behov for til riktig tid (Brottveit 2014). Edvardsen og Meviks undersøkelse (2014) tematiserer samme utfordring i sin undersøkelse, hvor man har gjennomført intervju med ansatte i barnevern, politi, familievern og barnehus. De hevder at man ikke i tilstrekkelig grad tar i bruk barnefaglige tiltak for å sikre barnets grunnleggende behov for trygghet og hjelp når vold avdekkes. Forfatterne stiller spørsmål ved om svikt i nødvendige tiltak kan skyldes et dominerende strafferettslig fokus ved barnehusene, noe som kan gå på bekostning av implementering av ulike barnefaglige tiltak med tanke på barnets beste. Edvardsen og Mevik hevder at om man skal lykkes med å hjelpe barn ut av et liv med vold, må tverrfaglige hjelpetiltak for barnet og familien prioriteres langt sterkere enn det gjøres i dag, og

at strafferettslige tiltak alene kan medføre en forverring av situasjonen for barnet (Edvardsen & Mevik 2014).

En instans som trekkes frem som en potensiell mer sentral samarbeidspartner for barneverntjenesten, er tannhelsetjenesten. De er i en unik posisjon hva gjelder å avdekke vold og overgrep mot barn siden dette er den eneste helsetjenesten som følger barna fra førskolealder og ut ungdomstiden (Kloppen mfl. 2010). Det argumenteres for at potensialet hos tannhelsetjenesten for å oppdage vold og overgrep mot barn i meget liten grad utnyttes. Det er ifølge forfatterne viktig at barnevernet ser tannhelsetjenesten som en viktig informant og samarbeidspartner, blant annet ved at barneverntjenesten i større grad kan innhente og bruke informasjon fra tannhelsetjenesten, slik som bilder og dokumentasjon av skader eller alvorlig tannrøte, i saker som fremmes for Fylkesnemnda. I tillegg anbefales det at både tannhelse- og barneverntjenesten etablerer og forankrer gode rutiner for kommunikasjon og samarbeid (Kloppen mfl. 2010).

Forståelsen av samarbeidspartneres lovverk og arbeidsprosesser blir også trukket frem som utfordrende ved tverrfaglig samarbeid. En undersøkelse hvor 6 barnevernansatte ble intervjuet, viste at de barnevernansatte i noen tilfeller opplevde det som utfordrende at barnehusene la føringer for barnevernets beslutninger, og ved uttalelser fra barnet om vold i tilrettelagte avhør, kunne man oppleve press om å plassere barnet (Gaare 2016).

Barne- og ungdomspsykiatrien er en sentral samarbeidspartner i arbeidet med barn som er utsatt for vold og overgrep. Øverland, Braarud og Voss (2010) hevder imidlertid at samarbeidet mellom barneverntjenesten og BUP kan være utfordrende. Ved noen tilfeller kan barnevernet oppleve at barn som henvises til BUP ikke får nødvendig hjelp. Årsaker kan eksempelvis være at BUP mener at effektiv behandling er en utfordring da barnet fortsatt befinner seg i en ustabil omsorgssituasjon (Øverland mfl., 2010). På en annen side har BUP opplevd som en utfordring at informasjon om at barnet har vært utsatt for vold ikke har blitt overført til BUP. Dette er informasjon som ansees som meget sentral for å kunne vurdere hvilken form for hjelp som kan være til nytte for barnet. Ifølge forfatterne er det viktig at barneverntjenesten overfor BUP gjør eksplisitt greie for hvordan man har vurdert barnets sikkerhet og omsorgssituasjon. Her må barnevernet også beskrive hvilken rolle de vil ha i familien samtidig som barnet er i behandling. De viser til at barnevernets involvering i familien kan innebære at en miljøarbeider jobber med å stabilisere omsorgssituasjonen, samt å følge opp skole, fritidsaktiviteter og se til at barnet kommer seg til behandling. På denne måten sikrer man også en kontinuerlig oppfølging fra barnevernet, og man sikrer en god oversikt over hvordan barnets omsorgssituasjon er over tid. Et forpliktende samarbeid mellom BUP og

barneverntjenesten fremheves som viktig for at flere barn kommer til behandling, og for at disse barna skal få tilbud om behandling som er riktig for voldsutsatte barn (Øverland mfl. 2010).

Aspli (2018) har i sin masteroppgave sett på erfaringer med samarbeid mellom en barnevernstjeneste og helsestasjon i saker med bekymring for vold og overgrep der barna er i alderen null til fem år. Gjennom analysen ble det identifisert tre hovedtema: Samarbeid gjennom fasene i en barnevernssak; kunnskap om den andre og fra gangsnakk til manual. Begge instansene bekrefter at samarbeid i saker varierer. Helsesøstrene opplevde lite tilbakemeldinger og informasjon i familier tjenestene hadde felles. Videre var det mangel på rutiner hos barnevernstjenesten for å etablere samarbeid med helsestasjon i volds- og overgrepssaker. Barnevernstjenesten så ikke på helsesøstrene som en naturlig samarbeidspartner i disse sakene, men henvendte seg mer mot politi og Statens barnehus. I tillegg opplevde begge instansene at de har manglende kunnskap om den andre, og at uformelle samtaler dem imellom til tider kunne vært mer formalisert. Som et tiltak viser studien at det kan være nødvendig for barnevernstjenesten og helsestasjon å etablere rutiner for samarbeid i saker ved mistanke om vold og overgrep.

En artikkel skrevet av ansatte i familievern (Lilledalen mfl. 2007) bidrar til å belyse årsaker til at familievernansatte velger å ikke melde fra til barnevernet ved kjennskap til barn som lever med vold i familien. En årsak som trekkes frem er frykten for at foreldre velger å avbryte kontakten med familievernet, fordi de vurderer det som et svik å involvere barnevernet. Forfatterne opplever også at samarbeid med barnevernet krever mer ressurser enn de har. En tredje årsak som trekkes frem er bekymringen for at dersom en undersøkelse blir henlagt, og familien ikke får hjelp fra barnevernet, blir situasjonen enda verre for barnet. Forfatterne påpeker imidlertid at det samarbeidet de har hatt, har ført til at tilliten til barnevernet har økt, og at kontakten dreier seg om et reelt samarbeid rundt familien, ikke kun en bekymringsmelding (Lilledalen mfl. 2007). Vi vil påpeke at etter publisering av denne artikkelen har familievernet fått et særskilt ansvar i saker om familievold. En undersøkelse gjennomført av Bufdir i 2009 viste blant annet at 96 prosent av de 49 familievernkontorene som svarte på undersøkelsen hadde et samarbeid med barneverntjenesten i familievoldssaker (Bufdir 2010).

6.3 Oppsummering

I flere av studiene uttrykkes det at arbeid med vold og overgrep oppleves som spesielt belastende saker å jobbe med for barnevernansatte. Den interne organiseringen i tjenestene fremheves blant annet av den grunn som betydningsfull. Dette gjelder spesielt en tydelig og

tilstedeværende leder, som legger til rette for gode rutiner og implementering av ny kunnskap. Rutiner og en tydelig organisering av arbeidet innad i tjenesten, og at arbeidet er tydelig forankret i ledelsen blir trukket frem som sentralt, samt tid og ressurser. Både i form av nok tid til å snakke med barna og til å ta avgjørelser, og ressurser til kompetanseutvikling.

Vold og overgrep ser ut til å være et tema som barnevernet har spesielt utstrakt samarbeid med andre tjenester når det gjelder tiltak. Det fremheves at et slikt samarbeid kan sikre familiene et mer helhetlig hjelpetilbud. Samtidig trekkes også noen utfordringer ved samarbeidet i disse sakene frem. Det handler i hovedsak om ulikt lovverk, ulik forståelse av hverandres mandat og rammer, samt utydelige roller og ansvarsfordeling. Det tematiseres også i flere undersøkelser at det strafferettslige og barnevernfaglige perspektivet oppleves som utfordrende og konkurrerende, og flere trekker frem en bekymring for at det strafferettslige fokuset får forrang i arbeidet med familien. Dette knyttes bla til tidsperspektiv, ved at noen barnevernsarbeidere opplever at de må vente til politiet har foretatt avhør, og hvilket fokus man har når man snakker med barnet.

Kapittel 7 Avsluttende drøfting og fremtidige kunnskapsbehov

Basert på litteraturgjennomgangen i kapitlene 4-6, drøftes sentrale tema og problemstillinger når det gjelder barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep i dette kapittelet. Vi har strukturert kapittelet i følgende delområder: 1) forskningsbaserte kunnskapsbehov; 2) forståelser av vold og seksuelle overgrep; 3) barnevernets samarbeid med andre etater samt barnevernets beslutnings- og tiltaksarbeid; 4) barnevernets kunnskap og kompetanse; 5) barnevernets ansvar og 6) trender og utviklingstrekk i barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep.

7.1 Forskningsbaserte kunnskapsbehov

Samlet sett har analysen vist at det er flere kunnskapshull i det empiriske materialet som finnes om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Dette er et viktig bakteppe i forhold til å vurdere kvaliteten på litteraturen som er inkludert i litteraturgjennomgangen. For det første er det få studier hvor barn og foreldres stemmer er representerte. Så mangelfullt er dette, at det representerer en etisk utfordring ved kunnskapen som finnes om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Selv om dette kan bunne i at studier som inkluderer barn og unge i seg selv er etisk utfordrende, med mange hensyn og avveielser som må tas i utvikling av design. Utfordrende temaer er kontakteetablering og rekruttering av informanter, tema for intervju, type metode, analyser og formidling av funn (Cater & Øverlien 2010).

For det andre er utvalgene i de fleste av studiene relativt små, og ingen av studiene vi har sett på sier noe om erfaringer eller utvikling over tid. Longitudinelle design som studerer barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep over et større tidsrom er fraværende. Samlet

sett er den forskningsbaserte litteraturen mangelfull. Særlig savnes empiriske studier som ser på barnevernets arbeid i volds- og overgrepssaker over tid som har barn og foreldre som utvalg. Backe Hansen mfl. (2017) poengterer også i deres kunnskapsoppsummering at det savnes litteratur om betydningen av barnets etniske tilhørighet, et barneperspektiv generelt og kjønnsperspektiv. Denne kunnskapsmangelen gjelder dermed ikke bare for en norsk kontekst, da Backe-Hansens kunnskapsoppsummering i hovedsak gjelder internasjonale studier.

Dette bildet forsterkes ytterligere når flere av studiene vi har inkludert i oversikten over empiriske studier, ikke er registrert som vitenskapelige publikasjoner i systemet for dokumentasjon av vitenskapelig publisering, Cristin. Dette representerer en tredje utfordring, og kan også være en svakhet ved eksisterende kunnskapsgrunnlag. Ifølge Cristin.no må en vitenskapelig publikasjon: 1) Presentere ny innsikt; 2) Være i en form som gjør resultatene etterprøvbare eller anvendelig i ny forskning; 3) Være i et språk og ha en distribusjon som gjør den tilgjengelig for de fleste forskere som kan ha interesse av den og 4) være i en publiseringskanal (tidsskrift, serie, bokutgiver, nettsted) med rutiner for «fagfelleevaluering». Det er kravet til fagfelleevaluering som synes å være utslagsgivende for at flere av de empiriske studiene som er inkludert i vår studie ikke er kategorisert som vitenskapelige i Cristin-systemet. Fagfelleevaluering gjennomføres ved at 2-4 eksperter innenfor faget kritisk vurderer bidraget før publisasjon. Slike vurderinger gis gjerne anonymt.

Publikasjoner som ikke er fagfellevurdert, som for eksempel rapporter, kan allikevel være av god kvalitet, og tilfredsstillende de øvrige kriteriene til en vitenskapelig publisering. En stor andel av de gjennomgatte publikasjonene, spesielt de som omhandler barnevernets

fremgangsmåter i voldssaker og forståelse av vold og overgrep, er også masteroppgaver. Flere av disse er skrevet av ansatte i barneverntjenester, og dette kan være et uttrykk for et opplevd kunnskapsbehov blant barnevernsarbeidere.

På bakgrunn av hva som kjennetegner litteraturen om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep kan vi summere følgende områder som viktig å følge opp i fremtidig forskning:

6. Det overordnede inntrykket er at det trengs empiriske studier på flere områder som angår barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep, og som har fokus på å integrere sentrale problemstillinger og kunnskap som foreligger fra voldsforsknings- og barnevernfeltet.
7. Studier som involverer barn som har erfart vold og/eller seksuelle overgrep i nære relasjoner og som er/har vært i kontakt med barnevernet.
8. Studier som involverer foreldre som har erfart vold og/eller overgrep i nære relasjoner og som er/har vært i kontakt med barnevernet, både voldsutøvere og offer for vold og/eller seksuelle overgrep.
9. Kvantitative forskningsdesign om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep.
10. Longitudinelle forskningsdesign med barn og familier i kontakt med barnevernet på grunn av vold og seksuelle overgrep.
11. Studier om barnevernets kunnskap om og kompetanse til å håndtere ulike former for vold, særlig psykisk vold og seksuelle overgrep. Dette gjelder også særegne former for vold som æresrelatert vold, former for psykisk vold som negativ sosial kontroll, og skiller mellom mild og alvorlig fysisk og psykisk vold.
12. Studier på hvilke tiltak barnevernet benytter i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep, og hvor virksomme disse tiltakene er. Dette inkluderer hvilke sikkerhetsvurderinger og -tiltak barneverntjenesten gjør; både knyttet til vurderinger om plassering utenfor hjemmet, men også når det gjelder barnets samvær med volds- eller overgrepsutøver.

7.2 Begreper og differensiert forståelse av ulike former for vold

7.2.1 Begrepsbruk i statistikk og litteratur

De ulike formene for vold og seksuelle overgrep som er fokus for denne litteraturstudien er ulike fenomener, som også til dels har ulike risikobilder. I analysen av litteraturen ser vi at det er en gjennomgående utfordring med mangelfulle og ulike definisjoner av vold og overgrep.

I barnevernstatistikken er det i dag uklarerhet rundt hvilke former for vold som kategoriseres hvor. Særlig er kategorien «vold i hjemmet/vold i nære relasjoner» og «familievold» uklar i forhold til voldskategoriene fysisk mishandling, psykisk mishandling og til dels også vanskjøtsel og høykonfliktsaker. Kategorien vold i hjemmet/barnet vitne til vold i nære relasjoner står i fare for å bli en stor samlekategori for flere av de mer spesifikke voldskategoriene. Her vil det være viktig å se til innsikten som er kommet fra voldsforskningen når det gjelder skillet mellom milde og alvorlige former for vold, og utvikle en tydeligere barnevernsstatistikk på dette området.

I litteraturen som er inkludert, har vi sett på hvilke typer for vold og seksuelle overgrep som er i fokus, og vi har sett på hvilke forståelser av vold og seksuelle overgrep som kommer frem i litteraturen. Noen former for vold, spesielt psykisk vold, er lite belyst i litteraturen. I tillegg til kunnskapshull hva gjelder psykisk vold, viser en masterstudie som omhandler barnevernkonsulenters arbeid med barn som har opplevd vold fra sine foreldre at konsulentene var mest opptatt av den fysiske volden (Roberts 2014). I den grad man var opptatt av barns indre liv, var psykiske skadevirkninger som en konsekvens av den fysiske volden et tema. Grunnen til manglende fokus på psykisk vold kan være som Aadnanes (2020, s. 38) løfter frem, nemlig at psykisk vold er vanskeligere å se og dokumenter sammenlignet med fysisk vold.

Videre fant vi at begrepet vold/vold i hjemmet brukes i en del av litteraturen, men at det er særlig fokus på fysisk vold. «Oppdragervold» er nevnt i flere av kildene. Seksuelle overgrep er også belyst i mindre grad enn vold, samtidig behandles det i større grad som et eget fenomen når det først omtales. Samtidig skiller det ikke i litteraturen mellom grove og milde former for vold. Få av kildene differensierer mellom voldens grovhet og dens skadepotensiale. Dette kan være et uttrykk for nulltoleransenormen ideen om at all vold er skadelig, uansett hvor mild eller grov den er. Dette kan vi imidlertid ikke si sikkert.

7.2.2 Differensiering av vold i barnevernets forståelse og arbeid

Utviklingen som kan leses ut fra barnevernstatistikken, er at barnevernet har fått mer standardiserte rutiner for å følge opp meldinger som inneholder bekymringer knyttet til vold. Vi ser at omfanget av meldinger om vold i økende grad følges opp med undersøkelser.

Litteraturen om barnevernets undersøkelser – og tiltaksarbeid i saker om vold og seksuelle overgrep gir også et bilde av større grad av standardisering av dette arbeidet. Blant annet gjennom Klemtsrudmodellen, aksjonsdager og barnesamtalen (bl.a. den dialogiske samtalen), i forhold til rutiner for samarbeid med politiet og de strafferettslige prosessene. Norge er ikke i noen særstilling når det gjelder denne utviklingen. I de engelskspråklige barnevernssystemene har man sett samme utvikling. I den internasjonale forskningslitteraturen om barnevernets arbeid med vold, etterlyses det på bakgrunn av dette større grad av differensiering ut fra voldens alvorlighetsgrad og kontekst (Ferguson mfl. 2019; Higgins mfl. 2019).

Aadnanes (2020, s. 134) spør om mer standardisering er riktig i møte med tematikk som vold og overgrep. Innsikten vi har fra voldsforskningen, er at det er viktig både å skille mellom ulike former for vold, som fysisk, psykisk, vitneerfaringer (vold i nære relasjoner) og seksuelle overgrep samt alvorlighetsgraden og systematikken i volden. Så er det også former for vold som kan overskride disse kategoriene, som «æresrelatert vold» og «oppdragervold», og som det kan være grunner for å imøtekomme på ulike måter. Samtidig kan det være svært vanskelig for barnevernet å vite hvilke former for vold barnet erfarer, og hvor alvorlig volden er, og hvilke skadevirkninger den kan ha/har for barnet.

Standardiserte prosesser tidlig i beslutningsprosessen, både i meldings- og undersøkelsesfasene kan derfor være et godt alternativ, og kanskje også et bedre alternativ enn differensierte beslutningsprosesser på et tidlig tidspunkt. Det er vanskelig for barnevernet å vite hvor grov eller mild volden er, og hvorvidt det dreier seg om et enkelttilfelle eller former for mer systematisk voldsutøvelse. Men dette har vi ikke tilstrekkelig forskningsbasert kunnskap til å trekke konklusjoner rundt.

Et viktig behov fremover vil være å prøve ut mer differensierte beslutningsprosesser, hva som er hensiktsmessige fremgangsmåter i saker hvor det meldes om milde former for vold vs. mer alvorlige former for vold. Også når det gjelder seksuelle overgrep vil det være viktig å få mer kunnskap og erfaringer om hva som er hensiktsmessige måter å jobbe på fra et barnevernfaglig perspektiv, og hvorvidt de ulike formene for vold og seksuelle overgrep fordrer ulike tilnæringsmåter og tiltak. Vi anser området som viktig å få mer kunnskap om,

og utprøving og utvikling av nye tilnæringer bør være forskningsbaserte.

7.2.3 Mangelfull innramming av voldens sosiale kontekst

Differensiering av vold er et utfordrende tema. Dersom barnevernet skal kunne differensiere mellom ulike former for vold, trenger de også kunnskap om voldens kontekst og hvilke grupper som er utsatt for vold – og seksuelle overgrep. Den nyeste voldsforskningen er samstemt på at levekår og oppvekstvilkår henger tett sammen med de alvorligste og systematiske formene for vold og overgrep. Forskningen viser sterkere sammenheng mellom vold og sosioøkonomiske forhold enn vold og minoritetsbakgrunn.

Fra annen forskning om barnevernet, kjenner vi til at barnevernet i liten grad har levekårsbrillene på seg i møte med barn og familier (Fauske mfl. 2018; Andenæs 2004). Det er ikke noe unntak for den litteraturen som vi har gjennomgått, hvor fokuset på sosioøkonomiske forhold er nærmest fraværende. Minoritetsperspektivet er langt bedre ivaretatt, også i de empiriske studiene. Det er blant annet en god del av litteraturen som har fokus på barnevernets forståelse av det som betegnes som «oppdragervold» og barnevernets arbeid med minoritetsungdom og familier.

Minoritetsperspektivet er en viktig dimensjon i barnevernets arbeid for å få forståelse for den sosiale konteksten barn, unge og foreldre lever i (Berg mfl. 2017, Aarset & Bredal 2018). Men også flere perspektiver er sentralt i dette arbeidet, som levekårsperspektivet (Sandbæk 2004; Sommerfeldt & Øverlien 2016) og folkehelseperspektivet (Lonne mfl. 2019). Forståelse for voldens kontekst er sentralt for å videreutvikle gode tilnæringer i undersøkelsesarbeidet, tiltaksarbeidet og for det forebyggende arbeidet.

7.3 Barnevernets samarbeid med andre, beslutningsprosesser – og tiltaksarbeid

7.3.1 Samarbeid med andre etater

Litteraturen som omhandler samarbeid med andre i beslutningsprosessen har noen mangler. Fokuset på enkelte etater er større enn andre. Samarbeidet med politiet er relativt omfattende sammenlignet med andre etater, og det er behov for mer kunnskap om samarbeidet mellom barnevernet og spesifikke tjenester, som for eksempel familievern, krisesenter, skolehelsetjeneste, sykehus, psykiatri, skole og barnehage.

Backe-Hansen (2017, s. 11) stiller spørsmålet: «Selv om alle er enige om at hensikten er bedre tjenester til

barn, unge og deres familier, finner vi relativt sjelden at dette trekkes inn som et premiss for tenkningen om samarbeid. Spørsmålet er hva som ville skjedd hvis man snudde på perspektivene og tok utgangspunkt i nettopp klientenes eller brukernes forståelse og ønsker.» Dette skriver også Fauske mfl. (2016) om. Mye av samarbeidslitteraturen omhandler samarbeid mellom de profesjonelle, uten at aktørene som er direkte involverte i barnevernets arbeid inkluderes godt nok, slik som barn, foreldre, utvidet nettverk og barnevern.

7.3.2 Beslutningsprosesser og tiltaksarbeid

Det finnes lite litteratur om barnevernets helhetlige beslutningsarbeid i litteraturen som foreligger. Av de ulike fasene i beslutningsprosessen, finnes det mest litteratur om meldings- og undersøkelsesfasen, med hovedfokus på avdekking. Det er interessant å merke seg at her synes omfanget av litteratur om meldings- og undersøkelsesarbeidet å gå i takt med det vi kan lese ut av barnevernstatistikken.

I forhold til arbeid med vold og overgrep, er det stort omfang av meldings- og undersøkelsesarbeid. I kapittel 3 så vi at barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep kan forstås som en trakteringsprosess. I 2018 var rundt 35 prosent av alle innkomne meldinger i en av kategoriene for vold eller seksuelle overgrep. Og i tråd med en stadig mer standardisert praksis, ser vi også at rundt 35 prosent av alle undersøkelsene som ble igangsatt dette året dreide seg om disse bekymringstemaene. Men når vi ser på tiltaksfasen, er bildet annerledes. Av alle nye tiltak samme året utgjorde vold og overgrepskategoriene kun 12,7 prosent. Det er altså en trakteringsprosess som skjer på veien fra melding og undersøkelse til tiltak. Dette viser at barnevernet gjør mye arbeid i starten i form av undersøkelser. Når det gjelder tiltaksarbeidet utgjør imidlertid disse kategoriene en langt mindre andel.

Litteraturgjennomgangen viser også hva slags type tiltak og tilnærminger som er dekket i eksisterende litteratur om barnevernets arbeid. Hovedinntrykket er at vi mangler kunnskap om hvordan barnevernet jobber med tiltak og konkrete metoder for barn som er utsatt for vold og overgrep. Vi kan ikke, på bakgrunn av denne studien, si at det manglende fokuset på tiltak i litteraturen handler om at barnevernet mangler tiltak som egner seg for å imøtekomme behov og problemer hos barn og voksne som har volds- og overgrepserfaringer. Ett konkret tiltak som nevnes i litteraturen er tilsyn i hjemmet, og ved alvorlige bekymringer for vold blir en slik tilnærming brukt som en sikkerhetsventil for barnet (Helsetilsynet 2019, s. 53). Helsetilsynet viser til flere utfordringer knyttet til tilsyn i hjemmet; det er ofte eneste tiltak, intensjonen bak tiltaket er uklart (kontroll vs. veiledning), og det er svært usikkert hvilken funksjon et slik tiltak har, og om det er til det beste for barnet. En annen gruppe

tiltak som omtales noe, er ulike varianter av familie- og konfliktråd. I noe av denne litteraturen problematiseres det at man ikke ser motforestillinger hos aktørene rundt bruk av denne typen tilnærminger. Dette gjelder spesielt i tematikk som berører «negativ sosial kontroll» og «æresvold» i minoritetsfamilier.

Et lite belyst tema er terskelen for å gripe inn med plassering av barn utenfor hjemmet i saker hvor det er kommet frem at barnet er utsatt for vold i nære relasjoner. I vår gjennomgang finner vi det bare omtalt i NOU 2012:5 (s. 84), hvor utvalget skriver at når mishandling forekommer, må det handles umiddelbart. Omsorgen skal tas fra foreldrene dersom de ikke deltar i evidensbaserte programmer. Utvalget poengterer imidlertid at det må vises skjønn dersom det er engangstilfeller, hvor foreldre i «hjelpeløshet» tydde til vold og ikke har kunnskap om alternative handlingsmåter. I forhold til saker som omhandler vold er utvalget tydelige på at terskelen for å frata foreldreomsorgen skal være svært lav.

Når det gjelder tiltak på et mer overordnet nivå, slik som samarbeid med ulike deler av hjelpeapparatet, viser litteraturgjennomgangen noen eksempler på metoder for tverrfaglig samarbeid. Blant annet beskrives tiltaket TVERS (Søftestad mfl. 2006), som er et tverretatlig tilbud for familier hvor det har foregått seksuelle overgrep mot barn og/eller barn har begått overgrep mot andre barn. Dette tiltaket består av terapeuter fra barne- og ungdomspsykiatrien, voksenalterpsykiatrien og familiekontoret. Hensikten med tiltaket er å hindre nye overgrep, å hjelpe familien til å bearbeide overgrepserfaringene, samt å finne samværsformer som tar vare på hvert enkelt familiemedlem. Et annet prosjekt, basert på tverretatlig samarbeid, er «Prosjekt November», som er en samarbeidsmodell i saker om vold i nære relasjoner (Bredal 2019, s.7). Formålet med prosjektet er at politi og øvrige tjenesteapparat skal gi bedre bistand og oppfølging til utsatte for vold i nære relasjoner og deres pårørende. Konsultasjonsteamet er et annet eksempel, men det ser ikke ut til at disse teamene brukes direkte i arbeidet med barn og familier, det fremstår mest som en veiledningsarena for tverrfaglig samarbeid på tjenestenivå.

Det er skrevet mye om samarbeid på overordnet nivå, blant annet i barnerettighetsperspektivet. Det er mindre litteratur som omhandler det praktiske arbeidet som tar utgangspunkt i barnet og familien. For barnevernets vedkommende er litteraturen om undersøkelses- og tiltaksarbeidet i forhold til barn, foreldre, utvidet familienettverk og barnevernet i saker hvor temaet er vold eller seksuelle overgrep mangelfull.

Hovedinntrykket er at det mangler litteratur om *hjelpetiltak* både rettet mot barn, foreldre og familien som

helhet. Da tenker vi på tiltak som har fokus på å hjelpe både offer for vold og voldsutøver, og tiltak som ivaretar barnet. En problemstilling som er fraværende, er hvorvidt de tiltakene som barnevernet vanligvis anvender også er egnet til å håndtere hjelpebehovene til barn og familier som erfarer vold og seksuelle overgrep. Det mangler også kunnskap om hvorvidt det er behov for ulike tiltak rettet mot henholdsvis ulike typer vold og seksuelle overgrep. I hvor stor grad er det behov for spesialiserte tiltak?

Når det gjelder tiltak for å forebygge, er det noe av litteraturen som omtaler universelle tiltak, som eks. Introduksjonsprogrammet. Men i kildene hvor forebygging tematiseres, er det i hovedsak tverretattlig samarbeid som er virkemiddelet. Det savnes tiltak som retter seg mot risikoutsatte grupper. Ingen tiltak har fokus rettet mot utsatte grupper og lokalsamfunn/nærmiljø. På den ene siden er ikke dette overraskende, når vi vet at barnevernssystemet i hovedsak er individuelt orientert, og vold og seksuelle overgrep er saksforhold som også berører det strafferettslige apparatet. Samtidig har barnevernet et forebyggende mandat, med rom for utforming av alternative tiltak på flere nivå utover det enkelte barn.

Et annet trekk ved tiltakslitteraturen er at det meste av tilnærminger og tiltak involverer offentlige instanser. Lite av litteraturen som vi har sett på omhandler tilnærminger som mobiliserer barnets og familiens uformelle nettverk, samt grupper i lokalsamfunn som kan være ressurser i arbeidet for å forebygge vold og overgrep, eks. trossamfunn og fritidsorganisasjoner. Det synes derfor å være rom for å utvikle tiltak som retter seg mer mot spesielt utsatte grupper samt uformelle nettverk og grupperinger i lokalsamfunn.

7.4 Mangler barnevernet kunnskap og kompetanse?

Flere offentlige utredninger og tilsyn med barnevernet reiser kritikk for manglende kompetanse i barnevernets arbeid med vold og overgrep (Helsetilsynet 2019; NOU 2017:12 NOU 2009:8). NOU 2009:8 påpeker at mange barnevernspedagogutdanninger mangler eller har for lite pensum om vold og overgrep. Både barnevernledere og Fylkesnemndledere som svarte på en spørreundersøkelse om interkommunalt barnevern (Andrews mfl. 2015) ga uttrykk for at barnevernet særlig har behov for kompetanseheving innenfor bl.a. voldsproblematikk (s. 8). Nemndsledere var opptatt av at barnevernets kunnskap om voldsproblematikk er for unyansert.

Det er imidlertid ikke mange vitenskapelige, empiriske studier som har undersøkt dette. NIFU's studie, som er den største, har et generelt fokus på kompetansen i barnevernfeltet, og vold og seksuelle overgrep er ikke

særskilt fokusert i studien, selv om det nevnes. Øverliens (2016) studie blant barnevernspedagogstudenter viste at studentene vurderte egen kompetanse om vold og overgrep som mangelfull.

Samtidig vil det være viktig å gå nærmere inn i hva som egentlig ligger i kritikken av manglende kompetanse. Usikkerhet er en dimensjon som knyttes til manglende kompetanse. I kildene vi har sett på, går usikkerheten på hvordan man kan å snakke med barn som har opplevd vold, og en bekymring for om hjelpen er god nok. Slik usikkerhet og bekymring er ikke i seg selv uttrykk for manglende kompetanse, kanskje snarere tvert imot. Det er lett å tilskrive usikkerhet til manglende kompetanse, men usikkerhet kan knyttes til det faktum at selve barnevernsarbeidet bærer preg av høy kompleksitet. Utøvelsen av barnevernsarbeid vil ofte, og særlig i alvorlige og sammensatte saker, skape usikkerhet. Det finnes sjelden ett «rett» svar. Det meste av litteraturen som foreligger bærer preg av et rasjonelt syn på barnevernets arbeid, og de ansatte som rasjonelle aktører som kan læres opp til å finne de riktige svarene.

På samme måte ser vi at manglende kompetanse knyttes til barnevernets arbeid med vold og overgrep i møte med foreldre og barn med annen bakgrunn enn majoritetsnorsk (Christiansen mfl. 2019; Aarset & Bredal 2018, Berg mfl. 2017, Rugkåsa mfl. 2017; Saus mfl. 2018). Mangfold i befolkningen øker kompleksiteten i barnevernets arbeid med vold og overgrep. Barnevernet må forholde seg til at brukerne er del av ulike normsamfunn, der noen kommer fra land hvor oppdragervold er lov og sosialt akseptert (LCPAW 2014). Den normative kompleksitet er en vedvarende utfordring for barnevernet (Christiansen & Kojan 2016).

Kritikken om manglende kompetanse i barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep kan videre forstås i lys av den raske kunnskapsutviklingen i voldsforskningen. Volds- og barnevernsfeltet har frem til nå i stor grad vært separate felt i forskningen, og også til dels i tjenesteutforming for barn, unge og voksne som har volds- og overgrepserfaringer. Manglende faglige diskusjoner om hva kunnskapen fra voldsforskningen kan bety for barnevernets arbeid, kan blant annet ha bidratt til store variasjoner i barnevernets håndtering av vold og overgrep mot barn og unge mellom ulike barneverntjenester. Hvor store variasjonene mellom ulike tjenester er, vet vi ikke sikkert ut fra den forskningsbaserte litteraturen som foreligger.

7.5 Hva skal være barnevernets ansvar?

Denne studien har belyst litteratur om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Å forebygge vold og seksuelle overgrep samt håndtere konsekvenser dette har for barn og unge, er ansvaret til barnevernet,

men ikke barnevernet alene. Det er heller ikke hensiktsmessig at alt som dreier seg om vold, skal håndteres av barnevernet. Noe av dette arbeidet kan også håndteres av andre tjenester. Bakketeig mfl. (2019) problematiserer i en artikkel en pågående hybridisering av ulike etaters ansvar og roller i forebygging og håndtering av vold. De argumenterer for at grensene mellom barnevernet, familievernnet, barnehusene og krisesentrene er blitt mer flytende og uklare. Ut fra dette stiller de spørsmål ved om tjenestene fremstår som uklare for brukerne.

På bakgrunn av datamaterialet som foreligger i litteraturstudien kan vi ikke si noe om hva som bør være barnevernets ansvar opp mot tilgrensende tjenester på kommunalt og statlig nivå, som f.eks. familievern, krisesenter, barnehage, skole, skolehelsetjeneste, helsestasjon, sykehus, BUP og politi. Men i arbeidet med litteraturen, ser vi at flere er opptatt av at det strafferettslige fokuset får forrang i slike saker, og at dette fokuset i stor grad påvirker barnevernets arbeid. Flere av studiene påpeker også behovet for tydeligere rutiner for samarbeid, og en tydelig ansvarsfordeling mellom aktuelle instanser.

Når det gjelder barnevernets rolle og ansvar i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep i barns nære relasjoner, gjenspeiler en del av litteraturen en rekke utfordringer, som blant annet omhandler ulikt lovverk, ulik forståelse av hverandres mandat og rammer, samt utydelige roller og ansvarsfordeling.

7.6 Utviklingen i barnevernets arbeid i volds – og seksuelle overgrepssaker

Hva viser analysene av barnevernstatistikken og de inkluderte publikasjonene om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep over tid? Vi finner at publikasjonene som inngår i vår studie viser at barnevernet preges av en *autoritær og individualisert* praksis. Gilbert mfl. (2011) beskrev for flere år siden et norsk barnevern som et familieorientert system. Også Clifford mfl. (2015) karakteriserte det norske barnevernet som familieorientert med bakgrunn i en større empirisk studie om familier i kontakt med barnevernet. Når det gjelder barnevernets arbeid med vold og overgrep finner vi ikke at denne typen litteratur dominerer.

Å jobbe med volds – og overgrepssaker i barnets familiære relasjoner spisser utvilsomt barnevernets spenningsforhold mellom hjelp og kontroll. I disse situasjonene settes barnets interesser på den ene siden opp mot foreldrenes interesser på den andre siden. I volds – og overgrepssaker tydeliggjøres barnevernets doble mandat som både hjelper og kontrollør. Det handler om hvordan barnevernet tilpasser sin rolle i saker som omhandler vold og seksuelle overgrep i

barns nære relasjoner. En del av litteraturen gjenspeiler en rekke utfordringer i arbeidet med å ivareta de ulike rollene som barnevernet har. Det bærer litteraturen også preg av, for eksempel problematiserer Roberts (2014) motsetningen mellom å være i en rolle hvor barnet skal ivaretas på en god måte, men samtidig måtte ha fokus på avdekking eller frembringe bevis om hvorvidt vold forekommer i hjemmet.

Størstedelen av litteraturen som er gjennomgått viser et barnevern i bevegelse mot å være mer autoritært og mer individualisert, med et sterkt barnerettighetsperspektiv, i hvert fall på et overordnet nivå. Svært mye av den nyere litteraturen henviser til barnekonvensjonen. I barnevernpolitiske og teoretiske kilder kan vi se elementer av at barnevernets arbeid med vold og overgrep bærer preg av individualisme med et sterkt barneperspektiv. Selv om litteraturen har et sterkt barnerettighetsperspektiv, problematiseres implikasjonene for det praktiske barnevernsarbeidet i mindre grad. Vi har snarere sett at i litteraturen som omhandler barnevernets tiltaksarbeid, blir de praktiske implikasjonene av barneperspektivet mangelfullt og lite konkretisert. Det savnes litteratur som utforsker mer konkret hvordan barnets perspektiv blir ivarettatt i arbeidet med barnet og familien, hvordan de får medvirke i saken, og hvilken betydning barnets medvirkning får for barnevernets arbeid med familien.

Belegg for den *autoritær-individualistiske* orienteringen finner vi også igjen i andre deler av litteraturen som er blitt gjennomgått. En god del av publikasjonene omhandler et strafferettslig fokus, blant annet barnevernets samarbeid med politi, og barnevernets anmeldelsespraksis. Flere av kildene har også fokus på barnevernets samarbeid med politi. Vi finner få publikasjoner som har fokus på samarbeid med helse/behandlingsystem eller arenaer som skole og barnehage, men unntaket er et prosjekt som omhandler samarbeid med barne- og ungdomspsykiatrien. Samlet understreker fokuset i samarbeidslitteraturen barnevernets autoritære rolle. Fra et nært tilgrensende felt, barnehusforskningen, finner også Johansson mfl. (2017) at utviklingen av barnehusmodellen i Norge viser en utvikling i retning av et mer «child protection» orientert barnevern. Dette begrunnes i at avhørene har en så sentral plass i barnehusmodellen, og at barnehusene i Norge er organisatorisk forankret i politiet.

Et spørsmål som er relatert til dette og som har bredt omfang, er fokuset på barnevernets anmeldelsespraksis av meldinger som omhandler all slags vold. Det er interessant å merke seg at Forandringsfabrikken (2017) i en høringsuttalelse som baserer seg på innspill fra 200 barn med erfaring fra barnevernet har sagt at ting skjer for fort i barnevernet. Flere av barna og ungdommene har opplevd at barnevernet snakker for

fort med andre (foreldre, politi), før de har snakket med barnet om hvordan barnet ønsker barnevernet skal gå frem. Den risikoorienterte og etterforskningspregete tilnærmingen er ikke nødvendigvis noe som barna selv ønsker, slik Forandringsfabrikken fremstiller det. Flere av publikasjonene vi har gjennomgått viser imidlertid også at barnevernsansatte har blitt mer bevisste på å vurdere fra sak til sak om det skal anmeldes, og at flere vurderer at det ikke alltid er til det beste for barnet at dette gjøres. Det kan synes som om det har skjedd en bevegelse fra «vold er vold», og alt skal anmeldes, til at det i nyere litteratur (primært masteroppgaver) problematiseres mer.

En av de største empiriske dokumentstudiene som er inkludert i studien argumenterer også for at barnevernets meldings- og undersøkelsesarbeid bærer preg av mer kontrollorienterte fremgangsmåter (Lauritsen mfl. 2019; Christiansen mfl. 2019). Klemetsrudmodellen er et eksempel på en fremgangsmåte som er aksjons- og kontrollorientert. Christiansen mfl. (2019) fant at denne tilnærmingen særlig gjør seg gjeldende i saker hvor familien har minoritetsbakgrunn.

Andre deler av litteraturen støtter også opp om den autoritær-individualistiske tilnærmingen ved å understreke barnevernets ansvar for å beskytte barnet fra det som vurderes som skadelige situasjoner. Vi finner det mest satt på spissen i en av de offentlige dokumentene hvor det fremheves at det bør være lav terskel for å flytte barn i volds- og overgrepssituasjoner. I NOU 2012:5 (s. 84) skriver utvalget om fysisk mishandling: «Utvalget vil imidlertid peke på at det ikke kan være rom for en «vente-og-se»-holdning når denne type overgrep forekommer. Utvalget foreslår imidlertid at omsorgen bare kan beholdes dersom foreldrene deltar i evidensbaserte endringstiltak». Utvalget skriver videre om overgrep (s. 85): «Overgrepene av denne typen er av en slik art at de etter utvalgets mening overskrider terskelen for omsorgsovertakelse i seg selv. Det er viktig at tiltak(ene) som velges innebærer at overgrepet umiddelbart stanses.»

Ifølge Connolly og Katz (2020) reflekterer individualisering en orientering hvor individets autonomi er en grunnleggende verdi. Barnevernsystemer som kjennetegnes ved individualisme vil i stor grad prioritere rettighetene til barnet fremfor foreldre/utvidet familie. I den kollektivistiske tilnærmingen prioriteres i større grad familie eller gruppeinteresser. Barnevernsystemer som kjennetegnes ved å være kollektivt orienterte har i større grad fokus på å håndtere problemer gjennom tilnærminger på grupper og lokalsamfunnsnivå. Connolly og Katz (2020, s. 384) skriver: "These two constructs, individual and community, are simply representations of these underlying values. At the societal level, we suggest that this value archetype influences

the structure and functioning of systems with respect to whether solutions to problems such as violence towards children, exploitation and neglect are understood to be located at the individual or community level, based on the core values of individualism and collectivism".

Samlet sett kjennetegnes barnevernets praksis i volds- og overgrepssaker som *autoritær-individualistisk* (Connolly mfl. 2014). Denne tilnærmingen er veldig lik det Gilbert mfl (2011) karakteriserer som *child protection-orientering*. Connolly mfl. (2014; 2020) beskriver at denne tilnærmingen kjennetegnes ved en individuell risikoorientering med fokus på å avdekke barn som utsettes for vold og overgrep. Barnevernet opplever å måtte ivareta ikke bare barnets behov for omsorg, men også bevissituasjonen. Bevissituasjonen er igjen knyttet til barnets rettssikkerhet, og da kommer barnevernet også inn i straffeapparatets ansvarsområder. Sett over tid, preges litteraturen av et barnevern som utvikler seg i en mer autoritær vei når det gjelder håndtering av vold og seksuelle overgrep.

Samtidig er det også en mindre del av litteraturen som gjenspeiler tilnærmingen som Connolly mfl. (2014; 2020) karakteriserer som *permissive individualism*. Også innenfor denne tilnærmingen er det fokus på å identifisere og avdekke barn som lever med vold, overgrep og annen omsorgssvikt. Men tiltakene er her mer rettet mot å støtte familien i endring. Denne retningen har Gilbert mfl. (2011) karakterisert som *familieorientert*. Dette henspeiler på *barnevernet* mer som en *hjelpetjeneste*.

Når det gjelder kunnskapen som foreligger, ligger barnevernets forståelse og tiltak/metoder langt fra en kollektivistisk tilnærming. Med en kollektivistisk tilnærming forstår vi blant annet det å arbeide med voldens kontekst, hvor forståelse for sammenhenger mellom vold, marginalisering og vanskelige levekår er sentralt. Dette er nærmest fraværende i eksisterende litteratur. Fokuset på kultur er imidlertid mer tilstedeværende, især gjennom innfallsvinkelen «oppdragervold». En fallgrube er, slik også noen av studiene inkludert i vår gjennomgang peker på, at volden kulturforklares. Noe av litteraturen løfter frem tilnærminger som gjenspeiler at barnevernet er en hjelpetjeneste, men det er kun et fåtall av publikasjonene som omhandler tiltaksarbeid i barnets familie og det utvidete nettverket. Bevegelsen mot et mer autoritært barnevern på disse saksområdene kan forstås i lys av at vold og seksuelle overgrep er områder som berører strafferettslige spørsmål, men også i lys av de solid dokumenterte sosiale og helsemessige skadevirkninger av å leve med slike erfaringer.

Det er forståelig at barnevernets mandat som kontrollør blir mye mer fremtredende i volds- og

overgrepssaker enn i andre typer saker som barnevernet jobber med. Samtidig er det kanskje her den virkelige utfordringen fremover ligger, å balansere hjelper - og kontrollørperspektivet samt barnets perspektiv og familieperspektivet. Barnevernet skal ivareta barnets omsorgssituasjon, samtidig som det kan være motstridende uttalelser om vold eller seksuelle overgrep har forekommet. Dette er derfor saker som utfordrer barnevernet til det ytterste, og hvor barnevernet er nødt til å navigere ulike roller. Spørsmålet er hvordan barnevernet kan finne en god balanse i den komplekse navigasjonen mellom de ulike rollene som de innehar, og hvordan både barn og familien som helhet kan få god og virksom hjelp.

7.7 Oppsummering

De temaene som er løftet frem i litteraturgjennomgangen må leses i lys av hva vi har av forskningsbasert kunnskap om barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep. Et av de sentrale funnene i studien er at det er bare et mindretall av barn og unge med volds – og overgrepserfaringer som utgjør brukergruppen i barnevernet. Når det gjelder arbeidet som barnevernet gjør i forhold til denne gruppen er hovedbildet at det foreligger lite forskningsbasert kunnskap om barnevernets arbeid med vold og overgrep.

Det har implikasjoner for hva vi vet og ikke vet om barnevernets arbeid på dette området. Et 'mantra' som synes å gå igjen i del av den eksisterende litteraturen, er at barnevernet mangler både kunnskap og kompetanse om vold og seksuelle overgrep, blant annet påpekes dette i flere offentlige utredninger og andre offentlige publikasjoner. Denne litteraturstudien viser imidlertid at denne konklusjonen ikke har solid hold i *empirisk* forskning. I dag finnes det lite kunnskap som tilfredsstillende kravene til en empirisk studie, og som samtidig tar utgangspunkt i reell praksis om hva barnevernet faktisk har av kunnskap og kompetanse om når det gjelder vold og overgrep.

En annen svakhet ved litteraturen er at den bærer preg av å være generell, og på et overordnet og praksisfjernt nivå. Det er muligens masteroppgavene som samlet sett har de viktigste bidragene i forhold til å problematisere barnevernets praktiske arbeid. Dette gjelder særlig i spørsmål om barnerettighetsperspektivet. I mange av kildene henvises det til barnekonvensjonen, men det savnes ofte en problematisering av implikasjonene av dette for barnevernets arbeid med vold og seksuelle overgrep, som inkluderer studier hvor praksisfeltet, barnas og foreldrenes erfaringer ivaretas. Særlig trenger vi mer kunnskap som løfter frem barnas og foreldrenes stemmer. Det er også viktig å se om barnevernets arbeid har noe å si for barnas utfall over tid, sammenlignet med andre grupper som erfarer vold og seksuelle overgrep og som ikke er i kontakt med barnevernet.

Vi ser at det er utakt mellom utviklingen i voldsforskningsfeltet og forståelser av ulike former for vold og overgrep i barnevernets kontekst. Flere av studiene peker også på at det er utfordrende for barnevernet å implementere denne kunnskapen i sin praksis. I en del av litteraturen blir vold en samlesekkebetegnelse, men fra voldsforskningen har vi sett at det er viktig å skille mellom ulike former for vold. Videre er seksuelle overgrep en annen type problem enn ulike former vold, som ofte er vil være mer tabuisert, og som det derfor er nødvendig å studere ut fra sin særegne kontekst. Når det gjelder hva litteraturen kan si oss samlet sett, finner vi at den kjennetegnes ved å være *autoritært-individualistisk*.

Vel så interessant som å analysere hva som foreligger av litteratur, er det å merke seg hva den foreliggende litteraturen *ikke* dekker. Litteratur som tematiserer voldens kontekst, utover minoritetsperspektivet, som levekår og helsefokus er mangelfullt. Samarbeidet med andre etater enn politiet er lite dekket. Hvordan ulike måter å jobbe på i ulike typer saker, ut fra type vold og alvorlighetsgrad, er et område som er lite problematisert i forskningsbasert litteratur. Hjelpetiltak og tiltaksarbeid generelt er også et område med mangler. Det forebyggende arbeidet er lite konkretisert, både i direkte i arbeidet med barn og foreldre, men først og fremst på gruppe – og nærmiljønivåene er det mye landskap som ikke er utforsket.

Referanser

- Anda, R. F., Felitti, V. J., Bremner, J. D., Walker, J. D., Whitfield, Ch., Perry, B. D. & Giles, W. H. (2006). The enduring effects of abuse and related adverse experiences in childhood. *European Archives of Psychiatry and Clinical Neuroscience*, 256(3), 174-186. doi:10.1007/s00406-005-0624-4
- Andrews, T. Lindeløv, B. & Gustavsen, A. (2015). *Interkommunalt samarbeid om barnevern i Norge. En kartlegging av erfaringer*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Arksey, H. & O' Malley, L. (2005). 'Scoping studies: towards a methodological framework'. *International Journal of Social Research Methodology*, 8 (1), 19-32
- Arnesen, R. & Diesen, L. (2008). *Klemetsrudmodellen. En erfaringsbasert metode for barneverntjenestens arbeid med vold i nære relasjoner*. Oslo: Søndre Nordstrand Barneverntjeneste.
- Aspli, M. (2018). *Samarbeid mellom barnevernstjeneste og helsestasjon-ansattes erfaringer i voldssaker*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.
- Aveyard, H. (2014). *Doing a Literature Review in Health and Social Care. A Practical Guide*. 3rd Edition. London: Open University Press.
- Backe-Hansen, E. Smette, I. & Vislie, C. (2017). *Kunnskapsopsummering. Vold mot barn og systemsvikt*. Oslo: Oslomet. ISBN: 978-82-7894-617-6.
- Backe-Hansen, E. (2009). Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern? *Fontene Forskning*, 2, 4-16.
- Backe-Hansen, E. (2004). *God nok omsorg: riktige beslutninger i barnevernet*. Oslo: Kommuneforlaget.
- Bakketeig, E., Dullum, J. & Stefansen, K. (2019). Samarbeid i saker om vold og overgrep. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 22(3), 198-212
- Barnekonvensjonen. Artikkel 19. Hentet fra <https://barneombudet.no/for-voksne/barnekonvensjonen/ hele-barnekonvensjonen/#19>
- Barne- og familiedepartementet (2005). *Formidling av opplysninger og samarbeid når barn utsettes for vold i familien*. Veileder Q-1088B. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/formidling-av-opplysninger-og-samarbeid-/id88169/>
- Berg, B., Paulsen, V., Midjo, T., Haugen, G. M. D., Garvik, M. & Tøssebro, J. (2017). "Myter og realiteter. Innvandreres møter med barnevernet". NTNU Samfunnsforskning: Trondheim.
- Berggrav, S. (2013). *Tåler noen barn mer juling? En kartlegging av hjelpeapparatets håndtering av vold mot barn i minoritetsfamilier*. Oslo: Redd Barna.
- Bidonde, J. & Meneses, J. (2017) *The effect of interventions for children who have experienced violence in close relationships: an overview of reviews* [Effekten av tiltak for barn som har opplevd vold i nære relasjoner: en oversikt over oversikter]. Oslo: Norwegian Institute of Public Health.
- BLD (2013-2016). *Handlingsplan mot tvangsekteskap, kjønnslemlesting og alvorlige begrensninger av unges frihet*. Oslo: BLD.
- BLD (2016). Prop. 12 S (2016–2017). *Opptappingsplan mot vold og overgrep (2017–2021)*. Oslo: BLD.
- BLD (2017). *Mer kunnskap – bedre barnevern. Kompetansestrategi for det kommunale barnevernet 2018-2024*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/6e31905299774f5681d57311e284d519/bedre-barnevern.pdf>
- Borgen, G., Dyb, G., Hafstad, G. S., Jensen, T. K., Langballe, Å., Myhre, M. & Øverlien, C. (2011). *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og seksuelle overgrep.
- Bredal, A. (2019). *Sikkerhet og støtte i familievoldssaker. Følgeevaluering av Prosjekt November*. Rapport nr 8/19. NOVA: Oslo.
- Bredal, A. & Melby, E.R. (2018). *Sårbarhet og styrke. Barnevernets møte med minoritetsjenter utsatt for vold og sterk kontroll*. Rapport nr. 9/18. NOVA: Oslo.

- Briere, J., Kaltman, S. & Green, B.L. (2008). Accumulated childhood trauma and symptom complexity. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 21(2), 223-226.
- Brottveit, G. (2014). Barnevernssak eller straffesak – utilsiktede virkninger av et strafferettslig perspektiv i barnevernet. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 91(4), 197-216
- Brown, D. W., Anda, R. F., Felitti, V. J., Edwards, V. J., Malarcher, A. M., Croft, J. B., & Giles, W. H. (2010). Adverse childhood experiences are associated with the risk of lung cancer: a prospective cohort study. *BMC public health*, 10(1), 20.
- Buudir & Sentio Research (2017). *Bruk av familieråd i vold- og høykonfliktssaker. Evaluering av et samarbeidsprosjekt/ pilot mellom fem kommuner og Bufetat region øst*. Buudir: Oslo.
- Buudir (2010). *Vold i nære relasjoner*. Familievernets skriftserie nr 1/2010. Buudir: Oslo.
- Buudir (2018). *Kartlegging av kompetansebehov i det kommunale barnevernet. Deloppdrag D*. Buudir: Oslo.
- Buudir (2019). *Utredning av kompetansehevingstiltak i barnevernet*. Buudir: Oslo.
- Bywaters, P. (2019). Understanding the Neighbourhood and Community Factors Associated with Child Maltreatment. In: Lonnie B., Scott D., Higgins D., Herrenkohl T. (eds) *Re-Visioning Public Health Approaches for Protecting Children*. Child Maltreatment (Contemporary Issues in Research and Policy), vol 9. Springer.
- Carrion, V. G. & Wong, S. S. (2012). Can traumatic stress alter the brain? Understanding the implications of early trauma on brain development and learning. *Journal of adolescent health*, 51(2), S23-S28.
- Cater, Å. K. & Øverlien, C. (2010). Ethiske dilemmaer i kvalitativ forskning med barn som har opplevd vold. I *Barns stemmer om vold. Å tolke og forstå*, Eriksson, M. mfl (red). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. (2016). *Beslutninger i barnevernet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Christiansen, Ø., Vis, S.A., Havnen, K., Lauritzen, C., Jarlby, F., Iversen, A.C., Fylkesnes, M.K. & Nygård, R.H. (2019). *Barnevernets undersøkelsesarbeid - fra bekymring til beslutning. Delrapport 4*. Tromsø: RKBU Nord
- Clifford, G., Fauske, H., Lichtwarck, W. & Marthinsen, E. (2015). *Minst hjelp til de som trenger det mest? NF-rapport 6/15*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Cloitre, M., Stolbach, B. C., Herman, J. L., Kolk, Bessel van der, Pynoos, R., Wang, J. & Petkova, E. (2009). A developmental approach to complex PTSD: Childhood and adult cumulative trauma as predictors of symptom complexity. *Journal of traumatic stress*, 22(5), 399-408.
- Collin-Hansen, R. (2007). *Innføring i barnerett for sosialarbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Connolly, M. & Katz, I. (2020). Typologies of Child Protection Systems: An International Approach. *Child Abuse Review*, 28, 381– 394. <https://doi.org/10.1002/car.2596>.
- Connolly M., Katz I., Shlonsky A. & Bromfield L. (2014). *Towards a typology for child protection systems. Final report to UNICEF and Save the Children UK*. University of Melbourne: Melbourne.
- Corrigan, F.M., Fisher, J.J. & Nutt, D. J. (2011). Autonomic dysregulation and the window of tolerance model of the effects of complex emotional trauma. *Journal of Psychopharmacology*, 25(1), 17-25.
- Dahle, R. & Hennum, N. (2008). *Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og seksuelle overgrep*. Rapport 5/08. NOVA: Oslo.
- Dinutvei.no (2020). Definisjoner av vold. Hentet fra <https://dinutvei.no/om-vold/241-definisjoner-av-vold>
- Dirks, R. E. (2012). *Beskyttelse for barnet: En studie av barnevernkonsulenters beskyttelses strategier for barn som er utsatt for vold i sin familie*. Masteroppgave. Oslo: UiO.
- Dube, S. R., Fairweather, D. L., Pearson, W. S., Felitti, V. J., Anda, R. F. & Croft, J. B. (2009). Cumulative childhood stress and autoimmune diseases in adults. *Psychosomatic medicine*, 71(2), 243.
- Dullum, J. & Bakketeig, E. (2017). Bruk av legalstrategi mot vold i nære relasjoner. *Tidsskrift for strafferett*, 17, 1, 103-125.
- Dyb, G., Glad, K. A., Hafstad, G. S., Holt, T., Myhre, M. C., Skjørtén, K., Thoresen, S., Warp, S. K., & Hauge, M. I. (2016). *Juridiske, etiske og metodiske problemstillinger ved gjennomføring av omfangsundersøkelser med barn og unge om vold og seksuelle overgrep*. Oslo: Nasjonalt kunnskaps-senter om vold og traumatisk stress.

- Edvardsen, O. & Mevik, K. (2014). Vold mot barn i hjemmet: Hvordan ivareta barns rettigheter? *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 12(4), 317-332. Hentet fra http://www.idunn.no/tidsskrift_for_familierett_arverett_og_barnevernrettslige_sp/2014/04/vold_mot_barn_i_hjemmet_hvordan_ivareta_barns_rettigheter
- Egelund, T. (1997). *Beskyttelse af barndommen - socialforvaltningens risikovurdering og indgreb*. Hans Reitzel Forlag: Danmark.
- Eide-Midsand, N. & Nordanger, D. Ø. (2017). Betydningen av å være trygg. I. Utviklings traumatiserte barns affektreguleringsvansker forstått i lys av Stephen Porges polyvagale teori. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*.
- Ekra, L. C. (2017). *Utfordrende samtaler. En kvalitativ studie om undersøkende samtaler med barn som har vært utsatt for vold eller overgrep*. Masteroppgave. Tromsø: UiT, Norges arktiske universitet.
- Elvegård, K., Frigstad, S.A. & Thorshaug, K. (2011). *Tilrettelagte samtaler ved familievold*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Elvegård, K. & Paulsen, V. (2013) *Familievold og tilrettelagte samtaler i konfliktråd. Evaluering av tiltak 22 og 23 i Vendepunkt, handlingsplanen mot vold i nære relasjoner 2008-2011*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning.
- Fauske, H., Lichtwarck, W., Marthinsen, E., Willumsen, E., Clifford, G. & Kojan, B. H. (2009). *Barnevernet på ny kurs? - sluttrapport fase 1 Det nye barnevernet*. Bodø: Nordlandsforskning.
- Fauske, H., Kojan, B. H. & Storhaug, A. S. (2018). Social Class and Child Welfare: Intertwining Issues of Redistribution and Recognition. *Social Sciences*, 7 (9).
- Fauske, H., Lichtwarck, W., Bennin, C. & Buer, B. A. (2016). Tverrfaglig samarbeid i barnevernets beslutningsprosess. I: *Beslutninger i barnevernet*, Ø. Christiansen & B. H. Kojan (red), s. 178-194. Universitetsforlaget: Oslo.
- Felitti, V. J., Anda, R. F., Nordenberg, D., Williamson, D. F., Spitz, A. M., Edwards, V. M. & James, S. (2019). Relationship of childhood abuse and household dysfunction to many of the leading causes of death in adults: The Adverse Childhood Experiences (ACE) Study. *American journal of preventive medicine*, 56(6), 774-786.
- Ferguson, G., Featherstone, B., & Morris, K. (2019). Framed to fit? Challenging the domestic abuse 'story' in child protection. *Critical and Radical Social Work*. <https://doi.org/10.1332/204986019X15668424450790>
- Folkehelseinstituttet (2017). *Effekten av intervensjoner*. FHI: Oslo.
- Forandringsfabrikken (2017). Høringsinnspill til Barne- og likestillingsdepartementet - Fra proffene og Forandringsfabrikken. Forandringsfabrikken: Oslo.
- Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Att göra systematiska litteraturstudier : värdering analys och present*. Stockholm: Natur & Kultur Akademisk.
- Fuemmeler, B. F., Dedert, E., McClernon, F. J. & Beckham, J. C. (2009). Adverse childhood events are associated with obesity and disordered eating: Results from a US population-based survey of young adults. *Journal of Traumatic Stress: Official Publication of The International Society for Traumatic Stress Studies*, 22(4), 329-333.
- Friberg J.H. & Bjørnset, M. (2019). *Migrasjon, foreldreskap og sosial kontroll*. Oslo: Fafo.
- Gaare, R. K. (2016). *Barnevernets oppstart av voldssaker*. Masteroppgave i barnevern, NTNU.
- Gilbert, N., Parton, N. & Skivenes, M. (2011). *Child Protection Systems. International Trends and Orientations*. International Policy Exchange.
- Gough, D., Oliver, S., & Thomas, J. (2012). *An Introduction to Systematic Reviews*. SAGE.
- Hafstad, G. S., & Augusti, E. M. (Red.) (2019). *Ungdoms erfaringer med vold og overgrep i oppveksten: En nasjonal undersøkelse av ungdom i alderen 12 til 16 år*. Oslo: Nasjonalt kunnskapscenter om vold og traumatisk stress. Rapport 4/2019.
- Haugen, G.M., Paulsen, V. & Caspersen, J. (2018). Barnevernets forebyggende arbeid mot vold i minoritetsfamilier. *Norges barnevern*, 1, 4-17.
- Helleren, G.K.R. (2013). *Hvordan ivaretar barnevernsarbeidere barns rett til beskyttelse, til å bli hørt og til helsehjelp, når de utsettes for direkte vold i familien?* Masteroppgave. Bergen: UiB.
- Heltne, U. (2011). Barnevernets arbeid med familievold; sentrale utfordringer og utvikling av rutiner. I U. Heltne & Steinsvåg, P. Ø (red.). *Barn som lever med vold i familien. Grunnlag for beskyttelse og hjelp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Helsebiblioteket.no (2020) Kunnskapsbasert praksis. Hentet fra <https://www.helsebiblioteket.no/kunnskapsbasert-praksis>

- Helsetilsynet (2019). *Det å reise vasker øynene. Gjennomgang av 106 barnevernssaker.*
- Jakobsen, H.F. (2018). *Tverrfaglig samarbeid mellom barneverntjenesten og politi i forbindelse med tilrettelagte avhør.* Masteroppgave. Oslo: OsloMet.
- Higgins, D., Sanders, M., Lonne, B., & Richardson, D. (2019). Families – private and sacred: How to raise the curtain and implement family support from a public health perspective. In B. Lonne, D. Scott, D. Higgins & T. Herrenkohl (Eds.). *Re-visioning public health approaches for protecting children* (pp. 127-144). New York: Springer Publishers.
- Jakobsen, H. F. (2018). *Tverrfaglig samarbeid mellom barneverntjenesten og politi i forbindelse med tilrettelagte avhør. Aktørenes ansvar og rolle i saker som omhandler vold mot barn i nære relasjoner.* Masteroppgave. OsloMet-Storbyuniversitetet: Oslo.
- Jesson, J.K., Matheson, L & Lacey, F.M. (2011). *Doing your literature review. Traditional and systematic techniques.* SAGE: London.
- Johansen, A.K., Svendsen, B. & Sundet, R. (2017). Children who experience domestic violence – dilemmas in social work practice. *European Journal of Social Work, 20*(5), 741-753.
- Johansson, S., Stefansen, K., Bakketeig, E. & Kaldal, A. (2017). Implementing the Nordic Barnahus Model: Characteristics and Local Adaptions. I S. Johansson, K. Stefansen, E. Bakketeig & A. Kaldal (Red.). *Collaborating against child abuse: Exploring the Nordic Barnahus model*, s. 1-31. Palgrave Macmillan.
- Killen, K. (2015). *Sveket I. Risiko og omsorgssvikt - et helseproblem og tverrfaglig ansvar.* Oslo: Kommuneforlaget.
- Kirkengen, A.L. & Næss, A. B. (2016). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne.* Oslo: Universitetsforlaget.
- Kjær, A.K.B. og Mossige, S. (2013). Barnevernets henleggelse av meldinger som omhandler vold og seksuelle overgrep. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevern-rettslige spørsmål. Nr.02/2013* (vol.11).
- Kjær, A.K.B. og Mossige, S. (2008). Når barnevernet må forholde seg til straffeloven. I: Dahle, R. og Hennem, N. (red.) *Barneverntjenestens håndtering av saker med vold og overgrep.* Rapport nr. 5/2008. NOVA: Oslo.
- Kojan, B.H. (2011). *Klasseblikk på et barnevern i vekst.* PhD-avhandling. NTNU: Trondheim.
- Kojan B. H., Marthinsen, E. & Christiansen, Ø. (2016). «Beslutninger i meldingsarbeidet». I *Beslutninger i barnevernet*, red. Christiansen, Ø. & Kojan, B. H. Oslo: Universitetsforlaget.
- Klika, J.B & Conte, J.R (eds) (2018). *The APSAC Handbook on Child Maltreatment.* 4th ed. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Kloppen, K., Mæhle, M., Kvello, Ø., Haugland, S. & Breivik, K. (2015). Prevalence of intrafamilial child maltreatment in the Nordic Countries: A review. *Child Abuse Review, 24* (1), 51-66.
- Kloppen, K., Rønneberg, A., Espelid, I. & Lillevik B. M. (2010). Tannhelsetjenesten -- en viktig samarbeidspartner og informant for barnevernet når barn utsettes for omsorgssvikt og mishandling. *Tidsskriftet Norges Barnevern, 87*(4), 224-230 .
- Langballe, Å. (2011). *Den dialogiske barnesamtalen. Hvordan snakke med barn om sensitive temaer.* NKVTS: Oslo.
- Langballe, Å., Gamst, K.T. & Jacobsen, M. (2010). *Den vanskelige samtalen. Barneperspektiv på barnevernarbeid. Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse.* NKVTS og RVTS: Oslo.
- Lauritzen, C., Vis, S.A., Ulset, G., Tjelflaat, T. & Rustad, K.B. (2019). *Barnevernets undersøkelsesarbeid - fra bekymring til beslutning. Meldinger til barnevernet. Delrapport 3.* RKBU Nord: Tromsø.
- Lilledalen, G., Solevåg, A., Middelborg, J., Tindberg, J. W., & Lang, N. (2007). Tryggere barndom. Parterapi – en nyttig tilnærming for barn som lever med vold i familien. *Fokus på familien, 35*(4), 292-231.
- Lillevik, O. G. (2019). *Fenomenforståelse - vold i nære relasjoner.* Gyldendal Norsk Forlag A/S 2019 ISBN 978-82-05-51242-9.s 13 - 25.
- Lillevik, O. G. & Jørgensen, T. W. (2016). *Traumebevisst omsorg i arbeid med voldsutsatte barn.* Gyldendal Akademisk: Oslo. ISBN 978-82-05-49320-9.
- Lonne, B., Scott, D., Higgins, D., & Herrenkohl, T. (Eds.). (2019). *Re-visioning public health approaches for protecting children.* New York: Springer Publishers.
- LCPAW Laws on Corporal Punishment Around the World. Hentet fra ChartsBin.com, <http://chartsbin.com/view/38624>

- Løvgren, M., Stefansen, K., Smette, I. & Mossige, S. (2017). Barn og unges utsatthet fysisk vold fra foreldre. Endringer i mild og grov vold fra 2007 til 2015. *Norges barnevern*, 94(2), 110-125.
- Maalen, K. (2015). "Avdekking: Kva så?" En kvalitativ studie av barnevernsansattes erfaringer med å ha deltatt i et videreutdanningsprogram om seksuelle overgrep og vold. Masteroppgave. UiB: Bergen.
- Marthinsen, E. (2004). «evidensbasert» – praksis og ideologi. *Nordisk sosialt arbeid*, 24, 290-232.
- Meinck, F., Steinert, J., Sethi, D., Gilbert, R., Bellis, M., Mikton, C., Alink, L., Lenneke, A. & Baban, A. (2016). *Measuring and monitoring national prevalence of child maltreatment: a practical handbook*. WHO. Hentet fra http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0003/317505/Measuring-monitoring-national-prevalence-child-maltreatment-practical-handbook.pdf
- Mossige, S. & Huang, L. (2019). Ungdoms utsatthet for flere typer alvorlige hendelser. I Skjørten, Kristin; Bakketeig, Elisiv; Bjørnholt, Margunn; Mossige, Svein (Red.). *Vold i nære relasjoner: Forståelse, konsekvenser og tiltak*. Kapittel 6. s. 105-123. Oslo: Universitetsforlaget.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (red). (2016). *Vold og overgrep mot barn og unge. Omfang og utviklingstrekk 2007 - 2015*. NOVA: Oslo.
- Mossige, S. & Stefansen, K. (red) (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. NOVA: Oslo.
- Myrvold, T., Møller, G., Zeiner, H., Vardheim, I., Helgesen, M. & Kvinge, T. (2012). *Den vanskelige samhandlingen. Evaluering av forvaltningsreformen i barnevernet*. NIBR-rapport 2011:25. NIBR: Oslo.
- Nordanger, D., Johansson, E.R., Nordhaug, I., Dybsland, R. & Johansen, V. (2012). Konsultasjonsteammodellen i Vest-Norge: De første systematiserte erfaringene. *Norges barnevern*, 1-2, 5-14.
- NOU 2009: 08 Kompetanseutvikling i barnevernet – Kvalifisering til arbeid i barnevernet gjennom praksisnær og forskningsbasert utdanning. Oslo: BLD.
- NOU 2016:16 Ny barnevernlov. Oslo: BLD.
- NOU 2017:12 Svikt og svik – Gjennomgang av saker hvor barn har vært utsatt for vold, seksuelle overgrep og omsorgssvikt. Oslo: BLD.
- Oppedal, M. (2008). Vold og seksuelle overgrep som argument i avgjørelser etter barneloven. *Tidsskrift for familierett, arverett og barnevernrettslige spørsmål*, 6(2), 106-121.
- Ottosen, M. H., Frederiksen, S. & Henze-Pedersen, S. (2020). *Psykisk vold mod børn i hjemmet – Et vidensgrundlag*. VIVE: Danmark.
- Parton N. (2019). Child Maltreatment as Social Harm. In: Lonne B., Scott D., Higgins D., Herrenkohl T. (eds) *Re-Visioning Public Health Approaches for Protecting Children*. Child Maltreatment (Contemporary Issues in Research and Policy), vol 9. Springer, Cham.
- Roberts, S. S. (2014). Barnevernkonsulenters arbeid med barn som har opplevd vold fra sine foreldre. Masteroppgave i familierapi og systemisk praksis. Oslo: Diakonhjemmet høgskole.
- Roth, Susan, Newman, Elana, Pelcovitz, David, Van Der Kolk, Bessel, & Mandel, Francine S. (1997). Complex PTSD in victims exposed to sexual and physical abuse: Results from the DSM-IV field trial for posttraumatic stress disorder. *Journal of traumatic stress*, 10(4), 539-555.
- Rugkåsa, M. Ylvisåker, S. & Eide, K. (2017). Barnevern i et minoritetsperspektiv - Sosialt arbeid med barn og familier. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Røsdal, T., Nesje, K., Aamodt, P. O., Larsen, E. & Tellmann, S. M. (2017). *Kompetanse i den kommunale barnevernstjenesten. Kompetansekartlegging og gjennomgang av relevante utdanninger*. Oslo: NIFU.
- Sackett, O. L., Straus, S. E., Richardson, W. S., Rosenberg, W. & Haynes, R. B. (2000). *Evidence-based medicine: How to practice and teach EBM* (2nd edition). London: Churchill livingstone.
- Sandbæk, Mona (2004). Barns levekår. Hva betyr familiens inntekt?. NOVA/NKS: Oslo. ISBN: 82-7894-192-0.
- Saus, M., Salamonsen, A., Douglas, M., Hansen, K. L., og Thode, S. K. (2018). Utredning om barnevern for den samiske befolkningen, innvandrere og nasjonale minoriteter i Norge. UiT
- Sen, R., Morris, K., Burford, G., Featherstone, B., & Webb, C. (2018). 'When You're Sitting in the Room with Two People One of Whom has Bashed the Hell Out of the Other': Possibilities and Challenges in the Use of FGCs and Restorative Approaches Following Domestic Violence. *Children and Youth Services Review*, 88, 441-449. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.027>

- Silvola, N.M. (2018). Krever at sosionomutdanningen løftes fra nederste kategori. Khrono.no, <https://khrono.no/budsjett-sosialt-arbeid-sosialfag/krever-at-sosionomutdanningen-loftes-fra-nederste-kategori/243462>
- Skjørten, K., Bakketeig, E., Bjørnholt, M. & Mossige, S. (red.) (2019). *Vold i nære relasjoner. Forståelser, konsekvenser og tiltak*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Sommerfeldt, M. B., & Øverlien, C. (2016). Barnevernstjenestens møte med barn og unge som opplever vold i hjemmet. I C. Øverlien, M. I. Hauge & J. H. Schultz (Red.) *Barn, vold og traumer. Møter med unge i utsatte livssituasjoner*. Universitetsforlaget: Oslo.
- SSB (2020). Statistikkbanken. Hentet fra <https://www.ssb.no/statbank>
- Stefansen, K., Løvgren, M., & Frøyland, L. R. (2019). Making the case for 'good enough' rape-prevalence estimates Insights from a school-based survey experiment among Norwegian youths. I Heinskou, M. B., Stefansen, K., Skilbrei, M.-L. (Red.). *Rape in the Nordic Countries: Continuity and Change*. 5. Routledge.
- Steen, T. (2012). "Takk som spør": En kvalitativ studie om hvordan barnevernet oppleves av barn og ungdom som har levd med vold i familien. Masteroppgave. Universitetet i Oslo: Oslo.
- Søftestad, S., Bjørtvedt, M., Hage, J. & Hilden, K.E. (2006). Terapi i en barnevernkontekst. Tverretattlig behandling av familier med seksuelle overgrep mot barn. *Fokus på barnet*, 34, 277-292.
- Søftestad, S. (2005). Rom for barnestemmer? Om barns medvirkning i barnevernets arbeid i overgrepssaker. *Nordisk sosialt arbeid*, 25(1), 56-69. Hentet fra http://www.idunn.no/nsa/2005/01/rom_for_barnestemmer_om_barns_medvirkning_i_barnevernets_arbeid_i_overgreps.
- Søftestad, S. (2003). Arbeid med overgrepsutsatte barn – en overkommelig utfordring? *Nordisk sosialt arbeid* 02, 23.
- Sætre, M., Holter, H., & Jebsen, E. (1986). *Tvang til seksualitet- en undersøkelse av seksuelle overgrep mot barn*. Oslo: Cappelen.
- Talsethagen, G. (2005). Incest et ikke-tema i barnevernet? *Tidsskrift for psykisk helsearbeid* 2(4).
- Taylor, Steven, Asmundson, Gordon JG, & Carleton, R Nicholas. (2006). Simple versus complex PTSD: A cluster analytic investigation. *Journal of anxiety disorders*, 20(4), 459-472.
- Thorpe, D. & Loe, M. (2012). Social work practices and their outcomes with children and families as revealed in case record text in Trondheim Kommune in 2006. A file study. Arbeidsnotat.
- Van der Kolk, B. A. (2002). The assessment and treatment of complex PTSD. Treating trauma survivors with PTSD. In *Traumatic Stress*, Rachel Yehuda (ed.), kapittel 7.
- Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsløpsperspektiv*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress: Oslo.
- Tonheim, M., Danielsen, H. & Jakobsen, R. (2019). *Hjelp til å avdekke vold og overgrep mot barn og unge. En evaluering av konsultasjonsteam*. NORCE Samfunn, Rapport 16 – 2019. NORCE: Bergen.
- Van der Weele, J. (2015). Mellom bekymring og tvang – et studiehefte. Dialog med etniske minoritetsforeldre om oppdragervold. Metoder for barneverntjenesten. Oslo. Hentet fra https://023e80e0-7bd3-43ba-986f-bb57fa23105c.filesusr.com/ugd/47b5c7_97f4f-2069d38454e94f215e7faa515ef.pdf
- Vorland, N., & Skjørten, K. (2017). *Barn i krise: Samarbeidet mellom barnevern og politi*. Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (Rapport 4/2017).
- Vega, T.S. (2019). *Hvilke dilemmaer opplever barnevernsansatte ved bruk av Klemetsrudmodellen i saker som omhandler vold mot barn?* Masteroppgave i barnevern. OsloMet: Oslo.
- Wejden, T. (2005). Den gode hjelper – En kvalitativ studie av barnevernets håndtering av saker med fysisk vold. Hovedoppgave i sosiologi. UiO: Oslo.
- World Health Organization, WHO (2016). *Child maltreatment*. Hentet fra <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Ødegård, L.M. (2017) *Politiets og barnevernets rolle i saker som handler om barn som er utsatt for vold i nære relasjoner*. Masteroppgave. Høgskolen i Østfold.
- Øverland, K.E, Braarud, H. C., & Voss, C. (2010). Individualterapeutisk arbeid med barn som er utsett for vald i familien -- Om samhandling mellom BUP og barnevern. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 87(4), 213-223. Hentet fra <http://www.idunn.no/tnb/2010/04/art03>.

Øverlien, C. & Moen, L.H. (2016). «Takk for at du spør!» En oppfølgingsstudie om kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn blant blivende barnevernspedagoger, grunnskolelærere og førskolelærere. Rapport 3/2016. NKVTS: Oslo.

Aadnanes, M. (2020). *Vold mot barn og unge i nære relasjoner. Barnevernfagleg kunnskap*. Gyldendal Akademisk: Oslo.

Aadnanes, M. (2018) Disclosure and assessment in child abuse and maltreatment cases: young people's and social work professionals' perspectives. *Nordic Social Work Research* 9(3), 262-275.

Aadnanes, M. & Gulbrandsen, L. M. (2017). Young people and young adults' experiences with child abuse and maltreatment: Meaning making, conceptualizations, and dealing with violence. *Qualitative Social Work*, 17,4, 594-610.

Aadnanes, M. (2017)a. *Vold mot barn og unge i nære relasjoner: Forståing, konseptualisering og sosialfaglege perspektiv*. Doktoravhandling. OsloMet.

Aadnanes, M. (2017)b. Social workers challenges in the assessment of child abuse and maltreatment: intersections of class and ethnicity in child protection. *Critical and radical social work* 5(3), 335-350.

Aakvaag, H. F. & Strøm, I. F. (red.) (2019). *Vold i oppveksten – varige spor? En longitudinell undersøkelse av reviktimisering, helse, rus og sosiale relasjoner hos unge utsatt for vold i barndommen*. Oslo: NKVTS.

Aarset, M. F. & Bredal, A. (2018). Omsorgsovertakelser og etniske minoriteter. En gjennomgang av saker i fylkesnemnda, NOVA-rapport 5/18.

